

Históriák

A KECSKEMÉTI MÉDIACENTRUM HELYTÖRTÉNETI MAGAZINJA

A református tanítóképző születése

100 ÉVE TÖRTÉNT

1919-es kecskeméti csapatzászló a nemzeti hadseregnek

**MÁRKUS GÉZA ÁLMA:
A Cifrapalota épületének története II.**

150 éves a

KECSKEMÉTI LAPOK

KECSKEMÉTI LAPOK
A VÉRS LAPJA - ALAPÍTVA 1858-BAN

Folytatja a polgármester
2-5. oldal

Keleti harcosok, magyar sikerek
9. oldal

A Város Napja
12-13. oldal

40.000
PÉLDÁNYBAN JELENIK MEG
KÖVETKEZŐ MELEGÉSEN, OKTÓBER 31.

HIROS.HU
OLVASSA AZ INTERNETEN MINDEN NAP!

BEKÖSZÖNTŐ

A Hírös Históriák 10. lapszámát tartja kezében, kedves olvasó! Ahogy már megszokhatta, ezúttal is gazdag összeállításban igyekszünk felidézni Kecskemét múltjának érdekességeit, kulturális örökségünk néhány kiemelkedő emlékét, értékét.

A Cifrapalota, az Úri Kaszinó, a református tanítóképző, a Habselyem Kötöttárugyár építésének kulisszatitkait bemutató írások mellett érdekfeszítő cikk született például a száz esztendővel ezelőtti, a kecskeméti hölgyek által a nemzeti hadsereg részére adományozott csapatzászló történetéről, a kecskeméti ferences barátokról vagy a Lestár Péter által vezetett gőzmalomról. Folytatjuk sorozatainkat is, a kecskeméti vívás történetének nagy alakjait bemutató szériánk új részében a vörös sipkás vívómesterről, Sóltz Gusztávról olvashatnak. Évfordulók és kecskeméti portrék sorozataink is aktuális tudnivalókkal szolgálnak.

Az év végéhez közeledve néhány szót szólunk a terveinkről is. A Hírös Históriák még egy lapszámmal jelentkezik, melynek tematikus tartalma a száz évvel ezelőtt véget ért nagy világégés kecskeméti fejezeteit, kapcsolódási pontjait idézi fel. Bemutatjuk frissen elkészült új kiadványainkat is, köztük a Kecskeméti történelmi olvasókönyvet, amely a legfrissebb kutatások tükrében, olvasmányosan vázolja fel városunk históriáját. Ehhez kapcsolódóan napvilágot lát egy gyermekek számára szerkesztett, gazdagon illusztrált foglalkoztatókönyv is, mely reményeink szerint élményszerűen, játékos formában mélyíti el a kisebbek ismereteit Kecskemétről.

Jó olvasást kívánunk a Hírös Históriák legújabb számához!

Bán János
főszerkesztő

A KIADVÁNY MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTA:

KECSKEMÉT
MEGYEI JOGÚ
VÁROS
ÖNKORMÁNYZATA

TARTALOM

KTV Kiemelő

„magyar motivumu színes rajzokkal díszítve”

A Cifrapalota épületének története II. 5

Pillanatkép

Sorozat a kecskeméti vívás nagy alakjairól II.

A vörös sipkás vívómester 14

Kecskeméti „nagyjaink”

Egy elfeledett emlék: Lestár Péter és a gőzmalom 16

Mozaikok az Úri Kaszinó eseménytörténetéből

„A táncestélyek így egymást fogják hajszozni. Nagy kiadás lesz az apáknak!”

Városi (Úri) Kaszinó, Kecskemét kulturális életének jeles helyszíne 22

Értéktörzök

Kecskemét ferences barátai 26

Évfordulók

100 éve történt:

A kecskeméti nők által a nemzeti hadseregek

adományozott csapatszázló, 1919 36

A Kecskeméti Református Jogakadémia hallgatói (1875–1949) 44

Egy intézmény születése – A református tanítónőképző Kecskeméten 50

Kecskeméti iparosok

Habselyem Kötöttárugyár, Kecskemét 58

Kecskeméti krónika, portrék

A két világháború közötti években szolgált Kecskeméten – Hetessy Kálmán 60

Szülföldjeként szerette a híros várost – Zsitvay Tibor 62

A kecskeméti zeneiskola megteremtője – Szent-Gály Gyula 64

A magyar színészet „puritán bajnoka”

175 éve született Krecsányi Ignác színész, igazgató 66

„A modern magyar színművészet leghivatottabb tragikája”

75 éve hunyt el Forgács Rózsi színésznő, színházigazgató 68

Múlt és jelen az évfordulók tükrében 70

Jeles magyarok kecskeméti kötődései 71

Szerzők:

Bezenyi Ádám

gyűjteménykezelő

(Kecskeméti Katona József Múzeum)

Hajagos Csaba

történész, osztályvezető

(Kecskeméti Katona József Múzeum)

Hlbocsányi Norbert

főlevéltáros (MNL BKML)

ifj. Gyergyádesz László

művészettörténész, osztályvezető
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

Kozicz János

történelem szakos pedagógus
(Piarista Iskola, Kecskemét)

Máday Norbert

magánygyűjtő

Dr. Nánási László

főügyész

(Bács-Kiskun Megyei Főügyészség)

Péterné Fehér Mária

nyugalmazott főlevéltáros
(Kecskemét Írott Örökségéért
Alapítvány)

Varga Géza

újságíró (Hírös Naptár)

Köszönjük a Kecskeméti Református Egyházközség
Levéltárának e számunkhoz nyújtott segítségét,
közreműködését.

HÍRÖS HISTÓRIÁK

A Kecskeméti Média centrum
helytörténeti magazinja
10. SZÁM (2019. ŐSZ)

ISSN 2498-4957

KIADÓ:

Kecskeméti Televízió Nonprofit Kft.
6000 Kecskemét, Szabadság tér 2.
telefon: +36 76 570 440
e-mail: info@hiros.hu

FELELŐS KIADÓ,
FŐSZERKESZTŐ: BÁN JÁNOS
(ban.janos@hiros.hu)

FELELŐS SZERKESZTŐ:
HAJAGOS CSABA
(hajagos.csaba@kkjm.hu)

SZERKESZTŐ:
IFJ. GYERGYÁDESZ LÁSZLÓ
(gyergyadesz@gmail.com)

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS:
EURO BIOINVEST KFT.

KORREKTOR:
VARGA GÉZA

MARKETINGMUNKATÁRS:
PIRÁNSZKINÉ SERES SÁRA
seres.sara@hiros.hu

NYOMDAI MUNKÁK:
LÓCZI ÉS TÁRSA NYOMDAIPARI KFT.

„magyar motivumu szines rajzokkal díszítve”

A Cifrapalota épületének története II.

A Cifrapalota főtéri homlokzatának emeleti szintjei

Kecskemét legismertebb építészeti emlékének bemutatását két részre bontottuk. Ezúttal – a hagyományos építéstörténeten túl – elsősorban a Cifrapalota „szépészeti” részével, különleges stílusával, gazdag külső kerámiadiszítással, illetve sajátos népnyelvi elnevezésével foglalkozunk.

A városi bérház épületét, amint arról az első részben részletesen szóltunk, gazdaságossági okokból többfunkciósra tervezték. Az első emeleten eredetileg a Kereskedelmi Kaszinó diszterme és egyesületi szobái kaptak helyet. Az utóbbiak – az egykori alaprajz és egy 1911. október 9-én szobafestő-mázoló munkákról kiállított vég számla alapján – a következők voltak: olvasó terem / könyvtár, tanácsterem, váróterem, női öltöző, férfi ruhatár, játékerem, telefonfülke, 2 konyha, éléskamra, társalgó, vendéglős szoba. (A kaszinó vendéglője eleinte Tánczos József, majd hosszú ideig Braun Pál vezetése alatt működött.) Még

az épület építésének megkezdése előtt, az 1902. május 28-i közgyűlés jegyzőkönyvében rögzítették, hogy „a Kecskeméti Kereskedelmi Kaszinó elnöksége a részére szükséges helyiségekért az emelendő bérházban évi 3200 koronát [...] megajánlotta, s miután a megajánlott évi bérösszeg elég méltányos, ennél fogva a t. közgyűlés az ajánlatot [...] ezennel elfogadja.” Az egyesület, melyet Kecskeméti Kereskedői Kaszinóként is emlegetnek, 1882. október 7-én alakult, s már a kezdetektől fogva elsősorban zsidó tagjai voltak. Éppen ezért egyáltalán nem volt meglepő, hogy a római katolikus egyház Kossuth

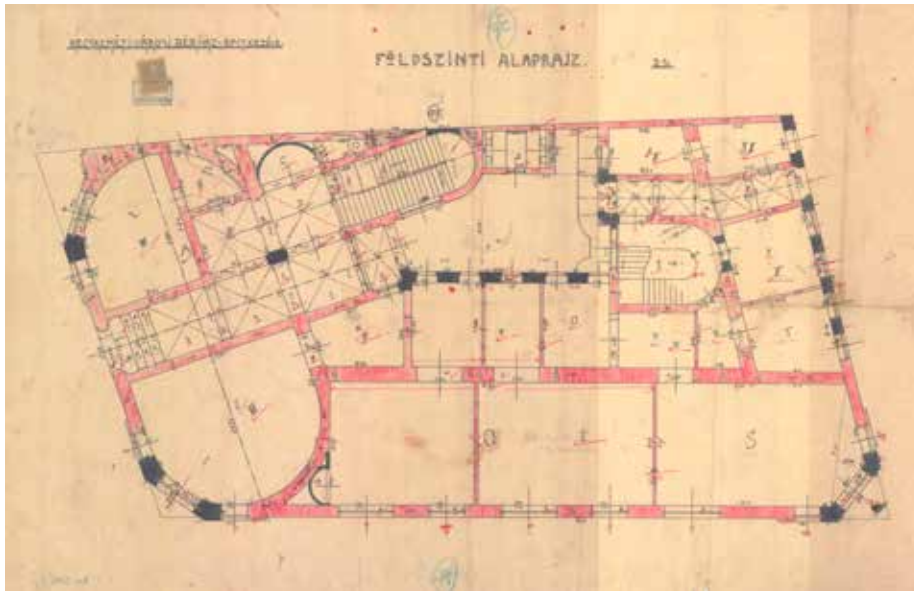
téri bérházának I. emeleti helyiségeiből kiköltözve, az új székhelyüket a neológ zsinagóga közelében épülő városi bérpalotában találták meg. Ahogy az sem, hogy ebben komoly szerepe volt Kada Eleknek, akinek „a kereskedői kaszinó megfestette az arcképét s ünnepélyes beszéd kíséretében a sikerült arcképet az olvasóteremben helyezték el. A kép díszmagyarban ábrázolja a polgármestert, kinek nagy érdeme, hogy a kereskedelmi kaszinó oly fényes otthonra talalt a város bérházában.” (Pesti Hírlap, 1904. június 23.) A város hivatalos hetilapja (Kecskemét, 1904. június 26.) szerint maga az elnök, Brachfeld Vilmos gyárigazgató bízta meg a mindössze 21 éves F. (Fancsali) Nagy János festőművészt az arckép elkészítésével, majd azt utána a kaszinónak ajándékozta. A megnyitás utáni években a „Kereskedői Kaszinó pazar pompájú termeiben” a saját szervezésű rendezvények (pl. „Szilveszter-estély”, „társas összejövetel”, „tea-estély”) mellett természetesen a Kecskeméti Izraelita

Városi bérház.

Üdözlet Kecskemétről I

A Cifrapalota a főtér felől (1903, Kecskeméti Katona József Múzeum)

„Kecskemét Város Központi Iktató Hivatalába” 1903 októberében, az épület használatbavételi engedélyezési eljárása után leadott földszinti alaprajz (Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

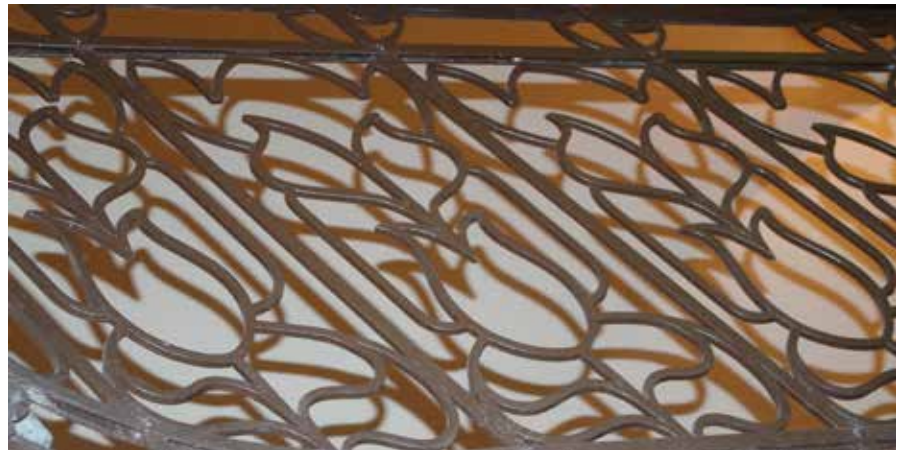

„Kecskemét Város Központi Iktató Hivatalába” 1903 októberében leadott I. emeleti alaprajz (Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

Kecskeméti Kereskedői Kaszinó.
 Helyiség: 5. tized, Rákóczy-út 130. szám.
 Városi Bérpalota.

Elnök: Brachfeld Vilmos gyárigazgató, 5. tized, Rákóczy-út 99. szám.
Alelnök: Fispán Mór katonai szállító, 5. tized, Klapka-utca 176. szám.
Tűkár: Szemző Vilmos bankpénztárnok, 7. tized, Lovarda-utca 49. szám.
Pénztárnok: Wertheim Jenő biztosítási hivatalnok, 5. t. Nagykőrösi-utca 20. sz.
Könyvtárnok: Fleischer Ignác községi népisk. tanító, 3. t. Sas-utca 230. sz.
Háznagy: Fodor Miklós bérlő, 5. tiz. Zöldkert-utca 62. szám.
Vendéglős: Tánzos József, 5. tized, Rákóczi-út 139. szám.

A Kecskeméti Kereskedői Kaszinó címe és tisztségviselőinek névsora (Kecskeméti Nagy Képes Naptár, 1906)

Díszkovácsolt vaskorlát a bérlakásokhoz vezető lépcsőházban (Reiszmán Márton)

Jóteköny Nőegylet és a Szegény Izraelita Tanulókat Segélyező Egylet is gyakran megfordult, de a Kecskeméti Kereskedői Ifjak Egyesülete és a Kecskeméti Dalárda is rendezett itt hangversenyeket, táncmulatságokat. Később, a húszas évek elején, a Cifrapalota I. emelete már a Keresztény Szocialista Munkások Országos Szakszervezetének helyi otthona is volt, akik tánciskolát is szerveztek többek között. A két világháború közötti években emellett még itt működött a Hadirokkantak Egyesülete, illetve az Állami Kertészeti Felügyelőség is.

A több funkció megfelelő elválasztása érdekében két lépcsőház is épült. Az egykori Aradi utca felőli szárnyban elhelyezett egyszerűbb kialakítású lépcsőház a földszinttől egészen a 2. emeleti bérlakásokig

vezetett. A szélesebb, s egyben díszesebb lépcsőház külön egységet képezve, mélyen beugrik a hátsó homlokzat mögötti udvar terébe, de csupán az 1. emelet magasságáig, mivel funkciója szerint eleinte csak a Kereskedelmi Kaszinó tagjai és látogatói használhatták. Itt már sötétkék mázas kerámialapok és stukkódíszítés is található a – kecskeméti Reiszmán Márton műhelyében készült – díszkovácsolt vaskorlátot kívül.

Az épület szerkezetét, alaprajzát, homlokzati rendszerét Márkus egyrészt az előbbieken vázolt funkciók jegyében, másrészt pedig az európai palotaépítéssel hagyományai szerint alakította ki. Jól ismert megoldás például az U alaprajz, amely itt a francia cour d'honneur – ma-

gyar hagyományokon nyugvó – fordított változatát követi. Ennek értelmében az U alakú, építésekor még másik épülettel nem takart, nyitott udvar homlokzata jóval visszafogottabb, díszítést nélkülöző, elsősorban a funkcionalitást hangsúlyozó kialakítást kapott. Ennek megfelelően például a kaszinó szintjén csak egy rövidebb szakaszon találunk függőfolyosót (itt még inkább erkélyszerű megjelenéssel), míg a második emeleten már az udvari homlokzat teljes szélességében körbefut. Márkus Géza mind a három utcára, térre néző homlokzatot tengelyszimmetrikusra tervezte, mely különösen jól érzékelhető a sugárúti homlokzat két emeletet átfogó, zárt erkélyekre emlékeztetően megformált, a pártázatot folytatva, íves lezárású

őberében, az épület használatbavételi engedélyezési eljárása után alaprajz (Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

Márkus Géza (Erdélyi Mór fotója, Vasárnapi Ujság, 1912/50.)

Kada Elek polgármester (Dombi Lajos festménye, Kecskeméti Katona József Múzeum)

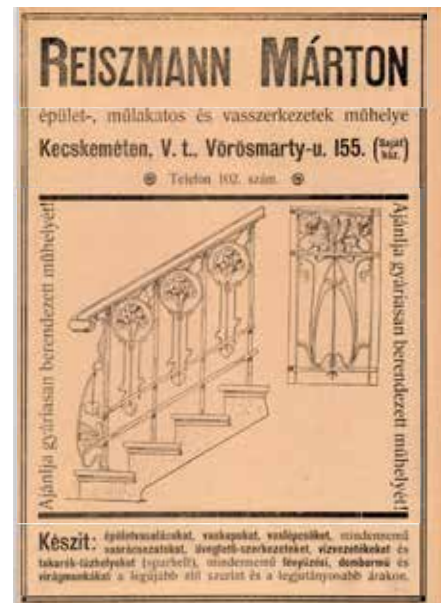
középső rizalitja. Ez a törekvés, igaz csak minimális mértékben, de sérült, amikor 1935 tavaszán az egyik földszinti bérlő, Kertész Dezső (gyarmatáru és szőlészeti cikkek nagykereskedés) átépítési kérelmet nyújtott be a városhoz, hogy a „palota Klapka-utcai bejáróját és lépcsőházát a Klapka-utcai front végére tegyék.” (Kecskemét és Vidéke, 1935. május 13.) A nyár közepén meg is kezdték az épület első jelentősebb átalakítását a „Kertész-cég” költségén, melynek során a díszterem padozatát is teljesen le kellett bontani. A lap augusztus 19-én már a munkálatok előrehaladott állapotáról írt, s arról, hogy Rusz Ervin építésmérnök „ötletesen oldotta meg az áthelyezést, úgyhogy az épület stilusa talán még kifogástalanabb lett.”

Az első, ami az épülettel kapcsolatosan mindenkinek eszébe jut, az a szokatlanul gazdag külső kerámiadíszítés. „Az utca végén balról egy modern kétemeletes ház van, magyar motivumu színes rajzokkal díszítve: a város bérháza, melyben többek között a Kereskedelmi Kaszinó helyiségei vannak.” (Magyarország vármegyéi és városai. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye II. Kecskemét) Ahogy két évvel később, 1912-ben Kada Elek is ugyanezt emelte ki: „A város és hatóságok kívül az egyesületek is törekedtek arra, hogy újabb igényeiknek megfelelő nagyobb épületeket emelhessenek. Így... az 52 méter (sic!) széles Rákóczi-út piaci torkolatának egyik sarkán van a Kereskedelmi Kaszinó, melynek tervezője a Zsolnay által készí-

tett majolikáknak dúsabb alkalmazása által iparkodott nagyobb hatást elérni, s melynek szépsége fölött eltérők ugyan a nézetek, de művészet fejlődési szempontból mindig egyik legérdekesebb háza lesz a városnak.”

„Másik nagyon sokat vitatott és kárthatott művészeti alkotása volt Kadának a művésztelep. Kada t. i. író- és művészkörökkel Budapestről való leköltözése után is állandóan fenntartotta az összeköttetést, s ha Budapesten annyi ideig maradt, délutáni feketéjét rendszerint az Otthonban itta meg. S ezek a feketézések már a város külső képén is erős nyomot hagytak, mert innen hozta azt a gondolatot, hogy tehetséges fiatal építőművészekkel egy-egy épületet csináltassunk, s ezzel a város központjának építészeti egyhangúságát kizárjuk. Így jött létre a Cifrapalotától kezdve az Újkollégiumig az a többé-kevésbé sikerült változatosság főterünk kiképzésében, amely bizonyára tartósan őrizni fogja a középső nagy terünk jellegét. Azt hiszem, a budapesti Otthon körben született meg a művésztelep eszméje is...” Amit itt Sándor István, Kada Elek polgármester egyik legközelebbi munkatársa (a város al-, majd főjegyzője), s majdani utódja leírt a visszaemlékezéseiben, Márkus Géza kiválasztása esetében nem csupán általánosságban volt igaz. Az ún. Otthon Körnek (Otthon Írók és Hírlapírók Köre) ugyanis az építés idősebbik testvérbátyja, Márkus Miksa, a korszak egyik legjelentősebb újságírója volt sokáig főtűtkára, később elnöke is. Így aztán nem

nevezhető véletlennek, hogy az Otthon Kör közgyűlése 1898-ban éppen Márkus Gézát bízta meg azzal, hogy a székház, egyben klub céljára megvásárolt egyemeletes pesti épületet (Dohány u. 76.) emeletaráépítéssel bővítsé, s a funkciónak megfelelően átalakítsa. Mindenesetre elég egyértelműnek tűnik, hogy a hivatali ideje előtt és még a polgármestersége alatt is újságíróskodó Kada Elek itt ismerkedhetett meg, egyrészt személyesen – minden bizonnyal Miksa bátyja közvetítésével – a fiatal építésszel,

Reiszmann Márton hirdetése (Kecskeméti Nagy Képes Naptár, 1906)

A Kereskedelmi Kaszinó ma már hiányzó egykori főbejárata a Cifrapalota Klapka utcai homlokzatán (1906-ban feladott képeslap, Kecskeméti Katona József Múzeum)

Vakolat- és pirogránit díszek a Klapka utcai bejárat béléletén

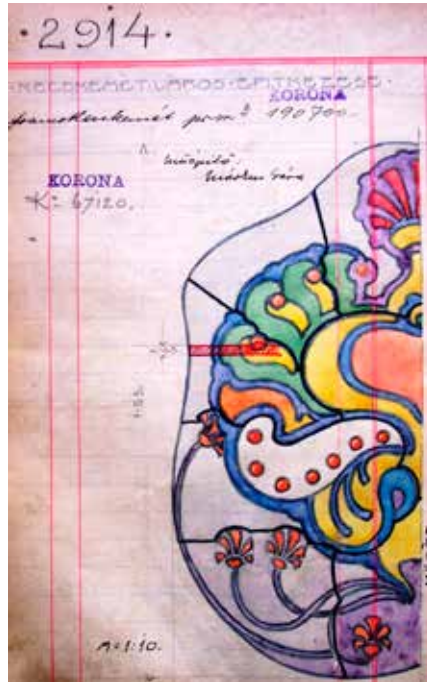
másrészt pedig áttételesen is, hiszen 1899 és 1902 között a „feketézések” helyszíne egyfajta referenciaként is szolgált ahhoz, hogy éppen őt kérje föl Kecskemét első bérházának a megtervezésére.

Faragó Béla 1905. március 24-én, a kecskeméti Katona József Kör felolvasó-ülésén tartott előadásában a következőket mondta: „Különösen jellemzi az u. n. szecessziós építkezést a könnyed hullámzatos vonal, mely városi bérházunkon több alkalmazásban is szépen látható.” Az épületen a legtöbb megoldás a Lechner-iskola jellemzőit mutatja, melyek közül a hullámzó vonalú attikának, mint a felvidéki pártázatos reneszánsz jellegzetes – akkortájt magyar eredetűnek, így magyarosnak gondolt – elemének tudatos felhasználása csak az egyik. E jellemzők leginkább a Cifrapalota külső díszítésén, a vakolatarchitektúrával is tagolt homlokzat – a pécsi Zsolnay-gyárban kivitelezett – színes majolikabetétein, a plasztikus, kék, zöld és piros pirogránit ornamentein, illetve a magas tető mázas cserepein és organikus

formálású, fantáziadús, szintén pirogránit „kéményein”, „gombáin”, „galamb-kibúvóin”, „virágdíszein” érhetőek tetten.

Az első és a második emelet ablaksorai között, illetve a pártázaton a cifraszűrök rátéteihez, hímezett díszítéseihez (virágzások) hasonlatosan megjelenő, változatos formájú, összesen 37 (több darabból összeállított) majolikamezőn a nemzetközi (florealis Art Nouveau) ornamentika magyar népművészeti motívumokkal keveredik. Az egyenként tengelyszimmetrikusan képzett, élénk színezésű, s meglehetősen egyéni módon stilizált formavilágú betétek tervezője maga a dekorációs feladatokban is jártas építész volt (lásd például a Művészet folyóirat általa rajzolt korabeli fejléceit és záródíszzeit, a Könyves Kálmán Műkiadó Rt. számára tervezett kereteit). A népművészeti motívumok esetében, több kortársához hasonlóan, nála is jogosan feltelezhetjük a kiskunfélegyházi születésű Huszka József nagy hatású mintakönyveinek, albumainak (Magyar díszítő stíl, 1885; Magyar ornamentika, 1898) – igaz

meglehetősen egyedi – felhasználását. A Cifrapalota külső összhatásában, így áttételesen, de nem elhanyagolhatóan, szerepet kaphattak Huszka ifjúkori élményei, melyek a 19. század második felében virágzó alföldi szücs- és szücsdíszítés felől érték, s melyet később e téren végzett saját kutatásai, gyűjtései (pl. Szegeden, Egerben, Debrecenben) is megerősítettek. (Csak érdekességképpen jegyezzük meg, hogy Huszka egy előadásában, melyet *A magyar ornamentika és a modern törekvések* címen tartott, az Ethnographia 1898-as évfolyamának 94. oldalán olvasható ismertetés szerint nem tartotta összeegyeztethetőnek az általa közzétett motívumokat és a nálunk is megjelent „szimbolisztikus áramlatot”, azaz az Art Nouveau-t: „Mivel azonban ez az irány sem az ornamentika törvényeire támaszkodik, csak úgy elmúlik majd, mint az a többi kérszerűletű törekvés, mely az ősrégi nemzeti stíl érvényesülésének és fejlesztésének megakadályozásában hagyott maga után maradandóbb nyomokat.”) Márkus életművén belül e majolikabetéteken megjelenő motívumok legközelebbi rokonait Kacsóh Pongrác János vitézének 1904-es ősbemutatójának (Király Színház) általa tervezett,

Majolikabetét terve a Zsolnay-gyár egyik „Terracotta-könyvéből”

részint mézeskalács bábfigurák ihlette, stilizált magyar – mindenképp Fedák Sári által viselt – kosztümjein fedezhetjük fel.

Majolika- és pirogránit díszítés a Klapka utca felé forduló sarokrízalit pártázati részén

Véleményünk szerint az épület ország-szerte kedvelt elnevezésében, s annak néhány éven belüli elterjedésében, szerepet

A Rákóczi út „kapuja” a Cifrapalotával és a zsinagógával 1905/6 körül (képeslap, Kerekes Gyula András gyűjteménye)

Majolikabetű a Klapka utcai sarokrizalit pártázati részén

Majolikabetűt és pirogránit díszítés a főtéri homlokzat első és második emeleti ablaksora között

Majolikabetűt vakolat- és pirogránit díszítéssel keretelve a Cífrapalota főtéri homlokzatán

Majolikabetűt hátoldala a Zsolnay-gyár védjegyével és a „Terracotta-könyvre” utaló azonosító számmal

építeni, mint teszik ezt a legtöbb külföldi modern városok. Mert a lakásinség kérdése mind-mind fenyegetőbbé válik” (1908. szeptember 6.). (Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy a Parlament épületét is szereték hasonló módon, például „*dunaparti cifra palotaként*” emlegetni.)

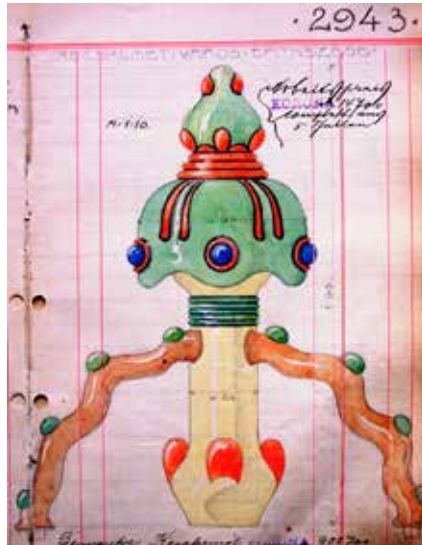
Márkus a felső két szinten tobzódó ornamensek hatását tudatosan emeli ki azzal, hogy a kereskedelmi célokat ellátó földszint, mely így az épület nagyközönség felé leginkább nyitott része – igazodva többek között a firenzei palotaépítészeti tradíciókhoz – sokkal egyszerűbben megoldott, rusztikus kiképzést kapott. Az üzletportálok és a kirakatok között plasztikus, félhenger formájú vakolt sávok futnak párhuzamosan egymás fölött, különböző szélességben, egyes nyílások esetében egészen a felső lezárásukig. Színezésük sokkal természetesebbnek, földközelibbnek tűnik a felső szintek gazdag

kaphatott – a jelző hagyományos értelmezésén túl – ez a cifraszűrökre is emlékeztető díszítésmód, melyet Kecskemét belvárosának piactér funkciója is elősegített: „A Rákóczi-ut egyrésze, a Deák-tér, a Széchenyi-utca nem más mint egy nagy, nagy bazár, amelyben a sürgő forgó emberek ezrei tesznek-vesznek, vásárolnak. A zsidó templommal szemben vannak a magyar szücsök, leterített subákkal...” (Kecskeméti Lapok, 1913. november 25.) Mindamelllett

a bérpalotához kapcsolt jelző, legalábbis a korszak újságírásában (de a politikai szónoklataiban is), gyakran kapott negatív értelmezést, így különösen a Kecskemét hasábjain: „Nincs kórházunk! De vannak cifra palotáink” (1907. szeptember 8.); „ha építettünk bérpalotát, cifra módit: legyen pénzünk a közvagyon és közbiztonság hatályos megőrzésére is” (1908. július 12.); „bizony jobb volna lehetetlen kinézésű cifra paloták helyett egészséges bérpalotákat

Zsolnay pirogránit plasztika

Pirogránit plasztika terve a Zsolnay-gyár egyik „Terracotta-könyvéből”

Pirogránit „gomba” a Cifrapalota tetőzetén

polikrómiájához képest, hiszen a sávok a mázatlan cserép színére (terrakotta, halvány téglavörös) emlékeztetnek. Talán nem véletlenül, hiszen így szinte „logikus-sá” válik a kontraszt a harsány színekben pompázó mázas kerámiadíszekhez képest. Ráadásul a sávok lemetszett szélein alkalmazott kék mázas pirogránit szívek – melyek közül ma már több hiányzik – esetében ezt egészen közelről is megtapasztalhatjuk. Ugyanezt a szint és rajta a kék pirogránit szíveket alkalmazta Márkus az épület lábázatát a felette lévő szintektől elválasztó hullámvonalas, fogazott díszű övpárkány esetében is.

A földszinti nyílások és felette lévő ablakok formálása emeletenként változó, illetve ezen belül – az eltérő szélességű elemek miatt – további variációkat is láthatunk. Márkus a földszinten, viszonylag egyszerű, szegmensíves lezárást tervezett, majd az első emeleten háromkaréjos, a szélesebb ablakok – így a Pávás terem – esetében pedig ennek hullámvonalasnak nevezhető változatát. Kevésbé reprezentatív megoldást láthatunk a legfelső szint esetében, ahol némi lekerekítéstől eltekintve, lényegében egyenes az ablakok szemöldök kiképzése. Mindamellett a Rákóczi útra néző két kisebb és három nagyobb ablaka felett a fiatal építész íves elrendezésben, egyfajta ál-szemöldökpárkányt kialakítva, vakolatba rögzített 12, illetve 27 darab meggypiros színűre égetett négykaréjos formájú pirogránit elemből álló díszítést alkalmazott. Az 1. és a 2. emeleti sötétzöldre festett ablakok, mintegy a

Pirogránit „galamb-kibúvó” a Cifrapalota tetőzetén

mélyen ülő emberi szemekhez hasonlóan, a rendkívül vastagon alkalmazott vakolat mögött helyezkednek el. Az így kialakult vakolt ablakbélletekben, sajátos keret-megoldásként, a reliefszerűen kezelt homlokzati rendszerhez még inkább kapcsolódva, kék pirogránit szíveket találunk. (A földszinten az íveket vakolatba karcolt szívecskék mellett, középen homorú, bordó színű pirogránit „gombok” díszítik.) Az ablakok tehát szervesen összekapcsolódnak a mélységében is megmozgatott vakolatdíszítéssel, ahogy a majolika-rátétek és a vakolatba karcolt virágdíszítéssel kombinált pirogránit díszek is ennek a rendszernek a részei.

A belső terek többségének a díszítése ma igencsak visszafogottnak tűnik, különösen az épület külső kialakításához viszonyítva. Igaz, a bérházi lakások, illetve az üzletek és raktárak esetében ez annyira nem is meglepő. Az épület belső arányait, tereosztását többször is módosították, különösen az 1949-es szakszervezeti, majd a múzeumi célokra történt 1983-as átalakítás során. A belső terek eredeti kinézetét emiatt, illetve megfelelő forrásértékkel bíró korabeli fotográfia híján sem tudjuk pontosan rekonstruálni. Az épület szinte teljes belső dekorációja az I. emeleten, a Kereskedelmi Kaszinó egykori dísztermében összpontosul. Az ovális alaprajzú,

Fedák Sári János vitézként Kacsóh Pongrác azonos című daljátékában, az 1904-ben Márkus Géza által tervezett öltözetben (Strelisky Sándor fényképe)

majd 150 négyzetméternyi alapterületű, s két emeletet átfogó magasságú ún. „Pávás terem” az 1983-as, majd a 2004-es felújítás során, legalább részben visszanyerte az eredeti összhatását. Ennek ellenére a terem belső díszítése sajnos ma már korántsem mondható teljesnek. Feltételezhetően hiányzik például az a két hatalmas tükrök, melyek egykor az ablakok között kialakított mezőkben lehettek. Bár fényképünk továbbra sincs róluk, azonban az üresen hagyott mezők sajátos kialakítása (optikailag íveltnek látszó, közelről viszont a padlóra teljes egészében merőleges, síkban tartott felületek), a szóbeli információk szerint megtalálható rögzítési nyomok, továbbá Márkus legkorábbi munkái közül a Lipótvárosi Kaszinó tánctermeinek, s

különösen az Otthon Kör nagytermének a kialakítása, kellően megalapozottnak tűntetik fel. A terem „rövid” oldalain, a két szív alakú mezőben, a legutóbbi felújítás során ornamentális falfestés nyomait találták, de egyelőre még nem kerülhetett sor a teljes feltárásukra. Ahogy sajnos az egykori arany háttér sem lett helyreállítva a fehér stukkók uralta mélyített felületeken. Viszont amit ma is láthatunk, így a kék eozi mázas csempék; a meggypiros és kék mázas pirogránit díszek; a festett gipszstukkókból kivitelezett, de eredetileg eozi kerámiából tervezett nyolc páva; az elsősorban az ablakokkal szembeni oldalon alkalmazott gazdag stukkóegyüttes (rózsa és gránátalma virágmotívumokkal); az azt hordozó, egészen a rabcifalás megoldású

mennyezetig felnyúló (pasztellsárga színű) vakolatarchitektúra, majd annak hullámvonalas lezárása (lásd a homlokzat pártamotívumát); s végül a két sárgaréz csillár (kék színű és szív alakú Tiffany-üvegberakással), abban a motívumok, részben pedig a különféle alkalmazott anyagok és technikák terén is az épület külső kialakítása, díszítése köszön vissza. Némi fantáziával ma is könnyen el tudjuk képzelni, hogy hogyan nézhetett ki 1903-ban a Pávás terem, amikor még az ornamentális falfestés, de mindenképp az arany háttérből kiemelkedő fehér stukkók tükröződtek vissza

A Kereskedői Kaszinó egykori díszterme

többek között a két nagy, osztatlan (?) felületű tükörben. Mennyivel tágasabbnak, levegősebb kialakításúnak, fényel még inkább telítettebbnek és egyben reprezentatívabbnak tűnhetett a Kereskedelmi Kaszinó tagjai számára a századelő időszakában. A terem egykori összehatásában sokkal inkább érezhető volt az, hogy a fiatal építész néhány évvel korábbi munkáinak logikus folytatásaként nem csupán a szecesszió, hanem neobarokk elemek, megoldások is befolyásolták még.

Ifj. Gyergyádesz László

Festett gipsztukkóból kivitelezett pávák az I. emeleti díszteremben

A VÖRÖS

SIPKÁS VÍVÓMESTER

Sóltz Gusztáv 1832. március 2-án született a felvidéki Lőcsén. 1848 júniusában 16 éves kölyökként a haza hívó szavára belépett a legendás híri kassai 9. honvéd-zászlóaljba. Augusztus 4-én, egy hónappal később már a Délvidékre indult alakulatával, ahol felvették a harcot a szerb támadókkal.

Vitézségeért októbert 20-ától tizedessé, majd őrmesterré nevezték ki, végül honvéd-hadnagyként szolgált a III. hadtestben.

A fő hadszíntéren harcolt alakulatával, szinte az összes nagy csatában részt vett. Egészen a világosi fegyverletételig becsülettel állt a magyar ügy mellett.

1850. január 27-én a győztes császáriak büntetésül kényszer-sorozták a 18 éves fiatalembert a 60. gyalogezredbe.

„Kossuth-kutyaként” valószínűleg rengeteg megaláztatást kellett elszenvednie.

De akaraterejét és kivételes képességeit jól mutatja, hogy hamar feloldották büntetését és előléptették. Az 1850-es években már a birodalom fővárosában a tűzériskola mestere volt. Ezután a krakkói tűzériskolába vezényelték át, ahol vívómesterként szolgált.

1859-ben hadnagyként került át a 31. gyalogezredhez.

1860-ban tűzér főhadnagyként leszerelt az osztrák hadseregből.

1867-ben a megalakuló Békés megyei honvédegylet tagja hogy ápolja 48 nemes eszményeit. A többi öreg honvéd bizalma jeléül az egylet pénztárnokává választotta.

A kardtól azonban nem tudott elszakadni, 1880-tól vívótanfolyamokat tartott Békéscsabán, Szegeden, Orosházán és Hódmezővásárhelyen, majd 1882-ben Gyulán.

1883 októberében Kecskeméten 30 fiatal kezdett oktatni a kardforgatásra. Erről így ír a Kecskeméti Lapok:

„Scholcz Gusztáv cs. kir. tartalékos tüzér főhadnagy és vívómester, f. évi október 1-jén, vívólecckék adása céljából városunkba jó, akik netán a vívás ügyességét tőle elsajátítani kívánnák, kéretnek ez iránti készségüket ifj. Tóth István úrnál f. évi augusztus hóban bejelenteni.”

1884-ben visszatért Kecskemétre az 52 éves mester, s a Próféta étterem helyiségében ismét oktatta a helyi ifjakat a legmagyarabb sportra.

1886. január 9-én hunyt el Békéscsabán gyomorvérzés következtében.

Sírkövét, bár kerestük, elmosta az idő.

ÖZV. SÓLTZ GUSZTÁVNÉ szül. **Andrényi Klementina**, ugy saját, mint édes anyja: özv. **Andrényi Józsefné** szül. **Heller Katalin**; sógorai: **Sóltz Lajos, Sóltz Rezső, Sóltz Gyula**; sógornói: **Sóltz Amália** özv. **Kalmár Jánosné, Sóltz Jenny** özv. **Czebányi Györgyné**; nevében — fájdalomtól megtört szívvel jelenti, szeretett férje:

SÓLTZ GUSZTÁV

1848—49. évi honvéd hadnagyának,

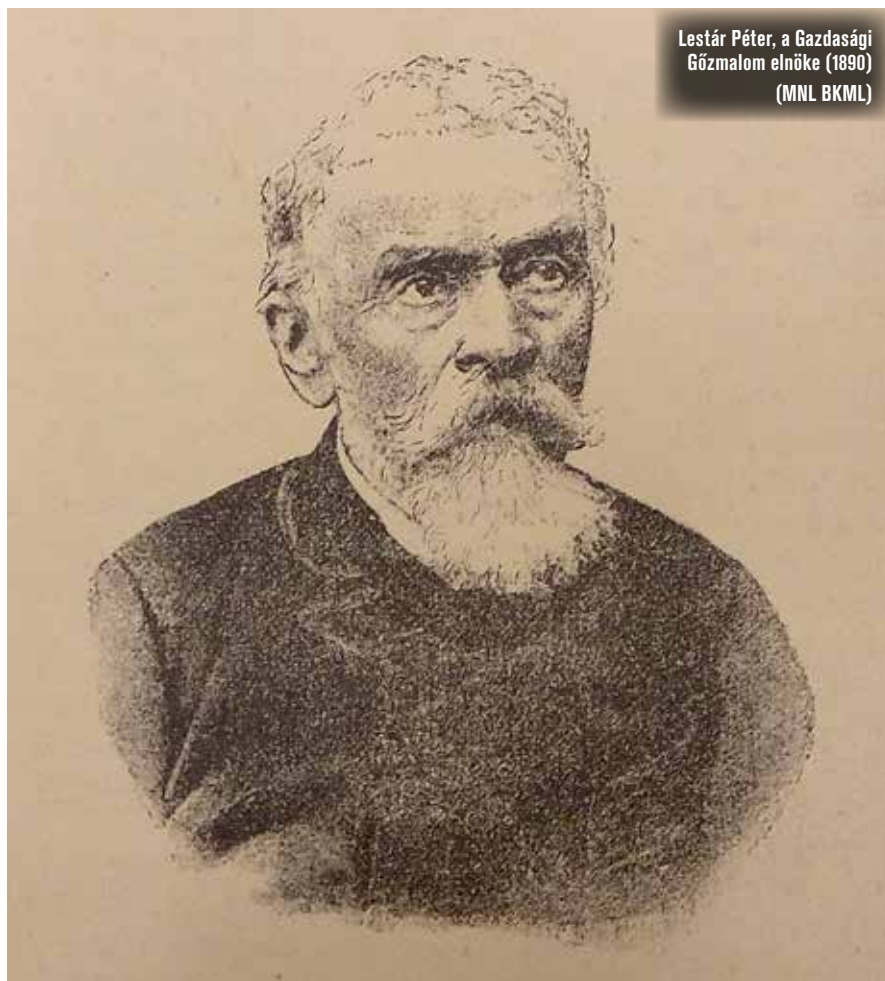
élete 54-ik, boldog házassága 20-ik évében rövid szenvedés után gyomorvérzés folytán, f. hó 9-én dél-előtti 9 órakor történt gyászos elhunytát.

A boldogult hült tetemei f. hó 11-én d. e. 10 órakor fognak az ág. evang. hitvallás szertartása szerint a vasút melletti temetőbe örök nyugalomra tétetni.

B.-Csabán, 1886. évi januárhó 9-én.

Béke hamvaira!

EGY ELFELEDETT EMLÉK: LESTÁR

Lestár Péter, a Gazdasági
Gőzmalom elnöke (1890)
(MNL BKML)

Kecskemét belvárosában áll egy nagy bevásárlóközpont, ami a helybeliek és a vidékiek számára fontos találkozási pont, bevásárlási és szórakozóhely is egyben, s amely a nevét az egykor itt álló gőzmalomról kapta.

Kevesen tudják már, hogy ki volt a gőzmalom meghatározó sikeres vezetője. A XIX. század végén élt kecskeméti polgárok tudták a választ, hogy Lestár Péter. Lestárról nem sok mindent tudunk, nem nagyon maradtak fenn a közgyűjteményekben magánjellegű iratok, nem írt naplót, hosszú leveleket és feljegyzéseket. Sajnos nehezíti a kutatást az is, hogy a malom kezdeti korszakának iratai az 1914-es tűzvészben megsemmisültek. Lestárról közismert, hogy részt vett a szabadságharcban, majd később polgármesterként sikeres volt, nevéhez fűződött a város zavaros pénzügyi helyzetének rendbetétele, a belváros arculatát meghatározó épületek (színház,

Városháza) felépítése, illetve a modern gazdaság (kapitalista) felgyorsítása cégek (gőzmalomok, helyi érdekű vasutak stb.) és mintatelepek alapításával.

Miért épült meg itt a gőzmalom? A népességnövekedés, a sertéshizlalás elterjedése és a vasúti szállítási lehetőség miatt az 1840-es és 1850-es években erőteljesebb gabonatermesztés indult be (gabonakonjunktúra) Kecskeméten, aminek következtében már 1839-ben, 1848-ben, majd 1856-ban szerettek volna egy újabb típusú malmot (műmalmot) felállítani, de a forradalom és szabadságharc miatt ez elmaradt. Végül 1857-ben sikerült megalapítani az első gőzzel hajtott malmot, a

A Gazdasági Gőzmalom látképe (1974)
(MNL XV. 5. a 641/3.)

TÁR PÉTER ÉS A GŐZMALOM

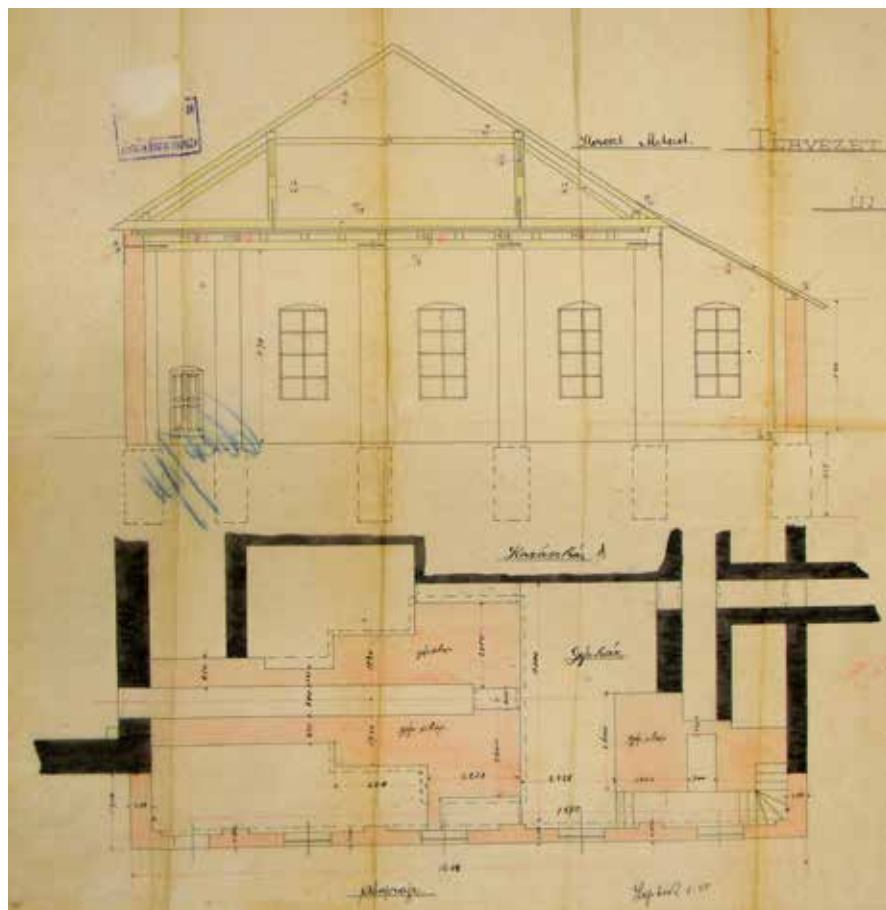
József Gőzmalom a Trombita utcában. Az új típusú gvár nagyobb őrlési teljesítménnyel rendelkezett és jobb lisztminőséget tudott elérni, ezzel nem tudtak versenyezni a száraz- (a városban 1870-ben a számuk 60 volt) és városmalmok, s így a gőzmalom teljesen kiszorították őket. Az itt őrlött lisztmennyiséget a kecskeméti sütőasszonyok, pékek, cukrászok és katonai szállítók használták fel elsősorban, de kisebb mennyiségben exportálásra is jutott. A József Gőzmalom és a régi malmok azonban nem győzték a lakosság lisztigényét ellátni.

Ki volt a Gazdasági Gőzmalom szellemi kitalálója? Lestár Péter nevét szokták említeni, de egy 1865-ös polgármesteri jelentésből az derül ki, hogy Schweiger Fülöp-től (1823–1879) származik az alapítás eszméje. Schweiger a Szász-Coburg-Koháry hitbizomány szentlőrinci 3.000 katasztrális hold terjedelmű pusztájának fő haszonbérője, illetve Kecskemét egyik legvagyonosabb embere volt. Hogy miként gondolta a létrehozását, nem tudjuk, annyi biztos, hogy a vagyoni helyzetéből eredően kapcsolatban volt a helyi vállalkozó szelle-

mű gazdasági és politikai elitel, a vezető értelmiségiekkel, és új lehetőségeket látva 1864. július 18-án létrehozta egy ideiglenes szervezőbizottságot, melynek tagja volt Horváth Döme ügyvéd, Szapponos István birtokos és Klingert Vilmos vállalkozó. A bizottság feladata a szervezés elindítása volt, és aláírási felhívással befektetőket, részvényeseket kerestek elsősorban a kecskeméti polgárok között, melynek során 1864 novemberéig 271 részvényes 126 egész, 188 darab fél részvényt jegyeztek. Ekkor a malom alapítóját 60.000 forintban határozta meg a szervezőbizottság, ami 300 darab 200 forint névértékű egész részvényből, és 100 forintos fél részvényekből állt, utóbbinak darabszámát nem határozták meg. A részvények értékét havonta is lehetett részletenként fizetni. A fél részvényt a száraz- és szélmalom-tulajdonosok kártalanítására bocsátották ki, 200 forint helyett 100 forintot kellett fizetni és ugyanannyi szavazatot ért a fontosabb döntéseknél, például a választásoknál, de egyenértékű volt az osztalék fizetésekor is.

1864. november 16-án az alapítók, részvényesek egy nagyobb létszámú, tíz tagból álló választmányt (igazgatóságot) választottak meg, melynek feladata a cég további szervezése és az anyagi tőke előteremtése volt. A választmány vezetője az elnök volt, melyet szintén szavazattöbbséggel választottak meg. Megtörtént a választás, melynek során megbízták Horváth Döme (1819–1899) ügyvédet, országgyűlési képviselőt, majd 1869. május 11-én pedig Lestár Pétert (1819–1896) ideiglenes elnökökként, hogy vegyék kezükbe egy újabb gőzmalom szervezését. Horváth kitűnően értett a szervezéshez, nevéhez számtalan más egyesület és az első kecskeméti pénzügyintézet szervezése fűződött, ő leginkább a kezdeti jogi, bürokratikus részt (hivatalos levelezéseket) intézte. Horváthot 1869. július 25-én miniszteriumi tanácsossá nevezték ki és előtte már lemondott az elnöki tisztségről, valószínűleg az ő ajánlására a választmány Lestár Péter takarékpénztári elnököt hívta meg vezetőjének.

Lestár szintén jogot végzett ember volt, Horváthtal közösen szervezték meg a Kecskeméti Takarékpénztár Egyesületet, így gazdasági szakértelemmel is rendelkezett. Első teendői között elsősorban építkezés, szak- és a segéd munkások keresése és cég beindítása játszott fontos szerepet. A szervezés, előkészítés pedig igen hosszúra sikeredett, mert csak az 1869. december 26-án tartott alakuló közgyűlésen alakult meg a malom részvénytársasági formában 406 részvényessel. Alapítókéje 75 ezer forint volt, ami 600 darab részvényből állt, egy részvény 125 forintot ért. Mennyit is ért Kecskeméten a forint? 1869-ben egy szódavizes palack ára 14 krajcár (100 krajcár = 1 osztrák értékű forint) volt, egy magyar nyelvű könyv a Gallia-könyvkereskedésben 2-3 forintba került. Nagy Lajos polgármester éves fizetése 1.200 forint volt, majd 1880-ban és 1881-ben Lestár Péter polgármesterként 1.800 forintot vitt haza. 1869-ben Hornyik János főjegyző 1.000 forintot, Balla János levéltárnok 500 forintot keresett, egy városi szolgának 120 és 144 forint között mozgott az illetménye. Schweiger Fülöp bevallott vagyona pedig 21.000 forint volt. Kezdetben egy részvényes maximum 20 darab részvényt írhatott alá, ezt a kritériumot az 1876-os alapszabályból már törölték. A részvények mindig névre szólóak voltak, egy névre állították ki, és a részvénytulajdonosok eladhatták másnak. Lestár Péter nem volt gazdag ember, csak

A gépház keresztmetszeti tervrajza (1894)

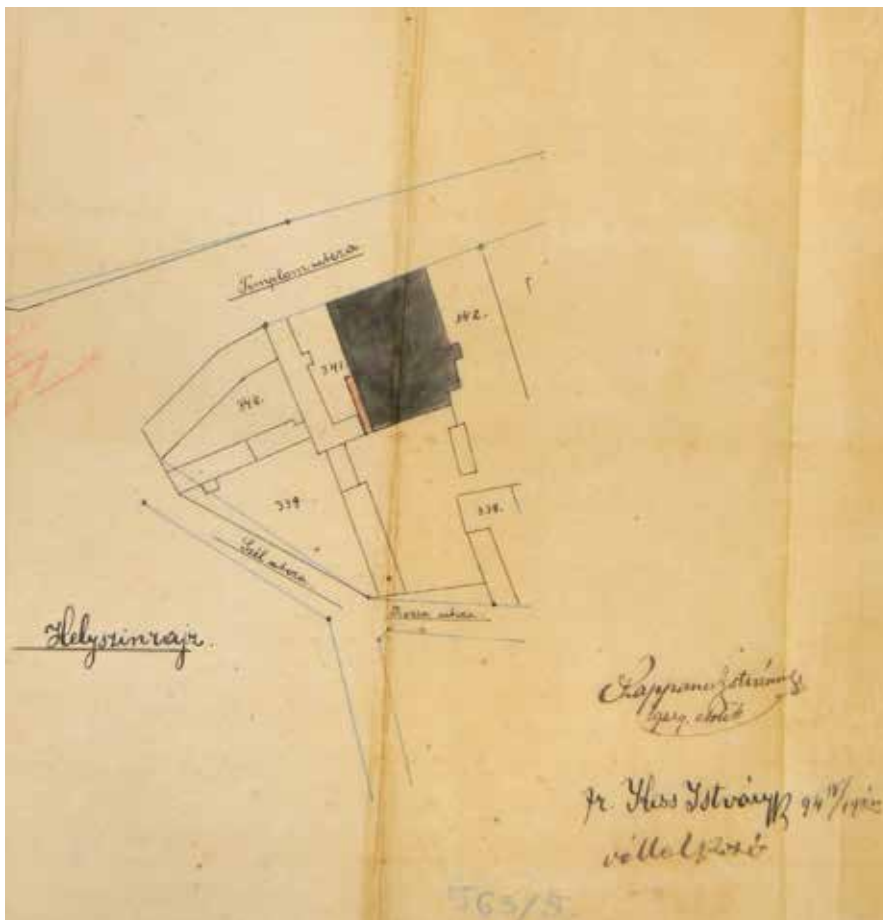
(MNL BKML XV. a 563/5.)

kettő részvényt tudott jegyezni. A legtöbbet a Csillag család tagjai birtokolták 22 darabot, de sok részvénnel rendelkezett Klingert Vilmos malomigazgató (8 db), Milhoffer Frigyes helyettes-malomigazgató (10 db), Kada Elek polgármester édesapja, dr. Kada Endre (1824–1873) orvos (9 db), illetve Hollóssy S. Zsigmond (1832–1906) tanár és gyermekei (15 db).

A cég decemberben alakult meg – mint olvashattuk –, de hivatalosan 1870. január 1-jén kezdte el a működését Kecskeméti Gazdasági Gőzmalom Részvénytársulat néven, ez lett városunk második gőzmalma és egyben második gyára. Lestár Péter mint ideiglenes elnök és a választmány a cégszabályban a következőképpen határozták meg a célját: „1. §. A kecskeméti több mint 40.000nyi népesség liszt-szükségletének jutányosan előállítására és kebelbeli fogyasztásra minden esetre jótékonyhatású verseny állandó előidézése tekintetéből egy második gőzmalom építése szükségeltetvén, e célra társulat fog alakulni e cím alatt „kecskeméti gazdasági gőzmalom társulat.” Fontosnak találták, hogy az összes részvények kétharmad része kecskeméti „befolyással bíró jó nevű” polgárokból álljon, ami garanciát jelentett a biztos működésben.”

1870. január 1. és 7. között a részvényesek megválasztották a malom csúcsvezetőjét, az állandó 26 tagú választmányt (igazgatóság) és annak elnökét, Lestár Pétert három évre. Lestár egyben a város legrégebbi pénzügyészetének, a Kecskeméti Takarékpénztár Egyesületnek vezetője is volt. Ez az érdekközösségi kapcsolat hosszú távra sikeredett, ami az 1948-as államosításakor szűnt meg, egyúttal a malom mindenkor elnöke a pénzügyészet embereiből került ki. Feladatköréhez tartozott a közgyűlések összehívása, azok levezetése, pénzügyek irányítása, felügyelete, számadások vizsgálata. Lestár egyik tennivalója volt 1870 januárjában, hogy igazgatót keressen a cég élére, hirdetéseket tett közzé, melyben 1.000 forint évi fizetést ígért. A hirdetésre Klingert (később Pataki) Vilmos (1825–1891) vállalkozó jelentkezett, először ideiglenes időre, majd 1871. március 19-től állandósították, melyet a közgyűlés is jóváhagyott. Pataki helyettes igazgatója pedig korábbi világi üzletársa, Milhoffer Frigyes pékmester lett. Az igazgatót később a közgyűlés választotta meg, feladata a malom gyakorlati működtetése és a személyzet felügyelete és irányítása volt.

A gyár telephelye a belvárosban volt, a II. tizedbeli Templom utcában (később Csá-

A Gazdasági Gőzmalom helyszínrajza (1894)

(MNL BKML XV. 15. a 563/5.)

nyi utcában) lévő egykori Balásfalvi Kiss Károlyné 919,50 négyszögöl (3.307,12 m²) telkén, amit a malom vezetősége május 11-én 3.800 forintért vett meg. Miért a belvárosban épült? A válasz a központi elhelyezkedésben keresendő, és hogy a közelében volt a hetipiac, ahol a malom képviselői fel tudták vásárolni a beszállított gabonát. A városi tanács engedélyezte a felépítését, fedett csatornakészítés, téglával kirakott csatorna rendbetartása és utcavonal-szabályozás ellenében. Ekkoriban más szabályrendelet, ami szabályozta volna a gyárak felépítését, nem volt. A korabeli gyakorlatnak megfelelően az ideiglenes (alapító) részvénytársulati választmány versenyeztette a vállalkozókat, akik közül a legkedvezőbb feltételekkel rendelkező nyerte meg az építkezést. 1869. július 12-én a Korona kávéházban (Király-féle ház) tartott árverésen, a korabeli kifejezéssel árlejtésen a legkedvezőbb ajánlatot tevő Zinhofer Pál nyert, aki 25.340 forintért rövid idő alatt – május 11. után november 19-ig – meg is építette a malmot, amely „8 kőre” lett beállítva,

24-25 méter hosszú malomházzal, ehhez hozzátartozott egy kazán és egy gépház (48 lóerős=35,79 kW), mellette pedig 30-35 méter magas kémény is állt. 1890-ben már négy kazán, kettő gőzgép és víztartó berendezés működtette a tizenegy darab őrlőgépet és eszközöket.

1869 végére felépült a gyár, az őrlés pedig a következő évben, 1870. március 17-én indult meg, aznap 309 véka (kb. 7,72-9,3 tonna, 1 véka=25-30 liter) gabonát őrlött meg. Az üzem egy heti őrlött gabona mennyisége 3.732 vékányi (kb. 93-112 tonna) és tizenegy hónapnyi működése során 339.061 vékányit (kb. 8.476-10.172 tonna) dolgozott, majd 1872-ben már meghaladta az 500.000 vékányi (12.500-15.000 tonna) mennyiséget. Kezdetben a helyi sertéshizlalók, majd a lakosság részére végezte a különféle gabonák (búza, árpa, kukorica) őrlését, melyért az őrlési díjat vámban szedte. A malom sikeres működése során Lestár anyagi helyzete is igen gyorsan javulhatott, a banki vezetői fizetése mellett a gyártól is kaphatott szép összeget, de pontosan nem tudjuk menny-

Lestár Péter elnöki aláírása (1872)

(MNL BKML XI. 18.)

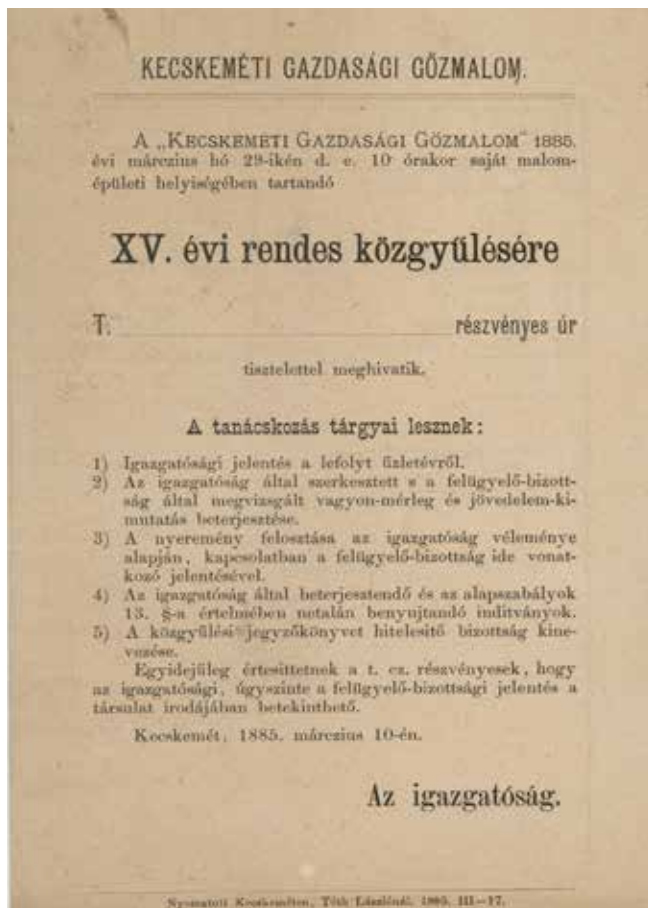
nyit. Az igazgató évi fizetése 1.000 forint volt és a malom tiszta bevételének 4%-ra is jogosult volt, az első pénzügyi év (1870. januártól 1871. januárig) sikeres beindításáért jutalomként Lestártól 300 forint jutalomra is szert tett. A részvényesek a sikeres években – az első év kivételével – jutalékokat kaptak a tiszta jövedelemből a részvényeik után, 1872-ben 30, 1874-ben és 1879-ben 20 forintot. Lestár Péternek kettő részvény után évente 40 vagy

60 forint pluszbevétele is volt. A pénzt nemcsak a részvényesek között osztotta ki a választmány, hanem ilyenkor a vállalati csúcsvezetők is sikerdíjhoz jutottak hozzá, például az 1878-as pénzügyi év után 400 forintot kapott az időközben igazgatóból vezérigazgatóvá kinevezett Pataki Vilmos. A tiszta jövedelemből tartalékolt is a rosszabb évekre, 1879-ben 900 forintot a tartaléktökéhez, illetve 181,78 forintot a jövő évi nyereséghez tettek el. Lestár

odafigyelt a rászorulókra is, az 1879-es szegedi árvízkarosultak részére 75 forintot, Szeged vidéke részére pedig 25 forint segély összeget ajánlott fel.

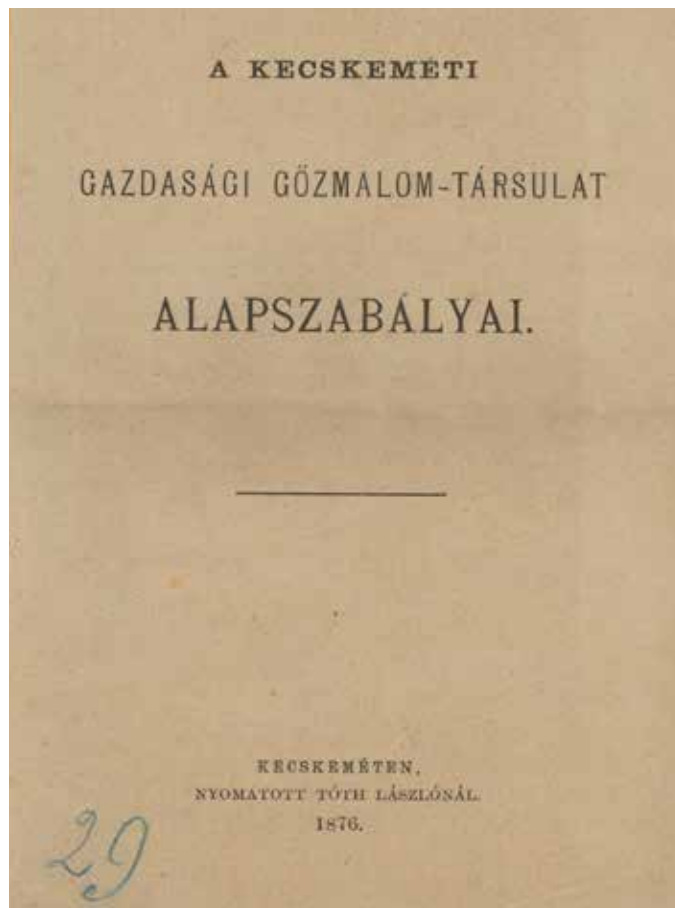
1873-ban a rossz időjárás, a gyenge termés, a kolerajárvány és a pénzügyi válság ellenére a malom nem volt veszteséges és 20 forint osztalékokat is tudott fizetni. Ennek oka, hogy a keckeméti vállalatok, pénzügyzetek kevésbé voltak kitéve, kevésbé függtek a megingott pesti és bécsi gazdasági köröktől, kiknek egy része tönkrement. Miért is tudta elkerülni a válságot? Lestár Péternek igen jó érzéke volt a vállalati irányításhoz, kereskedéssel pótolta a keckeméti gazdától kimaradt gabonahiányokat, illetve tartalékolt az előző évi nyereségből.

A malom tisztviselőivel és a munkáslétszámmal kapcsolatban hiányosan maradtak meg statisztikák. Lestár elnöki időszakából nem tudjuk, hogy mennyien dolgoztak a malomban, annyi biztos, hogy a malmot egy igazgató (később vezérigazgató) és a helyettese irányította, a pénzügyi részt a könyvelő, pénztáros intézte, a gépeket a gépész felügylte és számtalan

A Gazdasági Gözmalom zárszámadásának előlapja (1885)

(MNL BKML XI. 18.)

A Gazdasági Gözmalom alapszabálya (1876)

(MNL BKML XI. 18.)

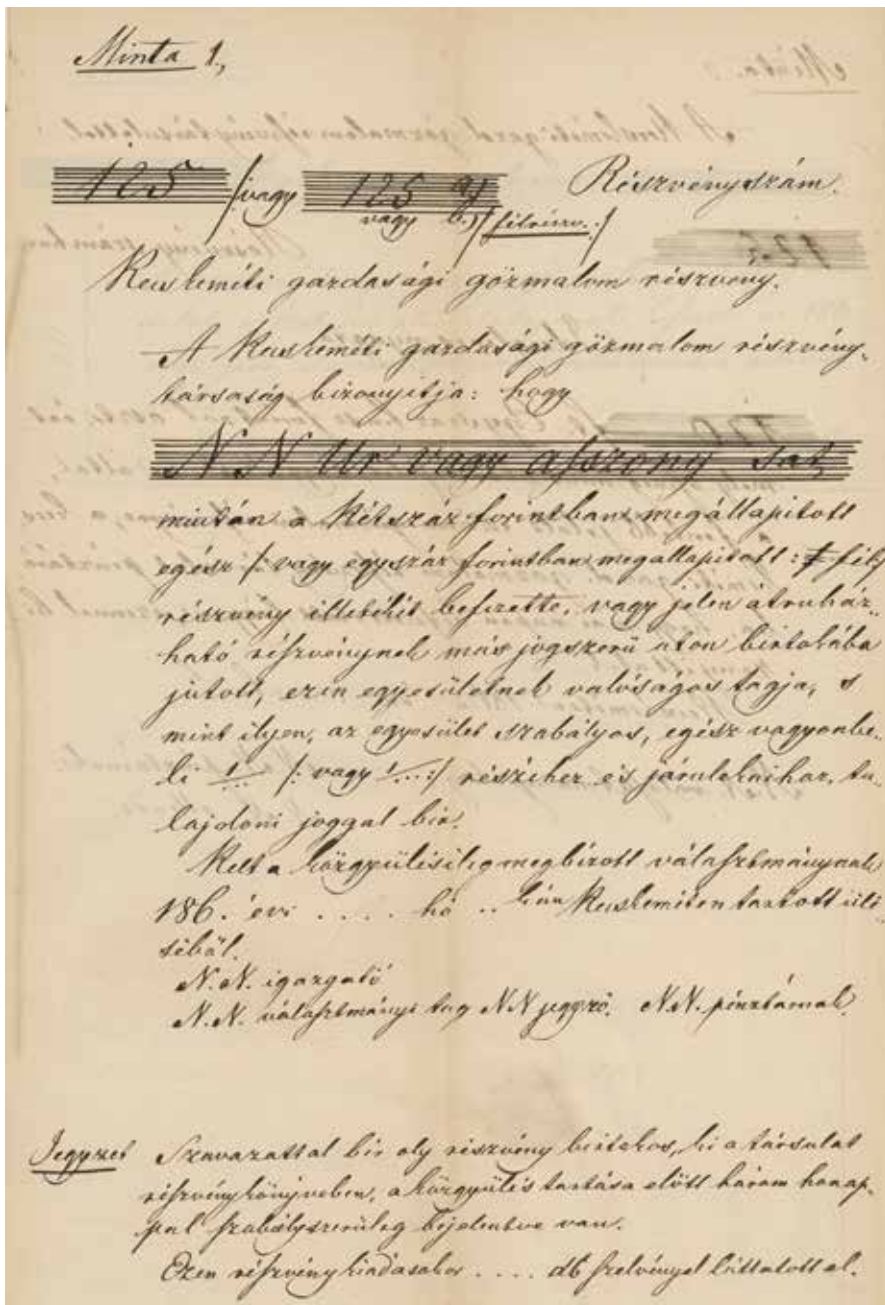
molnár, raktáros, fűtő, éjjeliőr, írnok, segéd és tanonc tevékenykedett. 1890-ben 19 fő, az 1910-es évek elején 20-30 fő dolgozott, 1914-ben 4-9 főre csökkent a tisztviselők és munkások száma, majd 1915-től kezdően folyamatos növekedés kezdődött. Az 1920-as évekre érte el a legnagyobb létszámot, akkor több mint 80 fő fölé ment.

A malom élete nem mindig volt könnyű, már a megalapítás időszaka után, 1865-től folyamatos harcban állt a József Gőzmalom tulajdonosaival, akik féltékenyen tekintettek az új konkurensra, az új típusú gőzmalomra, hol feljelentették a hatóságoknál, vagy 1875-ben lejárató kampányt indítottak Klingert Vilmos igazgatóval szemben. Nem voltak sikeresek a támadások, mert a malom folyamatosan nyereséggel zárta az üzleti éveket, az 1880-as évek végére pedig rendeződtek a kapcsolatok a gőzmalomok között, a közös gazdasági érdekek miatt össze is tudtak fogni.

1880. augusztusban meghalt Balásfalvi Kiss Mihály polgármester, a tisztségére október 28-án Lestár pályázott és megválasztotta a törvényhatósági jogú bizottság közgyűlése a város első emberének, majd hivatali összeférhetetlenség miatt 1880. november 14-én lemondott az elnökségről, de 1896-ban bekövetkezett haláláig a malom részvényese volt. Hogy mennyire figyelt a malom működésére, nem tudjuk.

A malom fejlődése tovább folytatódott a sertéshizlalás csökkenése ellenére, a vezetőség 1890-ben gőz- és kádfürdőt építtetett, ami 1891-ben lett használatba helyezve, ezzel fontos tisztasági és szórakozási lehetőséget nyújtott a kecskeméti emberek részére. 1914 nyarán alighogy kirobbant a nagy háború, a Gazdasági Gőzmalom súlyos katasztrófa érte. 1914. augusztus 15-én tűz pusztította el az egész berendezését, súlyos károkat okozott az épületben és a gabonakészletben is. Ekkor majdnem megszűnt a malom, de végül nagy anyagi áldozatokkal 1915 novemberére újjáépítették, és egy vártoronyra emlékeztető épületet, víztornyot is csatoltak hozzá.

A Horthy-korszakban a modernizálás folytatódott, 1921 és 1922-ben épült meg a 150-170 vagon befogadóképességű vasbetonsíló, ami a korszak legmodernebb gazdasági létesítménye volt, bár ekkor a belvárosi középületek és bérházak képéhez már nem igazán illett. A folyamatos fejlesztések ellenére gazdasági válság (dekonjunkctúra) érte a malomipart, az 1920-as évek közepétől az 1930-as évek végéig a gőzmalom üzleti éveit rendre

A Gazdasági Gőzmalom részvénytársaság (1870)

(MNL BKML IV. 1609. b)

veszteséggel zárta. Ekkor a fő részvényes már a helybeli Kecskeméti Takarékpénztár Egyesület volt, amely 1944-re már majdnem száz százalékban tulajdonos lett.

1945-től megváltozott a politikai és a gazdasági helyzet, egy rövid önállóság után 1948-ban államosították a malmot, vállalatvezetőt rendeltek ki, de a részvénytársaság szó csak 1950-ben tűnt el. 1962-től Bács-Kiskun megyei Gabonaforgalmi és Malomipari Vállalat néven működött és a szocialista nagyvállalatok

egyik példaképe volt. A rendszerváltás után a malomipari tevékenység megszűnt, üresen álltak az épületek, s a tulajdonosok a felesleges épületeket lebontásra ítélték. 2003-ban több ezer kecskeméti jelenlétében felrobbantották a betonsílót, ezzel a robbantási szakemberek eltüntették az utolsó belvárosi gyárépületek egyikét. A gőzmalom helyére egy másik Malom épült, ami már csak nevében és a belső aulájában elhelyezett őrlőkö révén emlékeztet Lestár Péter gőzmalomára.

Hibocsányi Norbert

„A táncestélyek így egymást fogják hajszolni. Nagy kiadás lesz a

VÁROSI (ÚRI) KASZINÓ, KECSKEMÉTI KULTURÁLIS ÉLETÉNEK JELES ESEMÉNYEI

Az 1911-ben működési és lakhatási engedélyt kapott, prominens épületegyüttes a kecskeméti társadalom jeles ünnepei, szüreti és szilveszteri bálók mellett helyet adott többek között a 2020. február 7-én éppen 100 éve Kecskemétre látogató Horthy Miklós fogadásának is.

Az egyetlen dísztaggal – Jókai Mór – rendelkező Úri Kaszinó kiemelt, hagyományosan megrendezett ünnepélyének számított a minden év utolsó napján életre hívott ingyenes Szilveszter-estély, amely az épület átadását követő második évben is komoly érdeklődésre tartott számot. A kultúra tiszteltetését és a művelődés szolgálatát az 1929.

szeptember 4-én megnyitott Kaszinó könyvtár mellett a szintén ebben az évben a tagság által kiírt pénzdíjas Jókai Mór irodalmi pályázat is megerősítette. A tagság irodalom iránti tisztelete és kedvtelése megmutatkozott egy-egy neves irodalmár vagy konkrét szerkesztőség – Tormai Cecil és a Napkelet írói gárdájának – vendégül látásában is.

Az 1930-ra 500 taggal rendelkező, dr. Kiss János elnökletével működő Úri Kaszinó intenzív egyesületi életét számos e térben megrendezett, nívós városi esemény igazolja, amelyek közül talán a bálók, táncünnepélyek vonzották a legnagyobb számú érdeklődőt.

Az 1934 decemberében meghatározott báli naptár szerint minden évben december 31-én MIVE-est, január 5-én Kaszinó-bál, január 12-én Bercsényi-bál, január 19-én Americana-bál, február 2-án Jogász-bál, február 16-án Kalikó-bál

az apáknak!"

KECKEMÉTI HELYSZÍNE

(a Kaszinó ifjúsága rendezte), március 2-án pedig a Protestáns bál hegedűszójjától volt hangos a Rákóczi út.

A nagyterem helyet adott többek között a prominens keckeméti személyek jeles életeseeményeinek is, ilyen volt többek között a Vrabély család 1934 decemberében megtartott hármaskövői bankettje.

Érdekesség, hogy az Úri Kaszinó több olyan jótékonyági bált is befogadott a két világháború között, amelyek bevételeit a tagság nemes célokra, szegény sorsú főiskolai hallgatók megsegítésére vagy a délvidéki üldözött magyarság számára fordította. Ilyen volt az 1935. január havában megrendezett emercianás bál, amelynek legfőbb védnökei Anna főhercegasszony és József Ferenc dr. herceg voltak.

Az Úri Kaszinóban egészen 1936 márciusáig hódolhattak a keckeméti urak „*hazard kártyaszemvedélyeiknek*”, ugyanis Kecskeméten a Kaszinó tagsága volt az első, aki szabályozta a sokszor hajnalig tartó kártyapartik féktelen kereteit.

A táncmulatságok, esküvők és egyéb zenés események mellett a művészeti eseményeket is támogatta a Kaszinó tagsága, így nem csodálkozhatunk azon, hogy 1938 szeptemberében a neves keckeméti festőművész, Bajnai Tóth Lajos kiállítását is helyet kapott az épületben.

De egyéb más tudományok is szerephez jutottak, hiszen 1938-ban – az ismeretterjesztés céljainak megfelelően – a Magyar Orvosok Nemzeti Szövetsége orvosi előadássorozatot indított, ahol olyan témákkal foglalkoztak, mint Magyarország két világháború közötti „*Korszerű népesedési problémái*”.

És végül ne menjünk el az 1913-ban és 1927-ben is az Úri Kaszinó épületében zongorakoncertet adó Bartók Béla személye mellett sem, akinek keckeméti szereplését – az épületen – egy emléktábla is őrzi.

Hajagos Csaba

Százéves fennállását ünnepli az ország legrégebb vidéki kaszinója, a Kecskeméti Kaszinó, amelynek egyetlen disztagja Jókai Mór volt.

Az Úri Kaszinó ebben az évben ünnepli, mint ismeretes, száz esztendő jubileumát. Ebből az alkalomból felkeressük Füredi István dr. ügyvédet, a Kaszinó fárdatartóját, hogy eredménytelennél munkálkodó, kitűnő igazgatóját, aki rövid visszpillantást vetett az elmúlt száz esztendőre.

1829-ben, a Nemzeti Kaszinó megalakulása után került fel a Kecskeméti Kaszinó megalakításának eszméje s a következő évben, 1830-ban meg is valósították. Ezzel megszületett az ország egyik első vidéki Kaszinója. Első elnöke Főrián Károly volt. Helyisége 1911-ig a Tóth-patika helyén fennállott épületben volt, a mostani renek palota 1911-ben épült 75 ezer aranykoronáért, amelyet 1923-ban felcseréltünk ki teljesen. A pompás nyári helyiség 85 ezer pengőbe került.

Igen érdekos nevezetessége Kaszinónknak — beszélj tovább Füredi dr. igazgató, hogy egyetlen disztagja Jókai Mór. Azonkívül falán kifüggesztve áll Kada Elek, Katona József és Horváth György portréja, akik a Kaszinó igen lelkes tagjai voltak.

Jelenleg vagy 500 tagunk van s igen szép, intenzív egyesületi élet folyik. A centennárius ünnepség programja közt tartozik, hogy megünnepeljük az első elnök és Kiss János dr. jelenlegi kiváló elnökünk arcképét, Marton tanár ur megírja a Kaszinó történetét s 1931. január 5-én ünnepélyes kaszinói bált rendezünk.

KECSKEMÉTI CASINO.

339 12 pengő 1930. év. II. félév.

Sándor István úr

Tagsági jegye.

Petty H ellenőrs
S. B. ... pénztár volt.

1927. Június 25. Kecskeméti Nemzetközi Sakkverseny

MEKADO 1927 KECSKEMET

A 100. évfordulóra kiadott emlékerleg

A képek forrása: KKJM Tört. gyűjt.

Bajnai Tóth Lajos kiállítása, 1938 szeptember

Turul-bál az Úri Kaszinóban
a két világháború között

KECSKEMÉT FERENCES

A 17. század elején a török hódoltság területén egyrészt a török uralom miatt, másrészt a reformáció elterjedésével katolikus paphiány mutatkozott. A kecskeméti nép is pásztor nélkül árválkodott. A város katolikus előljárói előbb a magyar főpapoknál, majd a jezsuiták tartományánál könyörögtek lelkipásztorért. Forró György, a jezsuiták nagyszombati rektora 1637. szeptember 14-én kelt levelében azt tanácsolta a kecskemétieknek, hogy forduljanak a ferences atyák szalvatoriánus tartományához.

A következő 7 évben néhány menekült atya látta el Kecskeméten a lelkek gondozását, akiknek gyors távozása után a város katolikus előljárói végső szorultságukban, 1644. február 28-án elküldték könyörgő levelüket a ferences atyákhoz. *„A város annyira siralmas állapotban volt – jegyezték fel később a rend historia domusában (háztörténetében) –, hogy a nép az ünnepnapokon lustálkodott, a mennyei dolgokat illetően csúf tudatlanságban élt. ... A templom szennyes volt.”* A ferencesek galgóci tartományülése még ebben az évben szerzeteseket küldött Kecskemétre

Gyöngyösi János kormányzása alatt. Az atyák fából székházat készítettek maguknak a 14. század második felében épült Szent Miklós-templom mellett. 1678-ban a Szent Miklós-templomot és a mellette állt iskolát örökjogon átadták a ferences atyáknak. Ettől kezdve hivatalosan is ők látták el a katolikus hívek lelki gondozását és a plébánia irányítását.

A ferencesek megtelepedésük után kölcsönös egymásrautaltságban éltek Kecskemét várossal és annak lakóival. Nem csak az egymásrautaltság, de a kölcsönös megbecsülés és tisztelet is megnyilvánult

a két fél között. A török uralom alatt nem egy alkalommal fogták el a kecskeméti kolostor egy-egy gvardiánját (házfőnökét) a pogányok. 1680-ban Thököly és Wesselényi Pál kuruc hadainak egy csapata rohanta meg a kecskeméti rendházat, s a gvardiánt egy gebére kötözve magukkal vitték Erdélybe. A kecskeméti katolikus és református hívek 100 aranyért váltották ki őt. A város lakói megvédték az atyákat, sőt megbüntették azokat, akik csak rossz szót is szóltak róluk. Ugyanakkor a ferencesek is együtt éreztek a város népével gondjukban, bajukban. A nép, barátoknak nevezte el őket, s a templomot is így emlegették ezentúl: *„barátok temploma”*.

A szerzetesrendek életét alakulásuktól az ún. regula (szabályok összessége) határozta meg. Négy ősi regulát ismer a történelem: Nagy Szent Bazileoszét, amelyet a baziliták követnek; Szent Ágostonét,

Ferences szerzetesek Kecskeméten

BARÁTAI

amelyek szerint az Ágoston-rendiek, a premonstreiek, a domonkosok, az irgalmasok, a jezsuiták stb. élnek; Szent Benedekét, amely elsősorban a bencések életét határozza meg és Szent Ferencét, ehhez igazodnak a ferencesek (és annak különböző ágazatai: kapucinusok, minoriták). A regula írta elő a ferenceseknek hitük gyakorlását. Naponta zsolozsmákat (közösen elmondott imákat) tartottak, november, december hónapokban 8 és 40 napos ájtatosságokban (hitbuzgalmi templomi összejöveteleken, imádkozásokon) erősítették vallási közösségüket. A ferencesek fő célkitűzése az egyszerű nép számára is érthető módon való prédikálás, az evangélium terjesztése, a hittérítés volt. Eszményük a teljes szegénység, ami nemcsak az egyénekre, hanem az egész közösségre vonatkozott. Koldulásból, adománygyűjtésből tartották fenn közösségüket. Pénzt soha nem volt szabad sem kérniük, sem elfogadniuk. A szegénység kérdésében már az alapító halála után két részre szakadt rend (obszervánsok és konventuálisok) tagjai a 17. századra megbékélésre jutottak a kolostorok kisebb vagyonnal való rendelkezését illetően.

Már az 1600-as évek végétől maradtak fenn Kecskemét város lakói által tett végrendeletek. Ezekben a ferences atyákra is hagyományoztak kisebb-nagyobb értékeket a kecskemétiak. Vák István pl. 1706. január 19-én kelt végrendeletében 15 tallért hagy a „Pater Franciscanus”-ra. Szentkirályi Pál 1726. március 20-án úgy rendelkezett, hogy két üszőt hagy a ferences atyákra, egyiket misék szolgáltatására, másikat alamizsna céljára. 1740-ben Domonkos Katalin a nagyobb oltár elé örökmécses állítására 1000 rajnai forintot alapítványt tett. A város katolikus hívei közül sokan még életükben pénzbeli vagy tárgyi adományokat nyújtottak az atyáknak. Pl. 1772-ben Bacsa Mátyás 451, Fodor Ferenc és felesége 500, Szentkirályi Pál 200 rajnai forintot adományozott. 1798 augusztusában Baumgartner Ferenc patikus 50 rajnai forintot adott. (Ekkor ez az összeg egy ökör árának felelt meg.) A kevésbé vagyosnak, az iparosok sokszor szívességéből, ingyen dolgoztak a templom és a rendház körül, ingyen fuvarozták az atyáknak,

Ferences cella a kora újkorban

terményeket, fát szállítottak a rendházba, ahol ezért mindig megvendégték őket. Más alkalommal az atyák miseruhákat kaptak a hívektől, buzgó asszonyok terítőket készítettek az oltárokra.

1678-ban tűzvész pusztított Kecskeméten. A Szent Miklós-templom nagy része, csakúgy mint az ugyanazon a telken állt református fatemplom, a tűz marta-léka lett. Hatalmas pártfogót nyertek a kecskeméti ferencesek a város legnagyobb birtokos földesurában a Koháry családban, elsősorban a mélyen vallásos katolikus gr. Koháry Istvánban. A tűzvész után Koháry elérkezettnek látta az időt a templomok elkülönítésére, ezzel az addigi viszálykodás

megszüntetésére. Elrendelte, hogy a kálvinisták egy teljesen különálló telken építsék fel saját kegyhelyüket az addigi közös telek helyett. A ferencesek városi segítséggel, alamizsnából és a szegedi rendháztól kapott pénzből építették újjá a templomot 1681–1689 között.

A kecskeméti ferences atyák székházát a szalvatoriánus ferences rendtartomány Gyöngyösön tartott ülése 1700. május 7-én rendházzá emelte házfőnökkel. A házfőnök még ebben az évben elkezdte a fa székház egy részét kőből építtetni. Előírták ugyanis számára, hogy egyrészt az atyák, másrészt a tartományi vendégek, valamint az ápolásra szorulóknak részére lakás céljára

alkalmas cellákat biztosítson, lásjon el 24 atyát alamizsnából, 27-et pedig a plébánia jövedelméből. A ferences kolostor legalább három szakaszban épült ki. A déli szárny 1700 és 1702 között készült el. Az egykori közös ebédlőtől a mai bejáratig terjedő részt a következő évtizedekben adták át, míg a templom felőli rész, a harmadik szárny, 1722-ben készült el. Általában a templomok déli oldala mellett helyezked-

tek el a kolostorok más vidékeken is. A kecskeméti kolostornégyszög is így épült. Nagyméretű helyisége volt a refektórium, amely a közös étkezések céljára szolgált. Míg a középkorban a hálólhelyük (dormitórium) is közös volt a szerzeteseknek, az újkorban már külön szobákban, cellákban laktak a rendtagok. A szerzetesi cellák Kecskeméten 1723-ra készültek el. A renkházhoz különböző épületek tartoztak:

kovácsműhely, éléskamra, hordóraktár, istálló és sertésólak, sőt kert is és gabona tárolására 2 gabonaverem.

A kecskeméti renkházban általában 7-25 személy élt. A házfőnökön és helyettesén (a vikáriuson) kívül valamilyen képesséssel bíró felszentelt atyák és novíciusok (növendékek), valamint világi testvérek éltek, utóbbiak a renkház körüli munkákban segítettek. A renkház iratai között fennma-

radt az 1692-től 1896-ig vezetett „*Tabula Provinciae*”, ún. munkaköri táblák 3 kötete, amelyekbe bevezették a rendtartomány egyes rendházában élt ferences atyák nevét. Vikáriusok 1725-től voltak a ferences rendházakban, akiknek a házfőnök helyettesítése mellett az igaz vallásosságra való felügyelet lett a feladata. Sokszor egy rendházon belül évente cserélődtek a házfőnökök, de arra is volt példa, hogy

A Szent Miklós-templom (jobb oldalt) kerítéséhez épült boltok

Szent Ferenc szobra a templom udvarán

megerősítették a következő évre is az illető ferences atya házfőnökségét. A zökkenőmentes házvezetés miatt az új házfőnök érkezését mindig bevárta a régi, aki csak ezt követően indult új állomáshelyére.

Az atyákat majd minden évben más helyre, más rendházba osztották be a tartományi gyűlés határozatai alapján, nehogy a tartósabb szolgálat során a szerzetesek ki legyenek téve az anyagi vagy helyi kötődés veszélyeinek. A ferences atyák mindig más-más rendházba helyezése ugyanakkor a kolostorok egymással való kapcsolatát erősítette. Például 1797-ben Kecskemétről egyszerűen 6 atyát helyeztek el, és 6 újat neveztek ki helyettük, akik különböző rendházakból érkeztek.

Nagy vészek, járványok idején mutatkozott meg igazán, hogy mennyire közel álltak a barátok, a ferences atyák a néphez. 1710-ben pestis pusztított Kecskeméten. A város lakóit egyedül a ferences atyák istáptolták. A pestis pusztítása során 8 szerzetes halt meg és csak kettő maradt életben: Szenczi Gáspár és Spanik Sándor. 1739-ben újból pestis szedte áldozatait országszerte. Április 24-én Kecskemétre is elérkezett, ragályt szórt a városra a következő év február 29-ig. Csak a katolikusok közül 4.000 ember halt meg ez idő alatt. Olyan sokan kapták meg a betegséget, hogy a felállított kórház nem tudta befogadni őket. Az emberek közül számosan így összevisz-

szá szétszórtan otthon feküdtek, sokan vigasztalás nélkül haltak meg. A ferences atyák közül 5 pap vállalta a haldoklók lelkének gondozását. Két atya is áldozatul esett a pestisnek. (A pestis áldozatait az ekkor kialakított Szentháromság temetőben hantolták el.)

A ferencesek nagy ünnepeik alkalmával szentmisét tartottak. Minden évben tartottak szentmisét a rend alapítója, Szent Ferenc napján (okt. 4.) és Szent Miklós – a templom és a város védőszentjének – neve napján (dec. 6.). Ünnepi szentmisék voltak még Páduai Szent Antal, Szent Katalin (a filozófusok védőszentje), Szent József, Szent Anna stb. tiszteletére. Szent Ferenc és Szent Antal ünnepén általában körmeneteket is tartottak. Az ünnepi szentmiséket követően a ferencesek ebéden látták vendégül az egyházi vezetőket és a város előljáróit. A vendéglátás nem dús lakomát jelentett a ferenceseknél. Egyszerű ebédek voltak. Nem egyszer jegyezte fel a háztörténet írója, hogy „*szerzetesi ebéd volt*”. Ezért előfordult, hogy a meghívott nem vett részt az ebéden, pl. 1810. december 6-án ezt írták be a *historia domusba*: „*az apátplébános inkább otthon akart húst enni, mint a ferenceseknél terített asztalnál éhezni*”.

A kecskeméti ferences atyák időről időre kijártak a környező településekre helyettesíteni a falu vagy város plébánosát betegségük alatt, vagy sürgős ügyeik intézése miatti távollétük miatt. Minden egyes helyettesítésre távozó atya nevét, a helyettesítés időtartamát feljegyezték a háztörténetben. Általában nagy örömmel fogadták a környező települések plébánosai a ferenceseket, és a nép ajándékokkal jutalmazta meg őket működésük során. 1804 júniusában pl. Kaszner István atya Kubiszecz Urbán hitszónok atyával Hartványban helyettesítették a káplánt, és 65 báránnyal, libákkal, tyúkokkal és néhány kenyérral tértek vissza.

Zöley Bernát házfőnöksége (1767–1768) alatt a kecskeméti katolikus tanács új templom építését készítette elő. A katolikus tanácsnokok az új templom építésével egy időben világi plébánia létrehozásáról és új plébániaház építéséről döntöttek. A ferencesek ezt úgy értelmezték, hogy a sok viszontagság (török portyázók, rácdúlás, pestisjárványok) után a végre „*gyümölcsöző plébániai jövedelmüket akarják elvenni*”. A nép ekkor is egységes akarattal a ferences barátok mellé állt. A szerzetesek arra hivatkoztak, hogy ők nem erőszakkal vagy

titokban foglalták el a városi plébániát, hanem felkérésre, püspöki hatalommal iktatták be őket a plébániába, amit VI. Károly megerősített.

A katolikus tanács, a megyés püspök, a Helytartótanács a világi plébánia létrehozásáért küzdött. Az uralkodó – Mária Terézia – megengedte, hogy Kecskemét mezőváros plébániáját ezentúl világi papok igazgassák. Mária Terézia azt is elrendelte, hogy ameddig az új plébániatemplom felépül, addig az ideiglenes kinevezéssel bíró plébános az 1765-re felépült kegyesrendi, vagyis piarista atyák templomában működjön. 1772. szeptem-

ber 27-én nevezték ki Erdélyi Józsefet kecskeméti plébánosnak.

1772. november 1-jéig látta el Pap Primus atya, ferences házfőnök a városi plébániai teendőket. Ekkor átadta az 1767-től vezetett anyakönyveket. Az anyakönyv utolsó lapjára a következőket jegyezte fel a házfőnök: „*Ezen a napon, úgymint minden szentek ünnepén (nov. 1.), kiváltképpen őfelsége Mária Terézia kegyes parancsolatjából, befejeződött a kecskeméti plébánia igazgatása a Kisebbik Reformált Ferences Rend, a Szalvatorianus atyák részéről Pap Primus atya házfőnöksége alatt (aki a legutolsó plébániai igazgató)*”.

A ferences templom napjainkban

A plébánia átadása nem volt fájdalommentes. A ferences háztörténetet vezető szerzetes így fakadt ki a historia domus lapján: „...*Mint piszkos patakka*l úgy *bántak velünk*”. Viták dúltak a misék időtartamáról, a Szent Miklós-templom használatáról, a szentségtartók és szent ruhák tulajdonjogáról, a haldoklóknak adandó utolsó kenetről, sőt a temető használatáról is. 1772. november 15-én azonban a szentség ünnepélyes átadásával a plébánia igazgatása végleg átkerült a világi egyházhoz, Kecskemétet a váci egyházmegyéhez sorolták. Migazzi Kristóf váci püspök 1773. május 1-jén kelt rendelkezése a ferencesek

részére mégis némi vigaszul szolgált, mivel meghagyta számukra az alamizsnagyűjtés jogát, rájuk bízta a Szent Miklós-templomot, valamint a templom két harangja közül megkapták az egyiket.

A plébániai feladatoknak a világi papság számára történő visszaadásakor a rendház addigi ingatlanait a plébános vette használatba. A rendfőnök új kaszálót kért a városi előljáráságtól. A városvezetés méltányolta a ferences atyáknak Kecskemét lakóiért tett fáradozásait, és 71 hold kaszálót adtak nekik Szentlőrinc pusztán haszonbér fejében. (Szentlőrinc pusztán ugyanis ekkor nem a város tulajdona volt, a Koháry

családtól haszonbérletbe maga a város, és városi gazdáknak adták tovább al-haszonbérletbe.) A rendház is árendát fizetett érte a városnak, amit több alkalommal elengedtek az atyáknak. Magához a rendházhoz közvetlenül egy nagyobb, 164 négyszögöles és egy kisebb, 49 négyszögöles kert tartozott. A nagyobbikban hosszú ideig búzát termesztettek, az északi, kisebb rész veteményeskertként funkcionált. Kecskemét város tanácsa 1825-ben határozta el, hogy a ferences atyáknak erdőtelepítés céljára ad 12 hold homokos területet Ballószögön. 1826. március 28-án mérték ki a területet és ez év május 29-étől rövid idő alatt 29 ezer facsemetét ültettek el.

A ferences tartományfőnök minden évben ún. kanonika vizitációt (ellenőrző látogatást) tartott a rendházakban, végiglátogatva azokat. Általában megérkezése után az ebédlőben buzdítást intézett a szerzetesi gyülekezethez, majd egyenként kihallgatta a testvéreket. Ezt követően ellenőrizte a számadásokat, az ügyintézkést, az igazgatást és a háztörténet köteteit. Fontos dolog volt a háztörténet vezetése. Ebbe írtak be minden fontos eseményt, ami a rendházban, a rendház templomában, a ház tagjaival történt. Ugyanakkor számos olyan adatot, eseményt is feljegyeztek, ami Kecskemétet, a város egészét érintette.

A szerzetbe belépők egy ideig abban a rendházban éltek, ahol felvették őket, majd növendék idejük kezdetére az ún. noviciátusi helyre, egy kijelölt rendházba mentek. 1799-ben pl. 6 novícius testvér volt a kecskeméti kolostorban. A novíciusok a rendházakban tanulmányokat folytattak: filozófia, valláserkölcstan, teológia, logika, „*mathesis*”. Ismereteikről, évről évre, nyilvános vizsgákon adtak számot tanáraik és világi papok, városi előljárók előtt. A noviciátus befejezése után, miután általában 7 atya mindegyike alkalmasnak találta a növendéket, fogadalmat tehetett. A historia domus említést tesz azokról, akik a kecskeméti rendházban léptek a szerzetesi rendbe. Pl. 1806. február 17-én tette le a szerzetesi örökfogadalmat Vilin Konstantin szerzetes testvér főtisztelendő Lipták Benedek olvasó atya kezébe. A rend tagjaként a ferences atya első miséjét születése helyén tartotta. Ha kecskeméti születésű tartotta itt első miséjét, a házfőnök irányította, segítette. A misét követően felkeresték a szülőket, majd vendégül látták őket a rendházban ebéden.

II. József 1782. január 12-i rendeletével feloszlatta azokat a szerzetesrendeket,

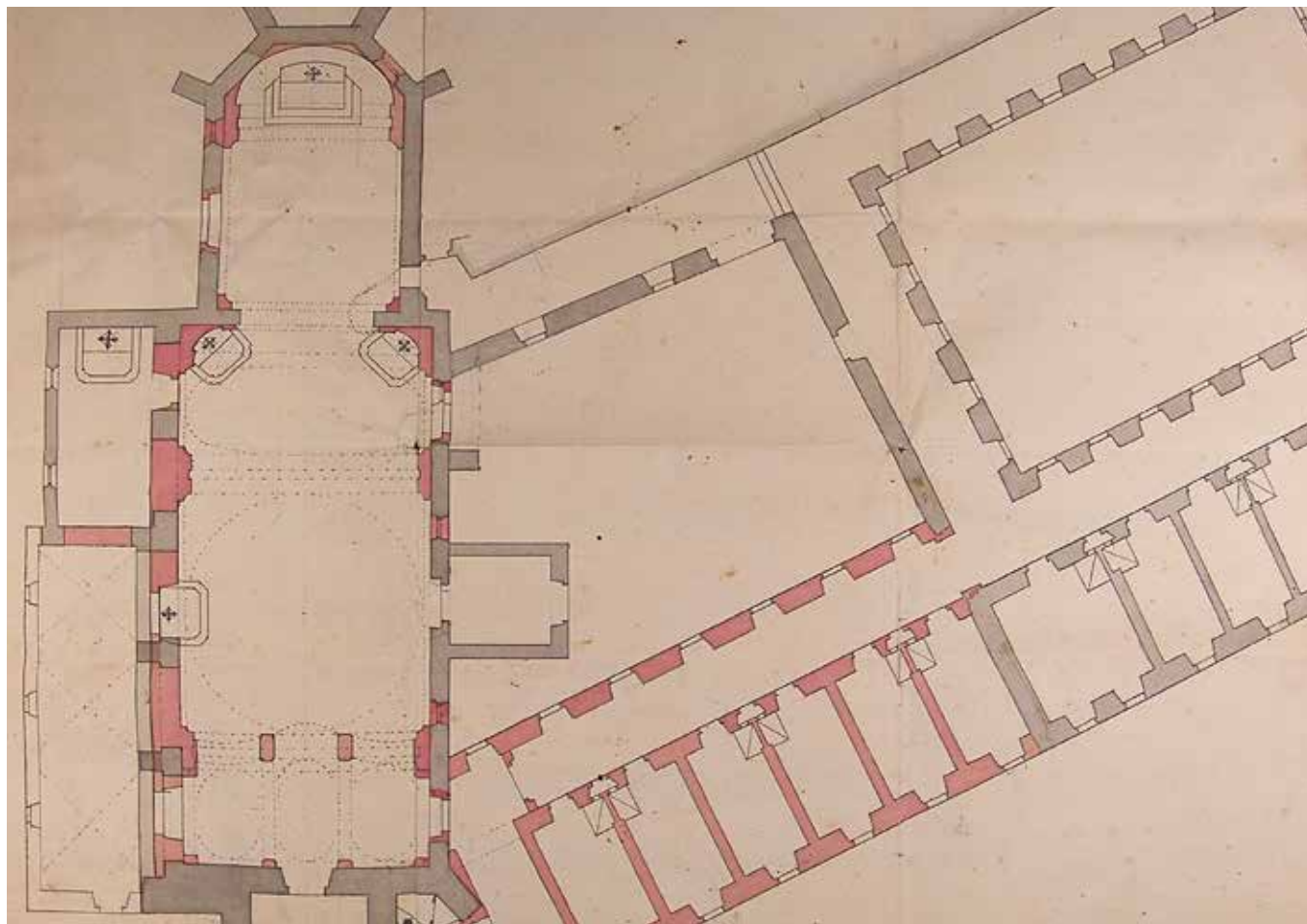
kolostorokat, amelyeknek tagjai nem foglalkoztak oktatással vagy tudományok művelésével. 1786-ig megszüntetni rendelte az uralkodó a kamalduli, a kapucinus, a karmelita, a karthauzi, a klarissza, a bencés, a ciszterci, a domonkos, a ferences, a pálos és a premontrai szerzetesrendeket, összesen 134 férfikolostort és 6 apácazárdát. Két évet kaptak a szerzetesrendek a feloszlítás végrehajtására. 1785-ben a Helytartótanács átszervezése miatt azonban még csak a szerzetesek összeírása volt folyamatban. A ferences szerzetesrendet végül nem oszlatták fel, szigorú megszorításokat kellett azonban elviselniük. Megszűnt a szerzetesek által végzett házszentelés is, ami korábban némi bevételt hozott a szerzeteseknek, kivételként megmaradt a plébánia, a városháza, a templom, a gondnok- és kántorház szentelése.

Nem csak a szerzetes növendékek tanultak a rendházakban, a felszentelt atyák is állandóan képezték magukat, és időről időre számot adtak tudásukról, ún.

„védést” csináltak pl. teológiából, filozófiából, erkölcsstanból. Ilyen alkalmakkor opponenseik a helyi plébános és káplánjai, vagy más települések plébánosai voltak. Hallgatóként meghívták a város előljáróit, tekintélyes polgárait. 1810. július 31-én pl. Velkei Tóbiás atya csinált „védést”. Utána a meghívottak közös ebéden vettek részt. Néhány szerzetes arra is vállalkozott, hogy egyetemen képezze tovább magát, pl. Fóris Ferdinánd olvasó atya, aki 1828-ban a királyi tudományegyetemen tett vizsgát.

1831-ben kolera dúlt országszerte. Kecskemétre augusztus 10-ére ért el. Naponta 80-90 beteget ápoltak a ferencesek csak a katolikus hívók közül, ehhez jött 70-80 nem katolikus. Szeptember közepétől napi 25-re csökkent a kolerás betegek száma. A 19. században még két alkalommal pusztított e járvány Kecskeméten (és az országban). 1855-ben és 1873-ban. A ferences atyák ekkor is felvállalták az ápolást, a lelki vigasztalást, a haldoklókat ellátták az utolsó szentséggel.

A kecskeméti szerzetesház lakói rendszeresen osztottak a város szegényeinek alamizsnát. Különösen nagy szerencsétlenségek, természeti katasztrófák után nőtt meg az alamizsnára szorulóknak száma, így 1794-ben, amikor nagy szárazság, majd nagy tűzvész volt a városban. Három óra alatt 913 ház és 20 szárazmalom lett hamuvá. Ezt követően – a háztörténet szerint – naponként 50-60 szegénynek osztottak kenyeret a ferencesek. A rákövetkező évben november 3-án ütött ki a tűz, amely 512 házat, 12 malmot pusztított el. Drága pénzen szerezte be a rendház az élelmszert ebben az évben, „...ennek ellenére, egy szegény éhezőt sem küldtünk el kenyér nélkül ...A rendházunk volt az isteni gondviselés” – írták a historia domusban. Az 1819-es tűzvészben komoly kár érte a templomot és a rendházat is. A tűzvész után az atyák 3 napig alamizsnát gyűjtöttek. Viharok is gyakran okoztak károkat a templom és a rendház tetejében. Nem egyszer fordult segítségért a házfőnök a világi felsőbb hatóságokhoz, kérését általa-

A templom és a rendház felújításához 1775-ben készült tervrajz

ban azzal utasították el, hogy a kecskeméti rendház magánbirtok. Ilyenkor a hívek támogatása segítette ki az atyákat.

A rendházban „beöltözött” világi testvérek végezték a rendház körüli mindennapi munkát. Volt ácsmester testvér, szabó testvér, kulcsár testvér, kapus testvér, szakács testvér. Őket is helyezték egyik rendházból a másikba. 1810-ben a katonai kórházban sok beteg katonát ápoltak a ferences atyák, többen elkapták tőlük a kórt és meghaltak. Az atyáktól pedig a világi testvérekre is átragadt a fertőzés. Ebben az évben meghalt a szakács, a sekrestyés és a kapus testvér egymás után.

Maguknak a koldulórendi ferenceseknek tilos volt anyagi természetű ügyekkel foglalkozni, gazdálkodni, üzletelni, adás-vétellel vagyont felhalmozni (legalábbis a 17., 18. századig). Emiatt Kecskeméten is a pénzügyek, az ingatlanok, az adók és más egyházi jövedelemforrások kezelését a civis polgárok közül választott megbízott, syndicus (gondnok) végezte. A világi gondnok megválasztásától általában haláláig viselte ezt a tiszteletet. A város tanácsa választotta meg a gondnokot, és a tartományfőnök látogatása – a kanonika vizitáció – alkalmával iktatták be tisztségébe ünnepélyes keretek között. 1782 és 1796 között pl. Hajagos József volt a gondnok (meghalt 1796. március 5-én). Helyére a városi tanácsnokok Ladányi Gergelyt választották 1820 októberében bekövetkezett haláláig. A beiktatásra az atyák több városi előkelőséget meghívtak. A házfőnök röviden előadta a rendház kívánásait. A gondnok is elmondta az övéit, majd ígéretet tett, hogy a rendház hasznára fog működni. Az ünnepi alkalmat szerzetesi ebéd követte.

A szerzeteslakóit a város orvosai gyógyították. Neves orvosuk volt a 19. század első felében Milhoffer István (aki maga izraelita volt). A 20. század első felében pedig Horváth Mihály (1859–1937), a város legkeresettebb orvosa gyógyította a ferenceseket.

1841 márciusában kaptak engedélyt a ferencesek boltnyitásra. Schwarcz Izsák helybeli kereskedő 1.000 forintos előlegeből alapozták meg a boltok építésének költségeit. Végül 1841 júliusában a templomkerítés északi oldalán 6 boltot adtak bérbe a szerzeteseknek.

A város levéltárában őrzött iratok adnak arról tanúságot, hogy az 1848/49-es forradalom és szabadságharc eseményeit, a város polgármesterének és közgyűlésének rendelkezéseit a ferences templomban az

Szent Ferenc-ábrázolás a Barátok templomának ablakán

atyák (a város többi templomában a plébánosok, lelkészek) adták tudtára, hirdették ki a népnek istentiszteletek, templomba hívó harangszó után. Az atyák végig részt vettek a forradalom és szabadságharc eseményeiben, lelki vigaszt nyújtottak a hazáért elesettek, majd a megtorlás alatt elhurcoltak családjainak.

1855. július 16-án adott át a város tanácsa a ferences atyáknak 29,5 hold földet Szentkirályon. A következő évben a rendház 6 évre kiadta a szántót haszonbérbe Koncz Józsefnek, évi 240 pengőforintért. A föld bérbeadása ettől kezdve folyamatos volt. 1867-ben újabb ingatlannal gyarapodott a rendház, 35 hold szántót kaptak a várostól a „Vacsai közben”.

1860. április 26-án ünnepi gyászmisét tartottak a templomban Széchenyi István halála után, az ő lelki üdvéért. A nép aztán magától elénekelte a „Szózat”-ot, amiért a házfőnököt és az olvasó atyát törvény elé idézték. Mindketten védekeztek, hogy ők nem voltak okozói az eseményeknek. Végül Kovács Sándor tanítót és kántort, aki a gyászmise alatt harmóniumon játszott, egy éjszakára letartóztatták, és néhány forintra megbüntették.

Könyvtára is volt a rendháznak, melyet folyamatosan gyarapítottak vásárlás útján vagy adományok által. Pl. a rend könyvtárának ajándékozta művét (Kecskemét város története oklevéltárral I-IV.) Hornyik János, a város korábbi levéltárnoka, majd

hosszú éveken át főjegyzője. (1862-ben ugyanakkor pl. megvásárolták Lucius Ferratus 8 kötetes munkáját).

Az 1800-as évek második felében a 60 ezer lelket számláló – a külterületi lakosokat is beleszámítva – katolikus plébániát az egy kecskeméti plébános negyedmagával (4 káplánja volt ugyanis) képtelen volt ellátni, pusztai lelkészségek felállítására volt szükség. Először a ferences atyákat bízták meg a tanyai lakosság lelki gondozásának ellátásával: Ágasegyházán, Matkón, Hetényegyházán, Ménteleken, ahol a pasztorális szükség kívánta. Végezték az iskolás gyerekek gyóntatását, a betegek szentségekkel való ellátását.

A 20. században a háborús időszakok, a diktatórikus kormányok a kecskeméti ferencsektől ismét áldozatokat követeltek. Az első világháborúban, 1916. augusztus 24-én leszerelték a Szent Miklós-templom harangjait – kivéve a legszebb hangú nagyharangot, amit a házfőnök többszöri kérelmére végül meghagytak –, és 26-án felkoszorúzva, a prelátus plébános búcsúszavai után, a nép kíséretében a vasútállomásra vitték, hogy a hadsereg részére ágyúkat öntsenek belőlük. Az 1919-es kommunista uralom *„nem volt egyéb, mint egy nagy kaliberű rablóbanda, mert gyilkolt, rabolt, fosztogatott az országban törvényesség és az új rendszer leple alatt”* – írta be a háztörténetbe a korabeli szerzetes. A kecskeméti zárda, leszámítva a folytonos fenyegetettségtől, zaklatástól való félelmet, nagyobb anyagi károkat nem szenvedett. Az atyák azonban állandóan készen álltak a menekülésre, különösen a Tanácsköztársaság vége felé, amikor a vörösök *„azt tervezték, hogy a papokat és a szerzeteseket kiirtják”*. A ferences atyák kísérték ugyanakkor utolsó útjukra a románok kivonulása után elfogott kommunistákat, akiket Orgovány mellett legyilkoltak.

A 19. század második felétől a kecskeméti rendház tagjai részt vettek a város politikai életében is. Ott voltak a városi hivatalnokok és a tanács tagjainak választásán. 1861-ben pl. a rendházból 7 fő vett részt a tanács tagjainak választásán: a házfőnök, a teológusok igazgatója, 2 olvasó atya és 3 hitoktató. Ekkor választották polgármesternek Csányi Jánost, és főbírónak Hajagos Illést. A későbbi házfőnökök tagjai lettek a város irányító törvényhatósági bizottságnak (a képviselő-testületnek). Az 1929: XXX. törvénycikk 4. §-a szerint a kecskeméti római katolikus egyház-

községet – vallásfelekezetek képviselete címen – 4 tagsági hely illette meg a városi törvényhatósági bizottságban. Az egyházközség tanácsa erre a 4 helyre a mindenkori plébánost, a Szent Erzsébet-templom lelkészét, a ferencrendi és a kegyesrendi házfőnököket küldte az egyházközség képviseletére. Amikor új házfőnököt neveztek ki a kecskeméti ferences kolostor élére, erről hivatalosan értesítették a városi tisztújítást intéző Igazoló Bizottságot.

A kecskeméti ferences rendházból indult missziós útjára Kínába két szerzetes: P. Károlyi Bernát (1892–1954) és Gunszt Ede testvér. Ferences lelkülettel és nagy buzgósággal vállalkoztak arra, amit őseik is hősiességgel végeztek, az evangélium hirdetésére. 1929. szeptember 17-én búcsúztatták Kecskeméten Károlyi Bernát atyát, a 8 tagú missziós társaság vezetőjét. A misszionáriusok küldetése az evangélium hirdetésére, az emberek keresztény hitre vezetése volt. A missziósok legelőször a kínai nyomorral találkoztak, így a hittérítés mellett segítettek a lakosságnak a szociális gondok enyhítésében: betegeket ápoltak, árva gyerekeket neveltek, oktattak. Nem volt könnyű helyzetük. Az anyagiak hiánya, a Kínai Nemzeti Párt és a Kommunista Párt közötti küzdelem, természeti csapások, 1937-től a japán megszállás, a kínai-japán háború, ennek során a bombázások létüket is veszélyeztették. Itthonról kértek segítséget. 1931. augusztusig Kecskemét népe több mint 10.000 pengőt küldött ki a kínai misszióba. Az 1838. január 9-én kelt pápai bulla, a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett magyar ferences rendtartomány kínai missziós területét apostoli prefektúra rangra emelte. Ezt már Magyarországon érte meg az eucharisztikus világkongresszusra 1938. január közepén hazaérkezett Károlyi Bernát atya, aki többé nem tért vissza Kínába. Bernát atya 1940 és 1946 között a kecskeméti rendház főnöke lett.

1941 augusztusától érezhető volt a város és a rendház életében a háború hatása. A hatóságok rekviráltak, hogy a szegény nép élelmészését biztosítsák. 1942 decemberétől a karácsony is háborús hangulatban telt. Légvédelmi készültség volt. A rendház pincéjét 1943-ban nyilvános óvóhellyé alakították. 1944. március 19-e után, Magyarország német megszállását követően, a következőket jegyezték be a historia domusba: *„...Kecskeméten három napig farkasszemét nézett a magyar-német hadsereg, a magyar honvédek kaszárnnyába zárva, kénytelenek voltak nézni, mint szállja*

A Barátok temploma az 1930-as években

meg a német haderő a várost. Mindenki el van készülve, hogy most már mi sem kerülhetjük el az angolszász repülőátadások pusztító tüzét...” A zsidórendelet megjelenése (április 1.) után a rendháznak fel kellett bontania a szerződést a rendház kerítésében, a Kossuth téren álló boltok zsidó bérlőivel. A házfőnök Károlyi Bernát atya nehezen akart eleget tenni a

Forrás: KKJM Tört. gyűjt.

rendeletnek, azzal indokolta késlekedését, hogy egyrészt a bérlet még nem járt le, másrészt a bérleti díj jelentősen hozzájárul a templom és a rendház fenntartásához. A házfőnök személyesen is igyekezett menteni a zsidókat. 1944. április 28-án a Gestapo elvitte Székely Sándor gyógyszerészt, aki a rendház régi jötevője volt és 20 éve konfráttere (a szerzet tiszteleti

tagja). Károlyi hiába járt utána Szabadkán és Baján, nem sikerült kimentenie. A zsidó lakosság gettóba zárása és Németországba szállítása a háztörténetírót is megindította: „...*Ez a sok ártatlan könny és vér, bosszúért kiállt az égre, – vajon kik fognak ezért fizetni?*”

Az oroszoknak a Kárpátokhoz való közeledése hírére minden rendtagnak civil ruhát szereztek az esetleges meneküléshez. 1944 júniusától mindennaposak lettek a légitámadások. Október 10-én érte Kecskemétet az első szovjettámadás. Néhány század huszár verte vissza, mert a németek hanyatt-homlok menekültek. Október 23-án rendelte el az új kormány belügyminisztere Kecskemét teljes kiürítését. A világi papság, kivéve dr. Bakos Kálmán káplánt, a piaristák, az angolkisasszonyok, a kórházi és szegénygondozó apácák, mind elmentek a városból. A rendházban a házfőnök maradt Konstantin atyával és az öreg Gervár testvérrel. „*A csendőrség házról-házra járt és puskatussal kergette el az embereket. A ferences házfőnök kijelentette, míg tíz lélek lesz a városban, addig nem távoznak.*” A csendőr alezredes ezt jóakarattal elnézte nekik. A tehetetlen öregeket, betegeket a rendház óvóhelyére hozták, hamar megtelt a légópince. „*Itt talált menedéket Vörös János vezéreztudó feleségével, kik a Gestapo elől menekültek... úgy, hogy valóságos assylum [menedékhely] lett a kolostorunk és így teljesítette évszázados hivatását.*” Volt, hogy 160 személy szorongott a pincében. 1944. október 29-én Károlyi Bernát házfőnök atya Vörös János kérésére, Budapestre utazott. A vezéreztudó nem merte másra bízni leveleit. Alighogy elhagyta a várost, a németek felrobbantották a vasútállomást. Október 31-én a magyar és német csapatok elhagyták a várost, s így Kecskemét minden nagyobb kár nélkül az oroszok kezére került.

1945 elején a rendház kórházként funkcionált, sok sebesültet, beteget ápoltak itt. 1945. augusztus 26-án a helyi politikai rendőrség letartóztatta Károlyi Bernát házfőnök atyát. 12 napig vallatták, miután a népiügysz nem talált vádat, szabadlábra helyezte. Rövid pihenő után szeptemberben ismét letartóztatták, csak azért, hogy visszajött Kecskemétre. Hosszas utánajárással, a belügyi államtitkár engedélyével szabadult. A hatalomért folyó politikai küzdelemben, a november 4-i országgyűlési választásokon a katolikus hívek, az egyesületek, a papság kérésére Károlyi

Bernát házfőnök vállalta a jelöltséget a Kisgazdapárt programjával. Kecskeméten a Kisgazdapárt 73%-os eredményt ért el. A központi pártszervek azonban nem méltányolták kellően munkáját, mert a pestmegyei listán a 35. helyen jelölték, és így lemaradt a képviselőségről.

„*A demokratikus élet egyelőre nagyon nehéz*” – írta 1946-ban a háztörténet írója. „*Az emberek nyomorognak. Éheznek és ruhátlanok. Élet- és vagyonbiztonság nincs. Az internálás réme mindig, mindenkit fenyeget. A népbíróságok nem győzik a munkát. Népítéletek kidobják hivatalukból a tisztviselőket, hacsak nem kommunisták. Folyton fasiszta összeesküvéseket lepleznek le. Az újságok féktelenül uszítanak a hercegrímás és a papok ellen.*”

A következő évben ismét választások zajlottak. Kecskeméten 8 párt küzdött a szavazatokért. Károlyi Bernát felkérésre újra indult a képviselőségért a Demokrata Néppárt programjával annak tudatában, hogy képviselőséget – a tartományfőnök utasítására – nem vállalhatott. Az augusztus 31-i választásokon a legtöbb szavazatot a Kisgazdapárt kapta, utána a Néppárt. Országos viszonylatban a legtöbb képviselő a Kommunista Pártból került ki.

1948-ban megindult az egyházak társadalmi jelenlétének felszámolása. Kecskeméten a földbérlő bizottsága „az állam javára elő-haszonbérletet gyakorolt” és a rendház 36 holdjából 10 holdat két személynek átadott. 1949 nyarán népszavazást tartott a politikai vezetés az iskolai hitoktatásról. A lakosság 90%-a a vallásoktatás mellett szavazott, ennek ellenére ellehetetlenítették.

1950 nyarán a szerzetesrendeket feloszlatták (1950: 34. törvényerejű rendelet). A kecskeméti zárdát 1950. október 7-én kellett elhagyniuk a ferences atyáknak. A kolostor állami tulajdonba került. A Szent Miklós-templomot pedig a váci egyházmegye vette át.

306 éves történet ért ezzel véget. 306 évig folyamatosan jelen voltak Kecskeméten a ferences barátok. Együtt küzdöttek a város lakóival a megpróbáltatások idején, lelki vigaszt, lelki támaszt jelentettek mindvégig a népnek. A város katolikus lakossága mindig nagy szeretettel, megbecsüléssel fordult az atyák felé, s távozásuk után is megőrizte emléküket. A rendház épülete 1975-től tölt be méltó szerepet, a Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézetnek ad otthont.

Péterné Fehér Mária

A KECSKEMÉTI NŐK ÁLTAL ADOMÁNYOZOTT CSAPATZS

Az 1919-es proletárdiktatúra dicstelen 133 napja alatt a vörös hatalom nemcsak a polgárságot, a magántulajdont, az istenhitet üldözte, de nemzeti jelképeinket is pusztulásra ítélte. 1919 áprilisának utolján, Kecskeméten a mindenható Direktórium a helyi gazdák megfélemlítése és a polgárság közül történt tüzszedése után 29-én elrendelte a városban fellelhető magyar nemzetiszínű zászlók összegyűjtését és megsemmisítését. (Ennek helyszíne a kecskeméti tűzoltóaktanya volt. A zászlók begyűjtése összefüggött a helyi ellenforradalmi felkeléstől való páni félelmüktől (a román királyi hadsereg már Szolnoknál elérte a Tiszát) és a május elsejére való előkészületekkel. A proletárdiktatúrának a nemzeti jelképek eltüntetésével külsőségeiben is sikerült a Kecskeméten régi hagyományokkal rendelkező polgári majálist vörös májusként kisajátítania.

A zászlóbegyűjtést és megsemmisítést olyan alaposággal hajtották végre, hogy Kecskemét városa 1919 novemberében csak közadakozásból tudott az intézményei számára 12 nemzeti zászlót készíttetni a nemzeti hadsereg bevonulásának tiszteletére. A külterületi népiskolák nemzeti zászlóval történő ellátása pedig még 1925-ben is tartott.

A Forradalmi Kormányzótanács 1919. augusztus 1-jei bukását követően a helyi vörös direktóriumok többnyire augusztus 6-ig helyükön maradtak. Budapesten a kommunista vezetőket felváltó Peidl-kormány bár határozatilag újra engedélyezte a magyar nemzeti jelképek használatát, ez a román katonai megszállás árnyékában csak korlátozott mértékben valósulhatott meg. A Kecskeméti Közlöny augusztus 6-i száma az alábbiak szerint tudósított az új helyzetről: *„Nemzeti színű kokárda vagy szalag a mai naptól kezdve szabadon viselhető. Zászlók a házakra egyelőre nem tűzhetők ki.”*

Kecskemét polgársága már 1919 augusztusában hozzájárult a diktatúra idején megsemmisített nemzeti zászlók pótlásához. *„A közelmúltban lezajlott*

gazok uralma a nemzeti érzéssel együtt annak külső megnyilvánulását: háromszínű lobogónkat is halálra ítélte, azokat ... megsemmisíteni törekedett ... ezért újraébredő hazánk nemzeti zászlóiban nagy hiányt szenved.”

Kecskemét olyan szegény volt, hogy közadakozásra volt szükség ahhoz, hogy

legalább a Városházára nemzeti zászló kerülhessen. Dr. Kiss Endre ügyvéd, főszerkesztő a Kecskeméti Közlöny segítségével indította el a gyűjtést. A Városházára kitűzendő nemzeti zászló költségeire augusztus 28-ig a következő lakosok adományait nyugtázták: *„Kecskeméti Közlöny szerkesztősége 100 korona; dr. Kiss János*

A NEMZETI HADSEREGNEK ZÁSZLÓ, 1919

A Nemzeti Hadseregnek adományozott zászló felszentelése a Nagytemplom előtt emelt oltárnál, 1919. november 23.

20 korona; Szakács István 5 korona; N.N. 2 korona; Singer Mór állami tanító 20 korona; N.N. 20 korona; Badacsonyi Margit 50 korona; Széchenyi Ferenc 105 korona; Molnár Mihály 5 korona; Kissel Domonkos 50 korona; Németh Lajos 50 korona; N. N. 20 korona; Matics Ferenc 10 korona; Szemerei Pál 40 korona; Muraközy József

100 korona; özv. Muraközy Jenőné 100 korona; Péter 4 korona; N.N. 4 korona; dr. Sárközy Jenő 50 korona; Pacsu Mihály 20 korona; Kauzler Sándor 20 korona; városi nyomda személyzete 27 korona; Eördögh Ferenc 20 korona; ez összesen 858 korona. Augusztus 29-én a következő adományok folytak be: özv. Fekete Istvánné 20 korona;

Csomák Elemér 20 korona, Szabó Gyula 20 korona; ifj. Gyenes Bertalan 20 korona; Kovács István 20 korona; Hegedűs Antalné 10 korona; özv. Daróczy Jánosné 50 korona; Mintsch Géza 50 korona; Farnos Béla 100 korona; N.N. 40 korona; Fekete Béla 20 korona; Werderler Ádám 400 korona; Csorba János 50 korona; Hegyi József 25 korona; id. Jámbor János 20 korona; Pálinkás Imre 20 korona; Muraközy Józsefné 100 korona; Varga György 25 korona; Beretvás Pál 100 korona; Beretvás Lajos 50 korona; Beretvás István 100 korona; Vagyincsis Géza 11 korona; Kühlmayer Piroska 10 korona; összesen 1231 korona.” Az adományozók nagy száma arra készítette a rendezőket, hogy a Városháza mellett más épületek zászlókkal történő ellátását is célul tűzték. „A városházán kitűzendő nemzeti zászló költségére megindított gyűjtés oly áldozatkészségre buzdította városunk lakosságát, hogy tervbe vettük összes középületeinknek, iskoláinknak közadakozásból beszerzett nemzeti zászlóval való megajándékozását.” A beérkezett adományok összege augusztus 30-án 4069 korona, 31-én 4375 korona és szeptember 4-én már 4965 korona. A Nemzeti Zászló alapja javára indított gyűjtés 1919. október 1-jén 5630 korona végösszeggel zárult le, ugyanis a román hatóságok a Kecskeméti Közlönyt időközben betiltották. A helyi napilap szerkesztősége az adományt Kecskemét város tanácsánál helyezte letétbe. „A lap betiltása folytán ezen összeg sajnos nem érhetette el azon nagyságot, hogy abból az összes középületekre szükséges zászlók a mai magas árak mellett beszerezhetőek lennének. Miután a kommunizmus a városi épületek összes zászlóanyagát megsemmisítette, s csak utánpótlására ez ideig csak részben eszközöltett, kérjük, méltóztassék az általunk gyűjtött és 1919. október 2-án 2544. szám alatt letétbe helyezett 5630 koronát letétül elfogadni, és ezen összeget a középületekre szükséges zászlók beszerzési költségeinek részbeni fedezésére fordítani.” Majd pedig így fejezte be levelét dr. Kiss Endre ügyvéd, a lap főszerkesztője. „Miután az adományozás

egy része kifejezetten a Királyi törvényház zászlájára is adományoztatott, az ezen összegből beszerzendő zászlókból kérek oda is juttatni.”

A város október 7-én tartott tanácsülésén utasította Muraközy Pál városgazdát, hogy kérjen be a nemzeti zászlók készítési költségeiről árajánlatokat, s azokat „véleményes jelentés” formájában mutassa be. „Konstatálja azonban a tanács, hogy a városháza részére már szereztetett be nemzeti zászló.” Muraközy Pál „A beszerzendő nemzeti színű zászlók beszerzése tárgyában” fogalmazott jelentését november 10-én terjesztette a városi tanács elé: „jelentem, miszerint zászlónak való szövet a helybeli kereskedőknél éppen nem kapható, sőt Fuchs Samu Budapesten járt megbízottja is azon hírrrel jött vissza, hogy ilyen ott sem áll rendelkezésre. Hasonló értesítést nyertem Budapestről közvetlen érintkezésem útján.” Nem csoda, hiszen a román hadsereg a magyar fővárosból történő kivonulására készülve minden mozgítható eszközt és nyersanyagkészletet begyűjtött. Végül Kézmárcszy Károly kecskeméti kárpitosmester segítségével sikerült nagy utánajárás után Budapesten némi készletet találnia „a hol 60 cm széles zászló szövet méterje 65 korona, míg a kasmír 140 cm széles szöveté 95 korona.” Tekintve, hogy csak ez az egy beszerzési forrás állt rendelkezésre, a tanács a szükséges zászlóanyagnak a 140 cm széles kasmír szövetet választotta, és megbízta Kézmárcszy Károly helybeli kárpitost, hogy a szükséges mennyiséget vásárolja meg.

A zászlóalapra begyűjtött 5630 koronából összesen 12 nagyméretű nemzeti zászlót sikerült készíteni. A szabók november közepétől megfeszítve dolgoztak, hogy a magyar nemzeti hadsereg november 23-ra a tervezett ünnepélyes bevonulására elkészüljenek. Az alábbi közintézmények jutottak e gyűjtésből saját zászlóhoz: városi színház 2 db, a Királyi Törvényszék 1, a Polgári Leányiskola 1, a Pótkórház 1, a gazdasági udvar 1, a javadalmi hivatal 1, a siketnéma-intézet 1, a városi bérpalota 1, a városi zenede 1, a posta hivatal 1 darab. „Összesen 12 zászlót lehetett a mai nagy drágaság mellett a nemes adományokból beszerezni s magának ezen anyagnak megszerzése is óriási nehézségbe ütközött” – adta tudtul a város közönségének a gyűjtés végeredményét a Kecskeméti Közlöny újságírója.

Ugyanakkor, még ezen a napon Budapestről személyvonaton megérkezett

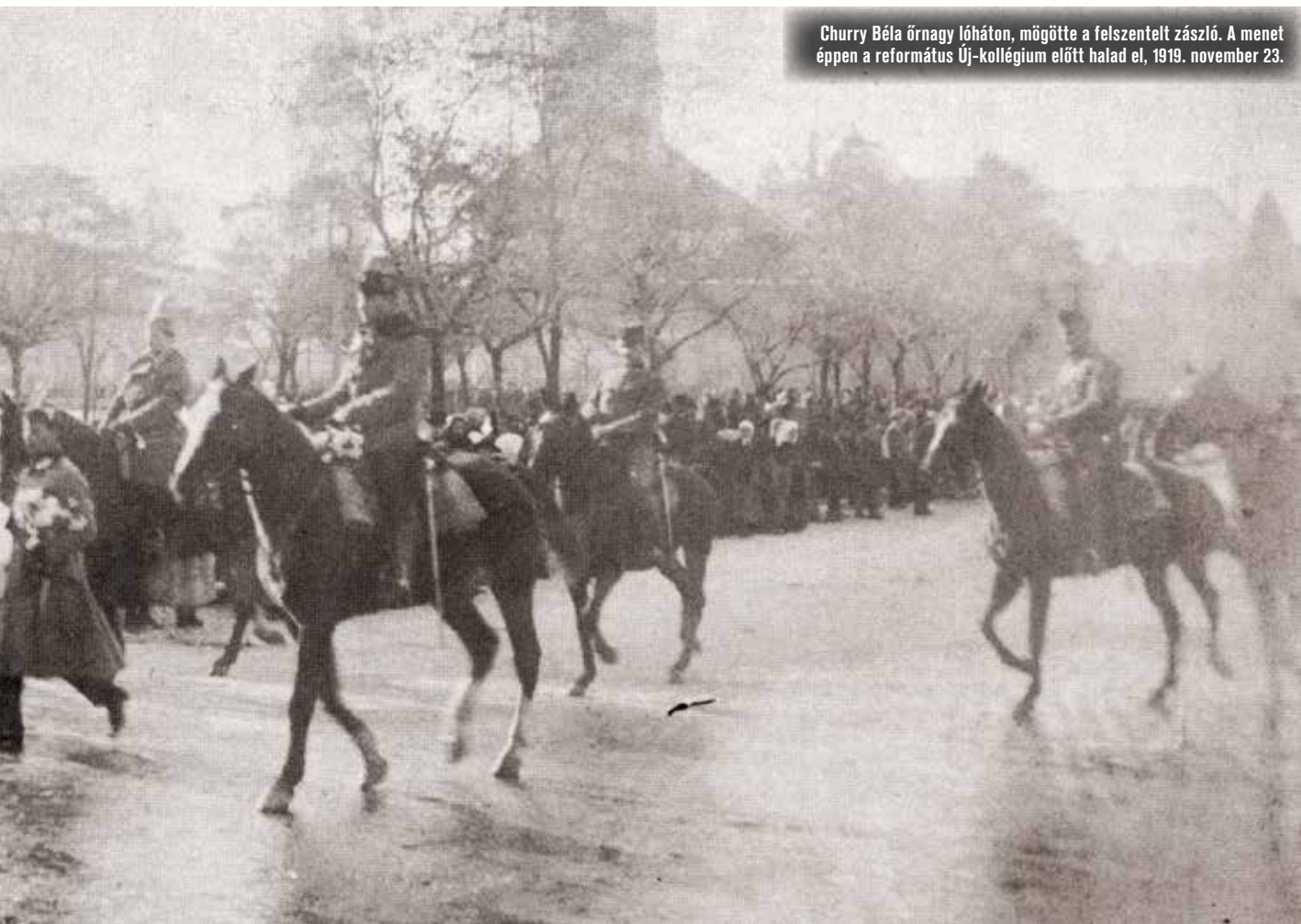

Kecskemétre a nemzeti hadsereg előretolt karhatalmaként egy 100 fős csendőrkülönítmény. Másnap, november 21-én újabb katonai egység érkezett Szegedről, hogy pótkeretül szolgáljon egy Kecskeméten és környékén föllállítandó gyalogsági zászlóaljnak. A város lakossága, a gazdaközösség és jogászfűjság kitörő lelkesedéssel fogadta a Rákóczi úton bevonuló kis létszámú, alig 60 fős, jórészt tisztből álló alakulatot. Hasonlóan meleg fogadtatásban részesültek a kecskeméti nők részéről másnap a Budai kapunál bevonuló I. Duna-tisza huszárezred 4. századának katonái is. ezek az egységek csak előőrsei voltak a nemzeti hadsereg fő erőinek, melyek a visszavonuló román hadsereget követve birtokba vették a Duna–Tisza közének településeit. A világháború viszontagságai, a forradalmak zavargásai, a vörös terror és a román megszállás után a város lakossága őszinte örömmel és kitörő lelkesedéssel fogadta a bevonuló magyar katonákat.

A spontán megmozdulások mellett a város komoly előkészületeket tett a nemzeti hadsereg november 23-ra tervezett hivatalos, ünnepélyes fogadására is. Katona József és Graselli Miklós vezetésével megalakult a Rendezőbizottság, mely falragaszokon is mozgósította a város lakosságát. „Magyarok! Testvérek! Négy száz éves vágyaink, reményeink, álmaink valósulnak meg, mikor folyó hó 23-án, vasárnap délelőtt 10 órakor bevonul a magyar nemzeti hadsereg. Nagy ünnepünk lesz ez, az új honalapítás ünnepe. amelyen a város hazafias lakossága egy szívvel egy lélekkel vegyen részt... Jöjjetek el mindnyájan, vegyetek részt Magyarország újjászületésének ünnepén!”

A program fénypontja a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége (MANSZ) által a nemzeti hadsereg kecskeméti ezrede számára készített csapatzászló átadása és felszentelése volt.

Churry Béla őrnagy lóháton, mögötte a felszentelt zászló. A menet éppen a református Új-kollégium előtt halad el, 1919. november 23.

A zászló adományozásának gondolatát a 36 asszonyt tömörítő MANSZ kecskeméti csoportja vetette fel, de erre az alkalomra az irányításukkal megmozdult a város szinte teljes hölgytársadalma. Az alábbi egyesületek vettek részt a zászló elkészítésében: a Magyar Nők Szövetsége, a Kecskeméti Jótékony Nőegylet, a Szociális Nővédelmi Misszió, a Protestáns Asszonyok egyesülete, a Katolikus Leányklub és a Protestáns Leányegylet. Ez a zászló is közadakozásból jött létre. A zászlóalap alapanyagát Kecskemét „régí úri társadalmának” tiszteletre méltó, akkor már egyedüli képviselője, nagybócsai Sárközy Julianna adományozta. A gyönyörű, csillogó, antik, fehér selyembrokát valamikor régen, egy századdal korábban mint ünnepi díszruha szerepelt I. Ferenc császár és király 1792-es koronázása alkalmával. A koronázási szertartáson az ajándékozó nagyanyja, Sárközy Pálné született Keczely Krisztina viselte. A páratlan szépségű, s az

akkori időkben egyenesen beszerezhetetlen minőségű zászlószalagokat Tóth Irén ajándékozta. Valamikor közeli rokona – a híres zeneszerző –, Káldy Gyula kapta egy ünneplése alkalmával, páлмаágon. A zászlórudat Kézmárszky Károly kárpitósmester adományozta. A zászlólap díszítését, a címerek és feliratok hímzését özv. Gróber Ferencné vezetésével Domián Terézia, Hettesheimer Ida, Mikó Mariska, Mikó Róza, Revész Boriska, Putisch Irén, Salamon Erzsébet és Salamon Annuska végezte. A katolikus egyház nagytermében összegyűlt lányok nemcsak zászlót hímeztek, hanem cigarettákat is „töltöttek” a bevonuló katonák részére. A fehér alapszínű zászló egyik oldalára a magyar címer került a következő aranyhímzéses felirattal: „HA ISTEN VELÜNK KI ELLENÜNK.” A másik oldalon Kecskemét város „teljes címere van eredeti színezésben”. A fennmaradt fényképek tanúsága szerint a zászlólapot nemzetiszínű szalag és aranyrojt szegélyezte.

Az elkészült zászlót özv. Pócsy Györgynének a magyar nemzeti nőszővetség nevében a Kőrösi utca Sétatér felőli bejárájában emelt díszkapunál kellett átadnia a nemzeti hadsereg képviselőjének, Churry Béla őrnagynak.

A nemzeti hadsereg bevonulását megelőző napon zászlódíszbe öltözött Kecskemét. A Nemzeti Zászló Alap adományaiból készített zászlókat elhelyezték a város középületein. egy az utolsó órákban készült el, s ez került a városi postahivatal épületére.

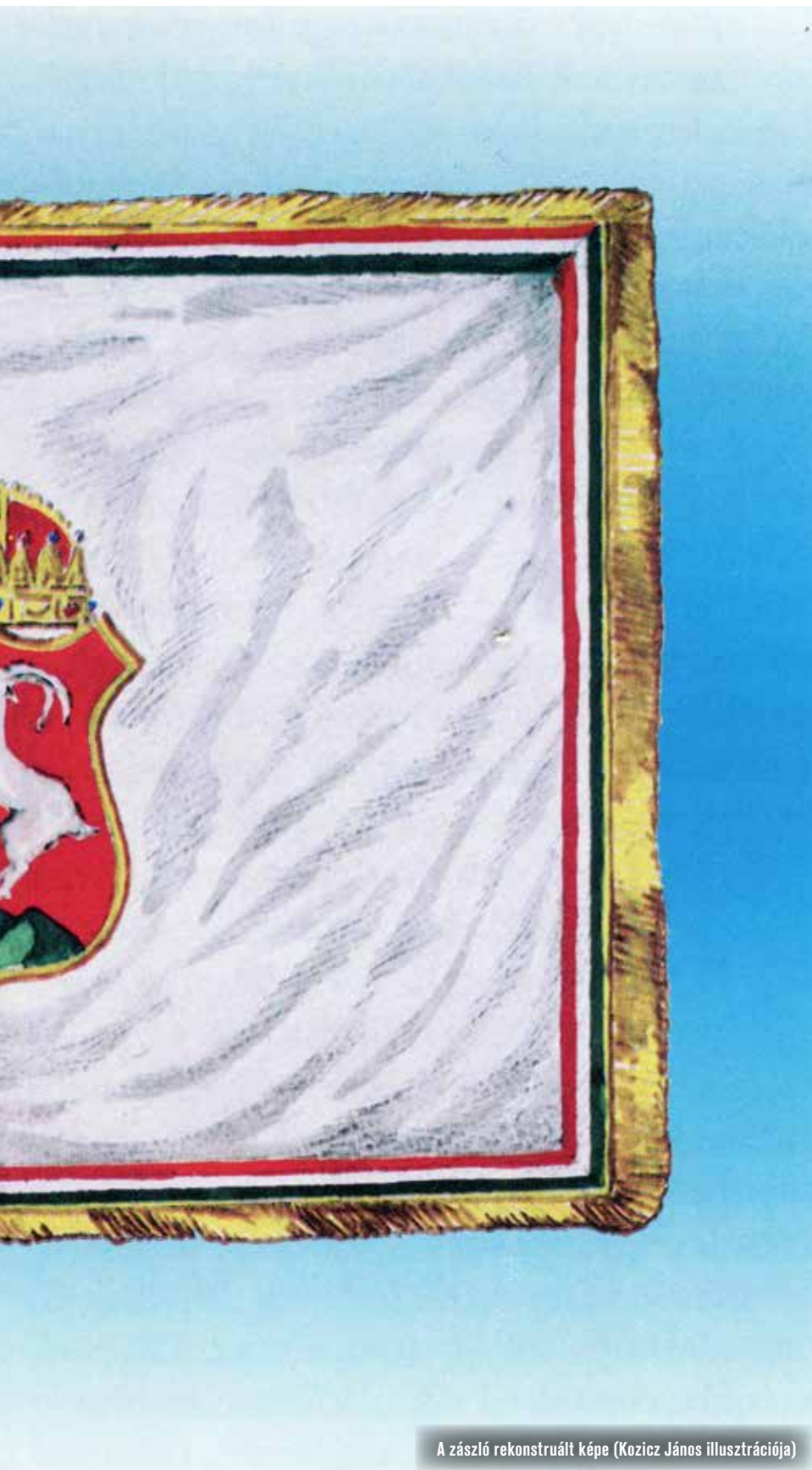
A helyi napilapok tele voltak a város díszítésére buzdító, nemzeti zászlót, kokárdát ajánló hirdetésekkel. „*Felhívjuk lapunk olvasóit, hogy minél sürgősebben készítsenek, vagy szerezzenek be nemzeti színű zászlókat és kokárdákat!*” „*Kérjük a közönséget az ablakok díszítésére, különösen a Kőrösi és a Rákóczi utcán, piactéri házak és boltok ablakainak díszítésére, ahol az ünnepélyes menet halad.*” „*Kis*

nemzeti színű zászlók nők részére a nemzeti hadsereg bevonulása alkalmával 1 koronás áron a kegytárgyüzletben.” „Zászlót, kokárdát előjegyeztetni azonnali szállításra jutányos áron az Egyesült Kisgazda és földműves Párt Rákóczi út 5.sz. (földszint) alatti helységében.”

A város társadalmi egyesületeit, pártjait is mozgósították erre a napra: „Kérelem. A nemzeti hadsereg ünnepélyes fogadását rendező bizottság felkéri a keresztény egyesületeket és köröket, hogy sietve készüljenek fel a fogadásra, hogy a rendezőség értesítésével a fogadás napján minden egyesület pontosan elfoglalhassa helyét.” „A keresztény szociális párt tagjai felkértek, hogy vasárnap de 9 órakor gyűlekezzenek minél nagyobb számban a Horog utcai párthelységben, ahonnan zászló alatt indulnak föl a számukra kijelölt helyre.” „Az ipartestület elnöke értesíti az iparosokat, hogy a vasárnapi nemzeti ünnepen testületileg, zászló alatt vesznek részt, s ezért 9 órára az ipartestületben feltétlenül gyűlekezzenek.” „A nővédelmi Misszió és a Leányklub értesíti tagjait, hogy a nemzeti Hadsereg bevonulási ünnepén a kegytárgyüzletben átvehető kis zászlókkal testületileg vesznek részt. Gyűlekezés a katolikus egyház nagytermében.”

Az egyesületek és pártok a Nagykőrösi utca, Piac tér, Rákóczi út szakaszon a számukra előre kijelölt helyére igyekeztek. A tanulóifjúság és a diákság a templomok környékén gyűlekezett. A nagytemplom előtt, a Széchenyi tér felől az angolkisasszonyok növendékei és a piarista főgimnázium tanári kara és növendékei álltak fel; a városházi oldalon pedig a reáliskola diákjai. A református templom paplak felőli oldalán a református főgimnázium tanári kara és növendékei, az Új-kollégium előtt a polgári leányiskola növendékei, ezzel szemben, az úttest másik oldalán a református tanítóképző és női kereskedelmi iskola növendékei foglaltak helyet. Az elemi iskolák tanulói végig az útvonal mentén állottak fel saját készítésű kis zászlóikat lobogtatva. A Kőrösi utca torkolatánál a korábban már említett szervezetek mellett az alábbi egyesületek csoportosultak saját zászlóik alatt: Gazdasági Egyesület, Jogász Egyesület, Katolikus Egylet, Katolikus Legényegylet, Kecskeméti Dalárda, Kecskeméti Kaszinó, Kecskeméti 48-as Kör, Polgári Daloskör, Protestáns Asszonyok Egyesülete, Protestáns Leányegylet, Református Jogakadémia.

A zászló rekonstruált képe (Kozicz János illusztrációja)

Az ünnep tiszteletére a Kecskeméti Lapok vezércikke is a „Magyar Lobogó” címet viselte. „Lobogódíszbe öltözék most Kecskemét városa. A középületekre már tegnap kitűzték a magyar lobogót, a városháza tornyain büszkén lengeti a szél a nemzeti színű zászlót. A templomok tornyain ott a trikolor és a magánházakra is egymás után tűzik ki a magyar zászlókat, melyekben pedig nagy pusztítást vitt végbe nyáron a vörös rémuralom. Díszítse is fel házáat mindenki, aki csak teheti magyar zászlóval, mert ez a legalkalmasabb mód arra, hogy külsőleg is kifejezést adjunk annak a nagy belső örömmek, melyet szívünkben a magyar nemzet új hajnalának feltámadásakor érzünk.”

A nemzeti hadsereg bevonuló csapatainak élén Churry Béla őrnagy haladt segédtisztjeivel és a zászlóalj kürtössel, mögöttük a kecskeméti tisztikar, majd a Héjjas-féle különítmény, utánuk egy gyalogos szakasz és egy huszárszázad sorakozott, végül a kecskeméti karhatalom lovascsapata zárta a menetet.

Dr. Zsitvay Tibor kormánybiztos-főispán és Majtényi Miklós polgármester a Kőrösi utca torkolatánál álló diadalkapunál a Himnusz elhangzása után köszöntötte a csapatokat: „Az a magyar lobogó, melyen Magyarország és Kecskemét címere büszkén ékeskedik, legyen zásloga a mi igaz szívből fakadó szeretetünknek. A kecskeméti magyar nők a lelkiüket hímezték bele ebbe a zászlóba, ez legyen az ékes jelvénye, fennen lobogó büszkesége annak a mérhetetlen szeretetnek, mellyel Kecskemét minden polgára s az új magyar nemzeti hadsereg minden katonája ehhez a bukásból dicsőségesen feltámadó magyar hazához ragaszkodik.” E köszöntő után özv. Pócsy Györgyné a magyar nemzeti nőszővetség nevében néhány meleg szó kíséretében adta át e zászlót: „Véretek hullatásáért fogadjátok ezt a lobogót, melyet a kecskeméti nők hímezték nektek. Hozzatok győzelmet, dicsőséget e lobogónak. Isten vezéreljen győzelemmel, vitézséggel.” Churry Béla őrnagy a zászló átvétele után így köszöntö meg a város ajándékát: „Middőn e zászlót átvesszük, ígérjük mindnyájan, hogy ezt fennen lobogtatva csak egy jelszót ismerünk: 'Ezzel vagy ezen szent hazánkért és szabadságunkért.'” A zászló átadása után Csósz Péter a kecskeméti gazdák és polgárok, Jelenits István a jogász-egyesület nevében mondott rövid köszöntőt.

Magyarok! Testvéreink!

Négyszázéves vágyaink, reményeink, álmaink valósulnak meg, mikor **folyó hó 23-án, vasárnap délelőtt 10 órakor bevonul a magyar nemzeti hadsereg.**

Nagy ünnepünk lesz ez, az új honalapítás ünnepe, amelyen a város hazafias lakossága egy szívvvel, lélekkel vegyen részt. Mutassuk meg szent lelkesedéssel, hogy együtt érzünk Horthy apánk vitéz seregével.

Az ünnepély a következő sorrendben folyik le:

I.

Délelőtt 10 órakor a Körösi-utca sétatér felőli bejárájánál:

1. Dalárda éneklí a Hymnuszt.
2. Dr. Zsitvay Tibor kormánybiztos-főispán üdvözlő beszéde.
3. Özv. Pócsy Györgyné a magyar nemzeti Nőszövetség nevében átadja a díszzászlót.
4. Csósz Péter a gazdák és polgárok nevében mond üdvözlötet.
5. Jelenics István jogász-egyesületi elnök üdvözlő beszéde.

II.

Ez ünnepség befejeztével elindul a menet a következő sorrendben:

- elől a rendőr kirendeltség,
főkapitány,
kormánybiztos-főispán vezetésével a városi hatóság,
Magyar Nők Szövetsége,
rendező bizottság,
katonaság.
A katonasággal párhuzamosan jobbról, balról halad a többi küldöttség a felállás rendjében — a Körösi-utcán a róm. kath. nagytemplomhoz.

III.

A nagytemplom előtt, a Széchenyi-tér felől, az angol kisasszonyok növendékei és a kegyesrendi főgimnázium tanári kara és növendékei állanak fel; a városházi oldalon pedig a reáliskola növendékei. A teret a katonaság foglalja el.

Elhelyezkedés után:

$\frac{1}{2}$ 11 órakor a templomon keresztül kivonul a papság, Révész István prelátus beszéd kíséretében megszenteli a magyar nők által ajánlott zászlót.

Az ezred trombitása imára jelez s ezután a prelátus-plebános megáldja a katonákat.

E szertartás alatt a hatóság és küldöttségek a templom előtti magaslatot foglalják el.

Innen a menet elindul az előbbi sorrendben a református templomhoz.

IV.

A ref. templom új kollégiumi bejárájánál megint a hatóság és küldöttségek helyezkednek el, katonaság az utat és teret foglalja el. (A paplak felőli oldalon a ref. főgimnázium tanári kara és növendékei; az új kollégium előtt a polgári leányiskola növendékei, ezzel szemben, az úttest másik oldalán, a ref. tanítónőképző és női kereskedelmi iskola növendékei foglalnak helyet.)

Elhelyezkedés után dr. Hetessy Kálmán ref. lelkész beszéd kíséretében megáldja a zászlót és a hadsereget, utána Sárkány Béla ág. ev. főesperes mond imát és áldást. A Dalárda eléneklí a Szózatot.

V.

A menet az előbbi sorrendben tovább halad a Rákácsi-úton, a Gazdasági Egyesület székházához, ahol a katonai parancsnokság, hatóságok, küldöttségek állanak fel. A katonaság a felszentelt zászló előtt díszmenetben elvonul.

Magyarok! Testvérek!

Jőjjetek el mindnyájan, vegyetek részt Magyarország újjászületésének ünnepén!

Kecskemét, 1919. évi november hó 22-én.

Hazafias üdvözléttel:

a Rendező Bizottság.

A Nemzeti Hadsereg egy tisztje a kecskeméti hölgyek által átadott zászlóval, feltehetően a Sétatér torkolatánál felállított díszkapunál, 1919. november 23.

Innen az ünneplő közönség menetté alakult és a római katolikus nagytemplomhoz vonult. Révész István pápai prelátus – plébános préposti ornátusban, fényes egyházi segédlettel – a templom lépcsőjén levő feldíszített virágtengerben álló emelvényen fogadta a menetet.

A következő beszéddel kezdte meg a zászló megszentelését: „Fogadalmunk zálogául megáldom majd egész Kecskemét keresztény lelkének erejével és Isten szent kegyelmével büszkeségeinknek, a hazafias kecskeméti magyar nőknek szépséges ajándékát, s mostantól fogva a Ti lobogókat, s ha felhangzik az imára a kürt szava, lelkem minden melegeivel, minden szeretetével kérem a magyarok Istenét, hogy védjen továbbra is, töltsen meg szíveteiket a magyar haza szeretetével és acélozza meg hazaszerető és védő karotokat a régi magyar hősöknek erejével.” A beszéd után három tiszt lépett elő a MANSZ zászlajával, melyet a prelátus megáldott és megszentelt.

Innen a menet elindult a református Új-kollégiumi bejárójához, ahol dr. Hetessy Kálmán református lelkész beszéd kíséretében megáldotta a zászlót: „E szent jelvény, nemzeti létünk végre büszkén lobogó szimbóluma... láttára fellángol szívünkben a dicső múlt, melyet e zászló lengett át e szent jelszóval: Istenért és hazáért! Ez a szent magyar zászló egyesítsen bennünket minden munkára!” Utána Sárkány Béla evangélikus főesperes mondott imát és áldást.

Végül a gazdasági egyesület Rákóczi úti székháza előtt állapodott meg az ünnepi menet, ahol a katonaság a felszentelt zászló előtt díszmenetben elvonult. Ezután a katonaság a laktanyákba vonult, ahol ünnepi ebéd várta őket. Este pedig a tisztikar tiszteletére a Gazdasági Egyesületben a rendőrség rendezett ünnepi vacsorát. Ezzel párhuzamosan a nőegyletek „teazsúrt” rendeztek a Kaszinó termeiben.

Az adományozók a zászlót az újonnan felállítandó kecskeméti gyalogezred csapatzászlajául szánták. Az 1920. november 4-én aláírt trianoni béke azonban minden katonai fejlesztésnek útját állta. A városnak csak 1934-ben lett saját háziezrede, ekkor helyezték ugyanis Kecskemétre a kaposvári 7. Zrínyi Miklós honvéd

gyalogezredet, mely ezután környékünkről egészült ki. Az 1919. november 23-án adományozott zászló először a csendőrtartalékhoz került, annak az egységnek a tulajdonába, amely a román hadsereg kivonulása után elsőként – még november 20-án – érkezett városunkba. Tőlük a szegedi gyalogezred 3. zászlóaljához került, melyet 1920-ban helyőrségi szolgálatra Kecskemétre rendelték. Ennek az alakulatnak az elhelyezése után a zászló is elkerült városunkból. További sorsa ismeretlen. A Magyar Hadügyminisztérium 1920. január 12-én kelt 21980/em.1./6 számú rendeletével a polgári lakosság által a hadseregnek adományozott zászlókat „hivatalos ezred zászlóknak” ismerte el. Ezeket a zászlókat a magyar királyi honvédség 1938-ig használta. Ekkor cserélték le ugyanis azokat, s vezettek be egységes zászlóformát. A régi csapatzászlók a Hadimúzeumba kerültek. Az Országos Hadtörténeli Múzeum ma 5 db ilyen zászlót őriz. Sajnos ezek közül egyik sem a kecskeméti hölgyek által 1919. november 23-án adományozott zászló.

Kozicz János

1875–1949

A KECSKEMÉTI REFORMÁTUS JOGAKADÉMIA HALLGATÓI ÉLETE

A híros város első és évtizedekig egyetlen felsőoktatási intézménye, a jogakadémia hetven évvel ezelőtt 1949-ben szűnt meg. Az 1830-as évektől működött református főiskola jogi szakából 1875-ben önállóvá lett intézményben fennállásának háromnegyed százada alatt hallgatók ezrei tanultak. Ezen írás röviden bemutatja a hajdan Kecskeméten tanult jogászok létszámát, összetételét, s felvillantja a hallgatói élet némely jellemzőjét.

A kecskeméti felsőoktatást a helyi református közösség hozta létre és működtette évtizedeken át jelentős városi közreműködéssel. A jogakadémia a hazai jogi oktatás XVIII-XIX. században kialakult hálózatában elhelyezkedve mindenkor a szélsőségek között létezett a működés körülményeit és feltételeit illetően. Ezt igazolja, hogy az intézmény alapját adó hallgatóság létszáma az 1875–1949 közötti időkből olykor alig egy osztálynyit tett ki, máskor viszont több százán tanultak itt: e szám az 1883. évi 34 és az 1925. esztendő 534 fője között változott. A más intézményekhez képest kisebb

létszámot az oktatói kar előnynek fogta fel, mivel ez „*lehetővé teszi a tanár és tanítvány közti viszony szorosabbá, bensőbbé való fűzését, mely elvitázhatatlanul határozottan előnyös az oktatásra nézve*”. Így alaposabbak a vizsgák, hiszen a „*vizsgáló tanár a hallgató egész évbeli, általa jól ismert szorgalmát és előmenetelét is mérlegelheti, tehát nem pusztán a rövid ideig tartó benyomásra s esetleges véletlenre épít*”. A képzés során megoldható az is, miszerint a „*jog nemcsak elméletileg, hanem gyakorlatilag is tárgyalandó, mert a jogász nem a katedra, hanem a gyakorlati élet számára készítetik elő*”.

A jogakadémia törekedett vonzerejének növelésére, az itteni tanulás előnyei-nek hangsúlyozására. Évente közzétette a sajtóban – amelyhez későbbiekben a rádió is társult –, továbbá felkéréssel fordult a lelkészekhez annak hirdetése érdekében, hogy miért érdemes Kecskeméten tanulni. A hirdetményekben kidomborításra került az alapos képzés, az intézmény felszereltsége, a tanulást és szórakozást jelen-

A kecskeméti jogászbál nyitó párijai:

Gaály Klári, Kovács Ica, Szabó Cini, S. Kovács Piri, Tormássy Mancsi, Démi Gerő Eva, Sárközy Eva, Simon Margit, Szabó Baba, Miksa Maca, Podor Marika, Orbán Baba, Tiszavölgyi Ica, Várady József, Révész László, Révész István, Soós Káimán, Tóber Rudolf, Aigner Béla, Bagi László, D. Bárány Károly, Kertay Zoltán, Király Endre, Paragó János, Kolozsi Rektorisz Gyula

A jogászbál nyitótanácsai (Szinházi Élet, 1936)

REFORMÁTUS HALLGATÓI

tő számos ifjúsági elfoglaltság, a könyvtár léte, a város előnyeinek ecsetelése. Az 1880-as években közzétettek szerint „Kecskemét képes nyújtani a jogtanulóknak mindazt, ami azoknak pályájukon való haladását előmozdíthatja; ... itt a közigazgatás gyakorlati keresztülvitele is tényleg szemlélhető, s van királyi törvény-

széke, adó- s illetékszabási hivatala, tekintélyes ügyvédi kara és kamarája, melyek mindannyian ápolójává, segélyvé lehetnek a jogtanulók ismeretszerzéseinek, s ezenfelül van tekintélyes számból álló művelt osztálya, amellyel történő érintkezés a jogtanuló ifjúság látkörét bővítheti, s az emberekkel való érintkezésben helyes modor elsajátítására képesít”. Mindezek révén a kiváló elméleti oktatás mellett a városban a „gyakorlati kiképzésre is tág tér nyílik”. A praxis szerzésén túl az ügyvédi irodákban a „szegényebb sorsú növendékek kiegészítő foglalkozást találhatnak”, ezenfelül a középiskolák „növendékei mellett nevelői állások is kínálkoznak”.

A hirdetések kiemelték, hogy az „élelmezés és lakásviszonyok szintén nem mondhatók drágáknak”. Mivel a jogakadémiának 1947-ig nem volt diákkotthona, ezért hirdetésre került, hogy méltányosan kényelmes lakásokat lehet találni a városban, továbbá a református kollégium „tápitüntetében” kis összegért „igen jó kosztot” kaphatnak a hallgatók, ami „reggeli, ebéd és estebédből álló tisztességes étkezést” jelent. A tandíj kisebb mint az egyetemeken és minden felekezeti hallgatóra azonos volt. A jogakadémián a hallgatók különböző ösztöndíjakat, alapítványi és pályázati díjakat nyerhettek, a jó előme-

Ókollégium

netelű, szorgalmas szegénysorú hallgatók pedig tandíjkezdményben részesültek.

Az 1911–12. tanév végére elkészült a református kollégium hatalmas új épülete, amihez nagy reményeket fűzött a tanári kar a hallgatók idecsábításában. Mint írták, „lehetetlen, hogy ez a kerek egymillió korona költséggel felépülő palota, amely külső ornamentikájánál fogva is egyik nevezetessége lesz Kecskemét városának, a maga kényelmes és tágas előadó, olvasó stb. termeivel, egyesületi, torna és vívó helyeivel vonzó hatást ne gyakoroljon a tanulni vágyó ifjúságra”.

A korabeli megállapítás szerint a „nagyobb létszám adott nagyobb erőt ez intézet ifjúsági tevékenységének”. Ez megnyilvánult a kitüntetéses hallgatók számának emelkedésében, a diákság megnövekedett kulturális és sportolási tevékenységében. Ennek eredménye a város társadalmi életében is lecsapódott: a jogakadémiai ifjúság mutatta be 1899-ben Kecskeméten a labdarúgást, és évtizedeken át lényegesen növelte a sportot (atlétika, úszás, vívás) űzők taborát. 1924-ben önálló egyesületként létrejött a Kecskeméti Egyetemes Református Jogakadémia Atlétikai Clubja. A város hagyományosan legnagyobb társasági eseményei közé tartoztak a hallgatók által szervezett jogászbálok.

A jogakadémia működésébe drasztikusan avatkozott a két világháború. A 20. életévüket betöltött férfiak hadkötelesek voltak, így a tömeges behívások éveken át elvonták a beiratkozás elől az érettségizettek egy részét, továbbá a hallgatóknak jelentős számban be kellett vonulniuk. Ennek következtében csökkent a hallgatói létszám, amely 1915-ben 56, 1916-ban 50, míg 1917-ben 80 főt tett ki. A tényleges hallgató viszont még kevesebb volt, mivel sokan csak a beiktatásukat kérték, de katonai szolgálatuk miatt távol maradtak. Az I. világháborúban elesettek emléktábláját 1922-ben volt hallgatótársaik állították az Újkollégium falán.

A béke helyreálltával nőtt a beiratkozottak száma, amelynek okát abban látta a tanári kar, hogy a „megélhetési nehézségei most minden eddiginél is nagyobb mértékben terelték a tömegeket azon főiskolai szakra, melyet tanulmányi rendszerünk visszássága, s a sok háborús kedvezmény folytán az előadások látogatása nélkül lehet elvégezni, s így az életben való valamelyes elhelyezkedést már a főiskola végzésével egyidejűleg biztosítani”.

Az újabb háborúban az 1944. szeptember 20-i tanévkezdés már a harcok árnyékában történt. A rendkívüli körülmények között az I. félévre végül 271 fő iratkozott be, akiknek tanulmányai

Az 1921-22 tanév 1922. évi második felére.

Származási ív.

A hallgató neve: *Kovács László* bizonyít

Közelvonalas családfó:

Anyai nagy-nén: *Kovács Mária*
 Anyai nagy-apa: *Kovács István*
 Apai nagy-anya: *Kovács Mária*
 Apai nagy-apa: *Kovács István*

Édesanya: *Kovács Mária*
 Édesapja: *Kovács István*

Édesanyja anyai nagy-nénje: *Kovács Mária*
 Édesapja anyai nagy-apja: *Kovács István*

Édesanyja apai nagy-anya: *Kovács Mária*
 Édesapja apai nagy-apa: *Kovács István*

Az előadások melyeket hallgatni szándékozik:

Tervezett előadások	Az előadások helye	A tanítói neve
<i>Számítás</i>		<i>Dr. Kovács László</i>
<i>Magyar nyelv és irodalom</i>		<i>Dr. Kovács István</i>
<i>Matematika</i>		<i>Dr. Kovács István</i>

Az első kecskeméti ügyvédnő származási íve (1921)

Az 1895. évi első felére.

Származási ív.

A hallgató neve: *László Flórián* szegedi

Közelvonalas családfó:

Anyai nagy-nén: *Kovács Mária*
 Anyai nagy-apa: *Kovács István*
 Apai nagy-anya: *Kovács Mária*
 Apai nagy-apa: *Kovács István*

Édesanya: *Kovács Mária*
 Édesapja: *Kovács István*

Édesanyja anyai nagy-nénje: *Kovács Mária*
 Édesapja anyai nagy-apja: *Kovács István*

Édesanyja apai nagy-anya: *Kovács Mária*
 Édesapja apai nagy-apa: *Kovács István*

Az előadások melyeket hallgatni szándékozik:

Tervezett előadások	Az előadások helye	A tanítói neve
<i>Számítás</i>		<i>Dr. Kovács István</i>
<i>Magyar nyelv és irodalom</i>		<i>Dr. Kovács István</i>
<i>Matematika</i>		<i>Dr. Kovács István</i>

Az első női hallgató származási íve (1895)

Az 1891. évi 23. sz. az.

Alapítvány

Maly Beniczky Terence nevelő iskolájának alapítványát állítatik ki.

I. B.

november 10-én...

Tisza István néhai miniszterelnök unokájának leckékönyve (1933)

azonban a környék hadszíntérré válásával megszakadtak. Kecskemét kiürítését a magyar hadsereg október 24-ével rendelte el, ezért a várost szinte a teljes lakossága elhagyta. A megszakadt tanév december 10-én folytatódott a jogakadémián a hallgatók egy részének részvételével. Az 1945. február 1-jén kezdődött II. félévre is csupán a tanulók egy hányada tért vissza, 72 fő iratkozott be. Ezt megakadályozták a harcok, a közlekedés megoldatlansága, s az, hogy sok hallgató hadifogságba került. Az új kormány 1945 júliusában rendezte a felsőoktatásban kialakult rendkívüli helyzetet. Rendelete azokra vonatkozott, akiknek tanulmányait megszakította a katonai vagy munkaszolgálat, a hadifogság, a gettóba költöztetés, az internálás, deportálás, a tartózkodási hely és az intézmény székhelye közötti forgalom megbénulása, illetve bármilyen ok, amely önhibájukon kívül a beiratkozásukat akadályozta vagy mozgási szabadságukat annyira korlátozta, hogy tanulmányaikat nem folytathatták. Az

Beniczky alapítvány (1901)

akadályozott személy felévek kedvezményes számítását és elengedését kérhette.

A viszonyok normalizálódásával az 1945–46-os tanév első felében 160 hallgatója volt az intézménynek, közülük 60 kecskeméti, 30 fővárosi és 70 vidéki. A beiratkozások után folyt az igazolási eljárások, s azonnal megkezdődtek az előadások. Az épületet ért háborús károk, az ellátási nehézségek ellenére „mégis mindenki bizakodással tekint a jövő elé”.

A jogakadémia alapvetően regionális intézmény volt. A székhelyi város nagysága, a Duna–Tisza közének közepén való fekvése és közlekedési lehetőségei határozták meg azt, hogy honnan kerültek ide hallgatók. A legnagyobb részüket a kecskeméti képezték, hiszen helyben lakván ez adta a legolcsóbb tanulási helyszínt. A városban működött katolikus és református gimnáziumok, a főreáliskola több száz tanulója állandó utánpótlást jelentett a jogakadémiának. A hallgatók másik nagy részét a Pest–Pilis–Solt–Kiskun vármegyei

származásúak tették ki, ami következett a város fekvéséből és térségi szerepből. Az ország legnagyobb területű és népességű vármegyéjének gimnáziumai – pl. a kiskunfélegyházi, halasi, kalocsai, kunszentmiklósi, nagykőrösi – számos hallgatót adott Kecskemétnek.

Szorosan összefüggött a hallgatók területi származásával nemzetiségi, anyanyelvi hovatartozásuk. Legtöbbjük magyar volt, de az I. világháborús összeomlásig többen jöttek a szerbek, románok által lakott területekről is. Ez következett abból, hogy a korabeli ország hatalmas területein nem volt felsőoktatási intézmény, s a város a Budapest–Szeged–Temesvár–Orsova vasúti fővonalon feküdt: így Székely Ferenc igazságügy-miniszter 1910-es megfogalmazása szerint „Délmagyarország számára egyedül a kecskeméti jogakadémia közelíthető meg könnyen”. A nemzetiségi hallgatók jelenlétét a tanári kar úgy értékelte, hogy a „jogakadémia emlőjén nemcsak a magyar jogot, hanem a magyar

nemzeti szellemet is szívták magukba, s az életbe lépve fontos missziót teljesítettek s teljesítenek ma is hazánk idegen ajkúak által lakott vidékein”. Az új államhatárokat szabott trianoni béke után a kecskeméti jogakadémiának viszont már nem voltak nemzetiségi hallgatói.

A Kolozsvárról elmenekült egyetem 1921-es Szegeden való letelepítése nem befolyásolta a hallgatóknak a kecskeméti jogakadémia iránti érdeklődését. Az alapos képzést követően tanulmányaikat befejezők jellemzően a szegedi egyetemet keresték fel a doktorátus megszerzése érdekében.

Bár a jogakadémia felekezeti intézmény volt, ennek a hallgatóság összetételére nem volt hatása, amely következett a tanulók iránti szükségletből. E vonatkozásban is alapvetőek voltak a jogakadémia bázisát jelentő város és vármegye vallási jellemzői. Az évtizedeken át vezetett felekezeti adatok szerint az I. világháború végéig olykor a reformátusok, de általában a római katolikusok alkották a hallgatók többségét. Őket az izraeliták és az evangélikusok követték kisebb arányban, míg az itt tanuló románok és szerbek görögkeleti vallásúak voltak. Az új törvényi előírások szerint 1921-től az egyetemekre és jogakadémiákra csak meghatározott arányban iratkozhattak izraeliták. Ennek megfelelően pl. az 1926-ban beiktatott 126 elsőéves között az „országos arányszámnak megfelelően 7 izraelita vétetett fel”, ami az adott évet kezdő akadémisták 5,6%-át jelentette. Az izraelita felekezeti hallgatók 1944 őszi beiratkozásának elmaradása a magyarországi zsidó lakosság május–júniusi deportálásának következménye volt. A vallási hovatartozás egyébként nem játszott szerepet a jogakadémia életében: a

Jogakadémiai bélyegző (1939)

hallgatók felekezetüktől függetlenül ugyanazon díjakat fizették az intézménynek, az ünnepeken a református templomban az egész hallgatóság felekezetétől függetlenül részt vett az istentiszteleteken

A hallgatóság családi, szociális összetételéről megállapítható, hogy 1875–1944 között átfogta a magyar társadalom egészét. Legtöbbször a már iskolázott, tisztviselői foglalkozásúak leszármazottai közül kerültek ki, s jelentős részt képeztek a saját tulajdonnal rendelkezők sarjai is. A szülők 2/3-ának legalább középfokú iskolai végzettsége volt, így a tanulás a családban hagyománnyal bírt. Jelentős részüknek kis vagy közepes egzisztenciája volt, a saját tulajdonból – föld, üzem, üzlet, iroda, rendelő – élők között is érvényesült a vagyoni helyzet alapjáni szóródás. Így a hallgatók társadalmi összetételüket tekintve kb. 1/3-1/3 arányban tisztviselői, illetve értelmiségi, 17%-ban kisiparos, kiskereskedői, 10%-ban földműves, kisbirtokos családokból származtak.

A hallgatók eltartói között foglalkozások és beosztások tömege fordult elő: pl. országgyűlési képviselő, államtitkár, bíró, ügyész, közjegyző, ügyvéd, jegyző, főszol-

gabíró, telekkönyvvezető, rendőr, lelkész, kántor, biztosítási tisztviselő, postaaltiszt, pénztárnok, orvos, állatorvos, gyógyszerész, tanár, tanító, mérnök, építési vállalkozó, gépész, raktáros, bankigazgató, üzletvezető, kereskedő, szabó, cipész, asztalos, hentes, molnár, pék, kőműves, géplakatos, könyvkötő, szűcs, intéző, erdőőr, útmester, mozdonyvezető, földműves, napszámos, birtokos, katona gyermeke járt a jogakadémiára.

Az 1945-ig kitéüntetett társadalmi helyzetben lévő arisztokrácia tagjai közül is többen megfordultak a jogakadémián. A grófi, bárói rangot viselő családok sarjai rendes, rendkívüli vagy vendéghallgatók voltak. Apáik jellemzően földbirtokosként vagy tisztviselőként kerültek megjelölésre. Közülük legrangosabb a Temes vármegyei gróf Ambrózy Gyula, az 1918-ban megválasztott koronaőr volt, akinek fia 1927–29-ben tanult az intézményben. Az 1933–36. és az 1941–42-es tanévekben gróf Tisza István néhai miniszterelnök unokája, Lajos Kálmán is kecskeméti jogakadémista volt.

A II. világháborút követő politikai változások következtében a hallgatók családi

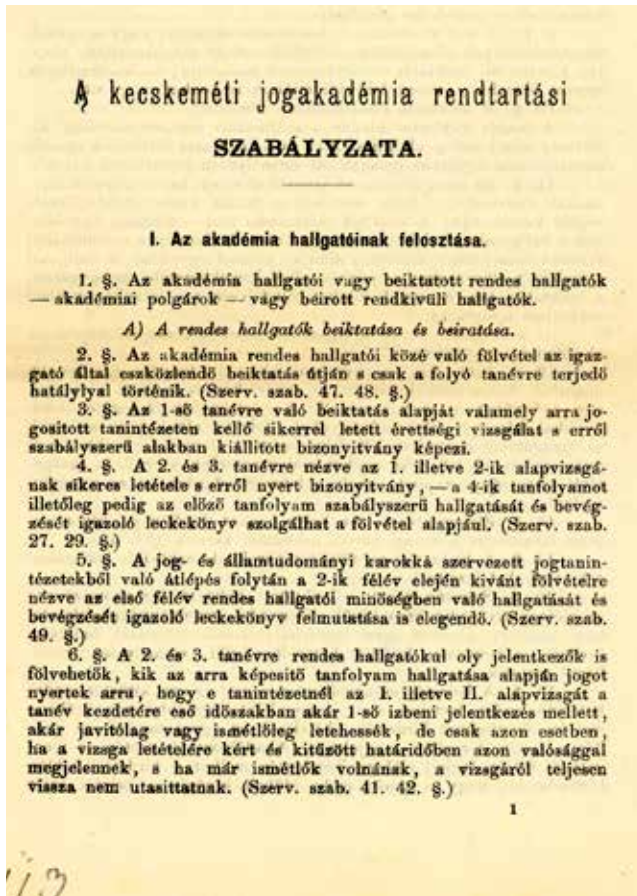
származását illetően más hangsúlyok alakultak ki: egy 1948-as összesítés szerint az 1945. év elejétől beiratkozott hallgatók szüleinek foglalkozása akként oszlott meg, hogy a 907 főből 355 munkás, 264 paraszt, 265 értelmiségi és 23 földbirtokos volt, így ez „erősen szociális alapra helyezi a jövő jogi nevelését”.

A jogakadémia Magyarországon úttörője volt a nők jogi oktatásban való részvételének. A felsőoktatásnak nem voltak részesei a nők, de a XIX. század végétől középiskoláik létrejöttével, érettségijük letételével megjelent az ez iránti igény. A kecskeméti jogakadémiára az 1894–95-ös tanévben iratkoztak be az első női hallgatók: a hajdani itteni jurátus, majd Aradon működő román ügyvédnek a lányai – az 1876-ban született Curtitiu Hermina és az 1877-es Valéria – jöttek Kecskemétre tanulni mint rendes hallgatók, s három félévet töltöttek itt. Ez nagy nyilvánosságot kapott a korszak sajtója révén, amely tudatta, hogy a kecskeméti jogakadémia az „*egyedüli főiskola ma az országban, amelynek női hallgatói is vannak*”. Mint közlésre került, „*fölvételük a kar egyhangú, liberális megállapodása folytán, a lehető legegyszerűbb módon történt.*”

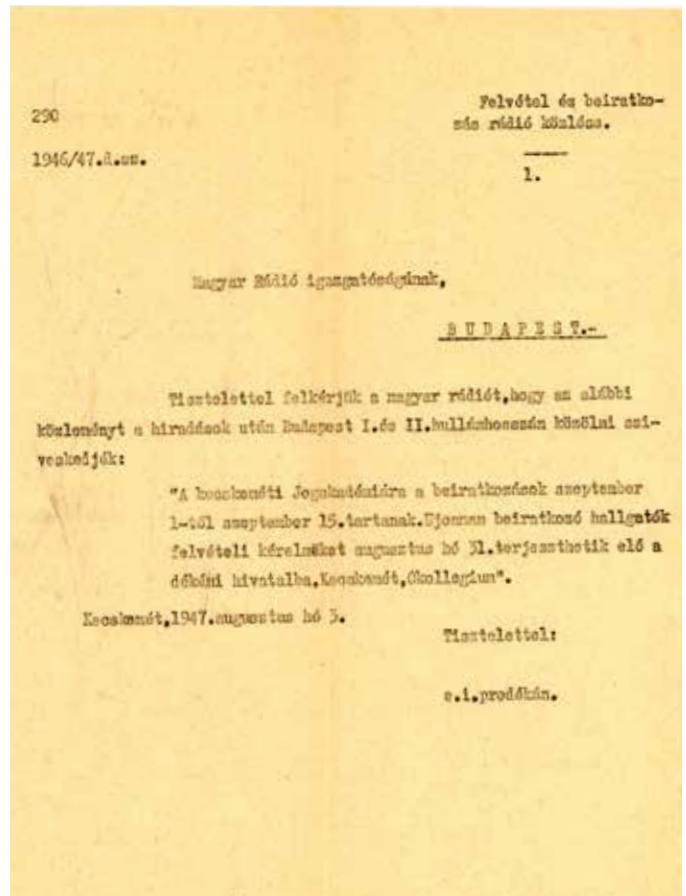

Kecskemét.

Református főgimnázium és jogakadémia

A jogakadémia rendtartási szabályzata (1878)

Rádióhirdetmény kérése a beiratkozásra (1947)

Miután a szabályok nem tiltják a fölvételt, a tanárok e szokatlan tényt csak utólag hozták a miniszter tudomására. Jelenlétüknek olyan hírértéke volt, hogy később azt is tudatta a sajtó, miszerint a tanári kar a „jogakadémiára beiratkozott hölgyeket megintette és fölhívta őket, hogy igazolják eddigi mulasztásaikat. A jogászkisasszonyok ugyanis alapvizsgálatokat sem tettek még, noha maholnap két éves jogászok lesznek. Hanem ha a jogakadémiára ritkán járnak is, annál gyakrabban találkoznak tanáraikkal a jogászesztélyeken”.

A nők felsőfokú tanulmányait királyi engedély alapján a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1895. decemberi rendelete szabályozta, amely csak néhány képzésben engedte meg részvételüket, de ezek között nem szerepelt a jogi oktatás. A változást az 1918. október végi politikai hatalomváltás hozta: december elején a minisztertanács határozott a nők egyetemi és jogakadémiai felvétele korlátozásának eltörléséről. Ettől kezdődően éveken át voltak női beiratkozók a keckskeméti jogaka-

démiára, de jellemzően nem fejezték be tanulmányaikat.

Közülük legsikeresebb az 1918 őszen szülővárosába visszamenekült hajdani jogakadémista, későbbi szabadkai törvényszéki bíró, majd keckskeméti ügyvédnek, Koncz Mihálynak a református gimnáziumban érettségizett lánya, Erzsébet volt. Ő 1922–25-ben végezte el az akadémiát mindhárom alapvizsgát letéve, majd 1927-ben az egyetemen megszerezte a doktorátust. Ezt követően Keckskeméten az ügyvédi kamara titkárnője lett. Miután 1933-ban az egységes bírói és ügyvédi szakvizsgát is letette, 1935-ben felvette tagjai közé a kamara, s éveken át praktizált. A város igazgatásának 1944. novemberi újraalakítása során régi ismerősének, a keckskeméti származású, decembertől miniszteri posztot betöltött dr. Molnár Eriknek a felkérésére megszervezte és vezette a polgármesteri hivatalban a szociális ügyosztályt, valamint tagja lett mint jogi szakismeretekkel rendelkező a városi igazoló bizottságnak.

Néhány év elteltével azonban a női jogi felsőoktatásban való részvételének lehetősége az ún. jogfolytonosság helyreállításának eredményeként megszűnt, egy 1927-ben kiadott rendelet kimondta, hogy a jog- és államtudományi karokra nem vehetők fel. E kizárás az újabb nagy rendszerváltozást követően szűnt meg, 1945-től így Keckskeméten ismét megjelentek a női hallgatók.

Az intézmény sorsa azonban hamarosan megpecsételődött, a kommunista párti vélemény 1946 decemberében már akként hangzott, miszerint „mindenképpen meg kell szüntetni a klerikális befolyás alatt álló vidéki jogakadémiákat”. Erre 1949. augusztus 30-ával került sor, amikor a vonatkozó minisztertanácsi rendelet megszüntette az egy évvel korábban már államosított keckskeméti református, egri érseki és miskolci evangélikus jogakadémiákat, amelyek hallgatói viszont bármelyik egyetem jogi karán folytathatták tanulmányaikat.

Nánási László

EGY INTÉZMÉNY SZÜ

– A REFORMÁTUS TANÍTÓNŐKÉPZŐ K

Boskó Géza Zoltán „A” jelű látványterve a tanítónőképző főépületéhez. Végül tömegében megegyező, de részleteiben eltérő épület valósult meg.
Forrás: KREL

A Kaszap utcai tanítóképző épületéről talán kevésbé közismert, hogy jövőre, 2020-ban lesz 90 éves. Annak idején a református egyház jelentős erőfeszítéseket tett, hogy felépülhessen a – ma már egyetemi karként működő – egykori tanítónőképző intézet, emellett a városi tanács is segítette az egyház törekvését. Mégis, a világgazdasági válság előestéjén született meg egy olyan oktatási intézmény otthona, amelynek komoly szerepe lett a Klebelsberg Kunó nevével fémjelzett oktatási reformban.

Kecskemét urbanizációjának legfontosabb időszaka a XIX. század vége – XX. század eleje lett, a „puszták metropolisá” ekkor vált meghatározó gazdasági – mezőgazdasági-kereskedelmi – központtá országosan is. Együtt járt ezzel az oktatási funkciók bővülése, mely által fenntartható és növelhető lett a gazdaság prosperálása. A nagyobb múltú piarista és református intézmények mellett Lestár Péter és Kada Elek polgármestereknek köszönhetően megnőtt az állami szerepvállalás is az

oktatás területén. Az 1880-as években négy elemi népiskola is épült, női pariskola, városi zeneiskola létesült, a XX. század elején pedig felsőkereskedelmi iskola is létrejött, az állami főreáliskola pedig 1914-ben új, monumentális szecessziós iskolapalotát kapott. Így Kecskemét többszintű oktatási központtá vált, ahová a város vonzáskörzetéből számos tanuló áramlott. Am e tanulókat a népiskolákban a Kiskunfélegyházán, Nagykőrösön, Baján és Kalocsán végzett tanítók tanították, lévén épp a tanítóképzés

Boskó Géza Zoltán „A” jelű látványterve a tanítónőképző déli szárnyépületéhez. A megvalósult épületrész végül teljes terjedelmében 2 szintes lett. Forrás: KREL

ÜLETÉSE KECSKEMÉTEN

Az intézet avatási ünnepsége. A díszemelőnyen az első sorban lévő személyek balról jobbra: Ravasz László ref. püspök, Klebelsberg Kunó kultuszminister, Horthy Miklós kormányzó, Zsitvay Tibor igazságügy-miniszter, Zimay Károly polgármester. Forrás: KKJM Fotótár

hiányzott az oktatás repertoárjából. Az épp aranykorát élő Kecskemét növekvő presztízse természetes igényt támasztott saját pedagógusképző intézmény létrehozására, de az állami szerepvállalás e téren elmaradt, kivéve a gazdasági szaktanítóképzőt, melyet a Földművelésügyi Minisztérium létesített. A későbbi református tanítónőképző és az angolkisasszonyok intézete mintegy alulról szerveződve, helyi igényeket kielégítve jöttek létre.

A mezőgazdasági irányú képzésre már korábban igény mutatkozott, köszönhetően a tájféldrajzi és gazdasági sajátosságoknak. Kecskeméten 1872-ben alapítottak gazda-

sági népiskolát, amely 1895-től földműves iskola elnevezéssel működött. Erre telepítették 1910-ben a gazdasági szaktanítóképzőt, mely a tanítóképző elvégzése utáni kétéves speciális képzéssel igyekezett a fellépő szaktanítóhiányt orvosolni. A város első tanítóképzője – csakúgy, mint a későbbiek – valamely középfokú intézményhez csatlakozva, azt kiegészítve jött létre.

Eközben a református egyház már 1912-től kezdve próbált egy leányinternátust, ehhez kapcsolódóan leánynevelő intézetet létrehozni, de az Újkollégium építésének hatalmas terhe ezt egyelőre nem tette lehetővé. 1917-ben, a reformáció 400

Az intézet avatási ünnepe. Szeless László felsőházi képviselő, a ref. egyház főgondnoka mond beszédet, a mikrofón mögött jobbról Hetessy Kálmán lelkész, balról Tóth László nyomdai tisztviselő, 1944–48 között polgármester. Forrás: KKJM Fotótár

éves évfordulóján határozták el ismét egy bentlakásos intézet és „magasabb leányképző” alapítását. Egyfajta versenyhelyzet is kialakult, ugyanis az angolkisasszonyok 1917-ben megnyitott leányközépiskolájukban már tanítóképzős tárgyakból is tanfolyamot tartottak, amelyre 12 református növendék is járt 8 katolikus mellett. „Az egyháztanács kívánatosnak sőt elengedhetetlennek tartván a tanítónőkészítők minél előbb való felállítását” – olvasható az egyháztanács jegyzőkönyvében 1918 februárjában, s a feladathoz mihamarabb hozzá is kezdett. A fenntartást egyházkerületi és állami segélyek felhasználásával tervezték, a költségeket redukálta, hogy az intézetet ideiglenesen az Újkollégium épületében, a második emeleten helyezték el, a jogakadémia termeiben.

A leendő tanítónőkészítő igazgatójának szintén ideiglenes jelleggel Páthty Károlyt választották, aki több évtizedes oktatásszervezési tevékenységével a kecskeméti közoktatás héroszaként szerepelt a városi

A tanítónőkészítő főépülete az átadás után, 1930-ban, az utcán feltehetően a gyakorlóiskola növendékei. Forrás: KKJM Fotótár

köztudatban, emellett országosan is nagy megbecsültségnek örvendett. Kezdetnek két tanszéket állítottak fel, egy magyar–németet és egy mennyiségtan-természetrajt, előbbire rendes tanári, utóbbira ideiglenes tanári állást hirdettek meg. Hamarosan be is töltötték, Victor Gabriella és Öllös Sarolta lettek az intézmény első tanárai, akik még hosszú éveken át meghatározták az intézmény arculatát, szellemiségét. 1918 szeptemberében végre megindulhatott az oktatás egy évfolyamban 32 tanulóval.

Ám e viharos idők nem kedveztek az oktatásnak, Pásthly így jellemezte az indulás körülményeit: „Soha iskola súlyosabb körülmények között nem keletkezett és munkájában nagyobb nehézségekkel nem volt kénytelen megküzdöni, mint a kecskeméti ref. tanítónőképző-intézet.” Előbb a spanyolnáthajárvány, majd a szénhiány és a kötelező beszállások, majd a tanácsköztársaság intézkedései miatt szűkebbre kellett venni az oktatásra fordítandó időt. 1920 végén Pásthly Károly elhunyt, így az igazgató Öllös Sarolta lett, aki egészen 1948-ig vezette az intézetet. 1922-től kezdett rendeződni a helyzet, miniszteri engedéllyel 6 tanszék létesült, és a gyakorlóiskolák is kialakultak, az első még 1920-ban Magyar Ilona vezetésével.

Az ünnepélyre feldíszített Kaszap utcai házak.
Forrás: KKJM Fotótár

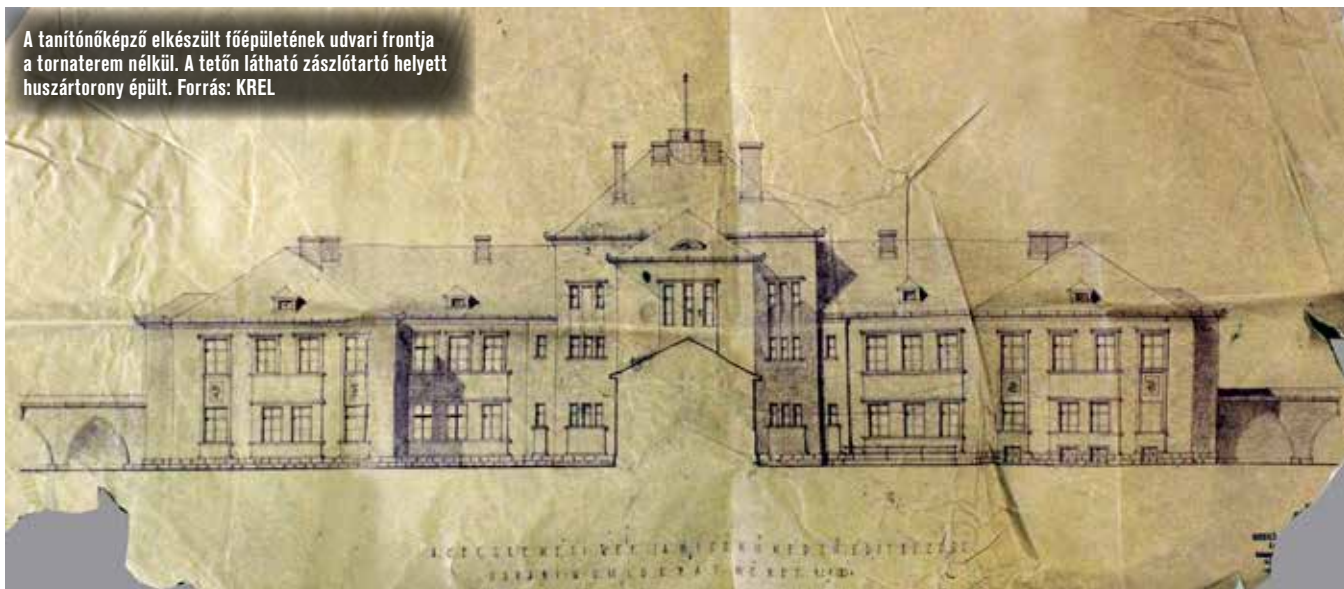
A legégetőbb probléma az internátus (teljes ellátást biztosító bentlakásos kollégium) szegényes volta és alkalmatlansága volt, amelynek megoldása régóta húzódtott. Történt, hogy a református egyházköziség

még 1907-ben vállalta, hogy a Budapesten működő Madas alapítvány javára református árvaházat létesít Kecskeméten, melyben az egyház lelkészeinek és tanítóinak árvására jutott gyermekeit nevelték volna.

Kötelező egyenruhák a tanítónőképző intézet növendékei számára, 1929–30. Forrás: KKJM TGY

A tanfőnöképző elkészült főépületének udvari frontja a tornaterem nélkül. A tetőn látható zászlótartó helyett huszártorony épült. Forrás: KREL.

Mint fentebb említettük, 1912-ben ez az elképzelés internátus és leánynevelő intézet víziójával gyarapodott. Ám pénzügyi nehézségek miatt ennek létrehozása folyamatosan csúszott, 1916-ban sikerült egyáltalán megfelelő ingatlant szerezni az árvaház és az internátus számára. Az egyház megvette a Kenderessy utca 2. szám alatt található Szabó Gyula-féle házat és az ehhez tartozó régi Lestár-házat, de az épületeket egylőre bérbe adták, átalakításukra nem volt tőke. A tanítóképző létesítésével elodázhatalanná vált az ehhez szükséges internátus létesítése, ekkor a Szabó Gyula-féle házat némileg átalakítva ebben nyílt meg a bentlakásos intézmény. Ez az épület egyszerű, kisméretű parasztházként felettébb szűkösen bizonyult, így az egyház kénytelen volt megvenni a telekszomszéd Szarvas utca 1. számú épületet Muraközy Gyula helybeli lakostól. Ez egy korszerűbb, 1880 körül épült nagyméretű polgárház volt, így elegendő helyet tudott biztosítani a másik házzal együtt az internátus számára.

Az intézmény elsősorban felekezeti leányinternátus volt, ám laktak itt polgárista, kereskedelmiss és még elemista lányok is, bár kétségtelenül a képzősök voltak legtöbben. Az itt lakók száma folyamatosan emelkedett, ahogy az intézet is egyre népszerűbbé vált. A több épületből álló, több telken lévő „komplexum” kevéssé volt erre a feladatkörre alkalmas, ideiglenes voltával tisztában voltak az egyház berkein belül is. Ennek orvoslására épült 1926-ban a Szarvas utcai épület udvarában egy emeletes kollégiumépület vízvezetékkel és központi fűtéssel. A tanulók lakhatásának

ilyen problémái mellett nem látszott könnyűnek az ideiglenesnek szánt újkollégiumi elhelyezéstől az intézetnek megszabadulnia, pedig annak alkalmatlansága a folyamatos létszámnövekedés miatt egyre nyilvánvalóbbá vált.

Végül a református egyháztanács 1928-ban kimondta, hogy tanítóképző intézet saját épületének létrehozása tovább nem várhat, és utasította az igazgatótanácsot és a tanári kart, hogy készítsenek költségvetést és szükségleti kimutatást. Az új intézet helyéül a már létező internátusi épületek szomszédságában a Kaszap utcának a Szarvas és Kenderessy utca közti szakaszát választották. Az itt álló épületek lebontása után még telekrendezést is végrehajtottak, ugyanis a Kenderessy utca ekkor még – egy hajdan itt álló szárazmalom miatt – nagyobb teresedéssel nyílt a Kaszap utcára. Ezt a közterületet az egyház elcserélte a várossal, ezzel is nagyobb telket biztosítva a leendő épületnek.

Az intézeti építkezés mellett a református egyháztanácsban elhatározták a Tatay téri bérház és a ceglédi úti leányotthon felépítését, valamint az Újkollégium kibővítését fiúinternátussal. A nagyszabású terveket elsősorban kölcsönrel és városi, valamint minisztériumi segítekkel igyekeztek megvalósítani. A határozatban végül 1 200 000 pengőnyi kölcsön felvétele szerepelt, amelyet 35 évre vettek fel, fedezetül – az ingatlanok bevételein kívül – egyházi adó szolgált, amelyet szükség szerint akár felével is felemltek volna.

Merész lépésnek tűnhet ez az egyházközség részéről, ám nagyobb beruházáso-

kat – ahogyan ez az Újkollégium építésénél is történt – leginkább csak kölcsönökkel tudtak megvalósítani. Ez abból fakadt, hogy az egyház általában kevés forgótőkével rendelkezett, de jó adósnak számított, mivel állandó bevételei voltak, megszűnés vagy csőd esélye nélkül. 1928-ra kezdtek a külföldi, főleg a tengerentúli hitelek megszállni, nem csoda, hogy jó érzékkel azonnal lecsaptak a kínálkozó lehetőségre, amely még kedvező is volt. Megállapítható, hogy szerencsésen, szinte az utolsó pillanatban sikerült a hitelt megkapni, hiszen az elkövetkezendő gazdasági válság minden ilyen elképzelést kudarcba fullaszthatt volna, évekig nem lett volna lehetőség ezekre az építkezésekre. Más kérdés, hogy később nehéz lett törleszteni a részleteket, de ennél lényegesen nagyobb nyereség, hogy az épületek egyáltalán elkészülhettek.

A leendő tanítóképző építésére tervpályázatot hirdettek, melyet Boskó Géza Zoltán budapesti építész nyert meg. A kivitelezést – mivel a legkedvezőbb árajánlatot adták – Rusz Ervin és Csapó Sándor kecskeméti építési vállalkozók nyerték el, de kikötésként szerepelt, hogy csak kecskeméti iparosokat és munkásokat alkalmazhatnak. Az épületgépészeti munkákkal ezzel szemben Fried Zsigmond pesti cégét bízták meg. Boskó építészként az 1920-as években Oelschläger-Öry Lajossal együttműködve több középületet tervezett az ekkor már Csehszlovákiához tartozó Felvidéken, így Kassán zsinagógát, Munkácsban kereskedelmi akadémiát, Tornalján városházát. 1929-ben szétváltak útjaik, Boskó Géza Zoltán első nagy önálló

munkája éppen a kecskeméti tanítónő-képző lett. Az épület megformálásán még érezhető a közös munka hatása, korábban több épületükön is huszártornyos megoldást választottak, ez itt sem maradt el. Az eredeti tervek legnagyobb része a II. világháborúban elpusztult, de fennmaradt a református egyház kecskeméti levéltárában egy „A” jelű tervvariáns. Ez a változat hangsúlyosabb, órás huszártornyval, plasztikusabban díszített homlokzattal épült volna fel, mint a ma látható épület, emellett csak egyszintes szárnyépületekkel számolt. Vélhetően a gazdaságosság számlájára írható, hogy inkább kétszintes szárnyépületek épültek, kevesebb dekorációval, illetve a csúcsívcs nyílások is valószínűleg a „B” tervváltozat következményei. Így centrális elrendezésű épülettömb született, hangsúlyos középrészsel, az utca vonalához alkalmazkodó, kissé ferde kapcsoló szárnyakkal. Újítás volt viszont a korban „pavillon-rendszer”-nek nevezett elrendezés, mivel a 3 épülettömböt csak árkádsorok kötik össze, ezt korábban

jellemzően egészségügyi intézményeknél használták. Visszafoготtan, de art deco elemek is feltűnnek az épületen, ilyenek a csúcsívcs kiképzésű árkádsorok és a főbejárat, valamint a kovácsoltvas ablakrácsok és fali világítótűstestek. A központi tömbbel összefüggésben, amögé épült a korszerűnek számító tornaterem, és még így is maradt hely egy tágas belső udvarnak, ahol később szabadtéri foglalkozásokat tarthattak és virágoskerteket gondoztak.

Érdekes, hogy 1931-32-ben alakították át igazgatói lakássá a telekbővítéssel a főépület mögé került régi Lestár-házat. Ez a ház – mely tipikus képviselője a Kecskeméten egykor általános, de mára már jelentősen megritkult népies-klasszicista parasztportáknak – feltehetően a XIX. század első felében épülhetett. 1832-ben már biztosan állt itt egy ezzel megegyező alaprajzú épület. Itt felmerülhet a gyanú, hogy a köznyelven még a XX. század elején is régi Lestár-házként emlegetett porta azonos lehet azzal, amelyben Lestár Péter 1819. január 18-án született.

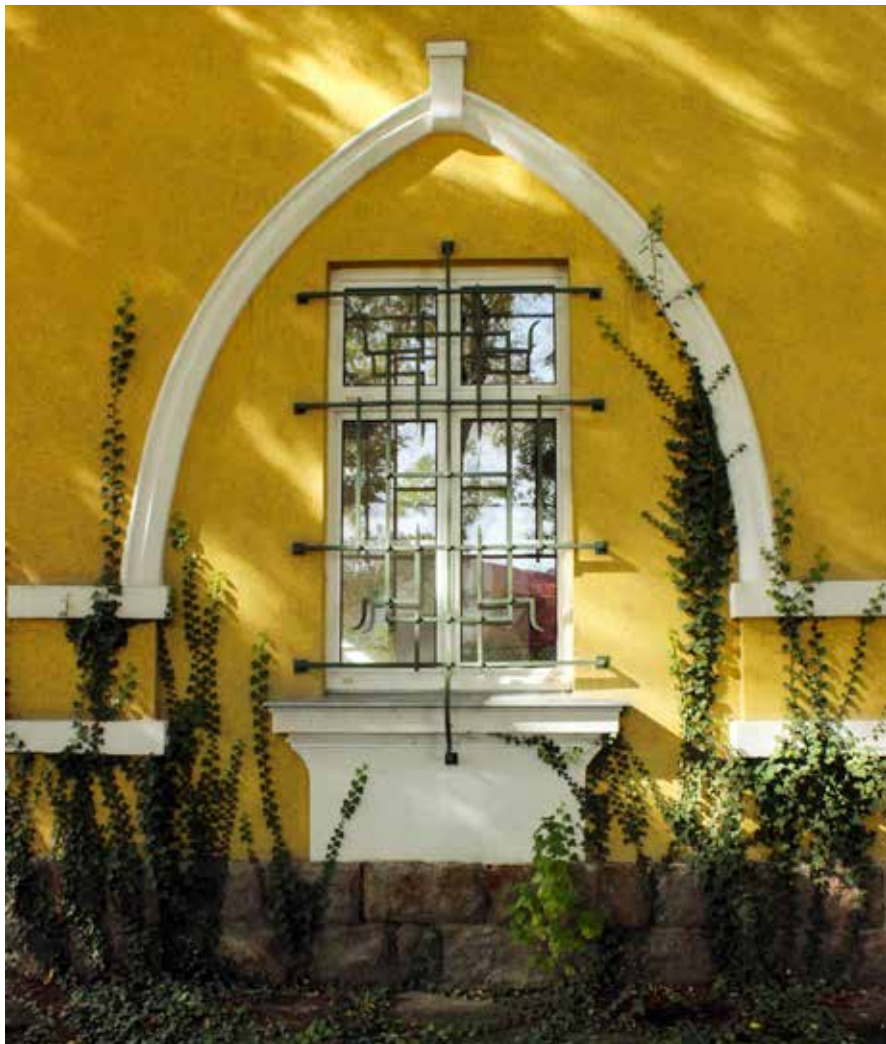
Az építkezést éppen 90 éve, 1929. október 14-én kezdték el, 1930 januárjában már tető alatt álltak a falak. Jellemző körülményeket teremtett a begyűrző gazdasági válság 1930 nyarán a tanítónőképző építésénél. A milliós kölcsönnek csak egy része jutott erre a területre, a tanítóképző építésére. Létfonosságú volt, hogy a várostól és a minisztériumtól megkapják az ígért 300-300 ezer pengős építési segélyt. Mi sem jelzi jobban a város elkötelezettségét – és pénzügyi állapotát –, hogy e segély kiutalásához kölcsönt kellett felvennie, de ez eleinte nem sikerült. Ekkor – nehogy le kelljen állítani az építkezést – maguk a presbiterek adtak egy 50 ezer pengős váltót a egyháznak, ráadásul maguktól a kivitelezőktől (Rusz és Csapó cég, Fried Szigmond) is kénytelenek voltak egy 60 ezer pengős váltót elfogadni. Kecskemét városa közben mégiscsak szerzett 1 millió svájci frank hitelt, ebből kapott az egyház azonnal 100 ezer pengőt a folytatásra, később a maradékot is átutalták. Így az építkezés már befejez-

Ravasz László ref. püspök levele Öllös Sarolta igazgatónőnek egy volt intézeti tanítvánnyal kapcsolatban. Forrás: KKJM TGY

Tanulmányok	Érték	orvosi vizsgálata
Magyar nyelv	Jó	Jó
Matematika	Jó	Jó
Tudomány	Jó	Jó
Angol nyelv	Jó	Jó
Érdemes	Jó	Jó
Érdemes	Jó	Jó
Érdemes	Jó	Jó
Érdemes	Jó	Jó
Érdemes	Jó	Jó
Érdemes	Jó	Jó
Érdemes	Jó	Jó
Érdemes	Jó	Jó
Érdemes	Jó	Jó

Pályázati kérvény a Horthy Miklós-ösztöndíjra leányliceumi növendéktől. Forrás: KKJM TGY

A piac felé eső szárnyépület art deco ablakrácsa és csúcsíves vakolatdíszje. Forrás: a szerző felvétele

hetővé vált, ám a berendezés költségeire további 80-100 ezer pengőre volt szükség. Ezt az utolsó akadályt is sikeresen vette az egyház. A dunamelléki egyházkerület szólították fel, hogy hozhatna áldozatot az intézmény létesítésének oltárán, mégpedig a Madas alapítvány segítségével. Ha felére csökkentenék az árvaházi helyek számát és az árvák részére adandó segílyt is megfeleznék, akkor 7500-8000 pengő szabadulna fel az alapítványból, amire felvehetne az egyházkerület egy 100 ezres kölcsönt, ezzel segítve a leendő intézmény berendezését. Az egyházkerület kötélnék állt, de cserébe az épületek eszmei értékének huszadát kérték, illetve az intézmény tanácsi testületét innentől 3-3 egyházkerületi és egyházközségi tag képezte. Ettől kezdve az árvaház, a tanítónőképző és a leányintézet irányítása egy testület kezébe került.

Az intézet elnevezése is változott, mivel az új épület épp Horthy Miklós kormányzóságának 10. évében került átadásra, ez jó alkalomnak látszott arra, hogy felhívják a kormányzó figyelmét az intézményre, mégpedig azáltal, hogy róla nevezik el. A református Horthy ezt kegyesen el is fogadta, valamint vállalta, hogy ünnepélyesen fel is avatja az intézményt. Így az új épület birtokbavételétől kezdve hivatalosan Horthy Miklós Református Tanítónőképző-intézet lett az elnevezés, de a mindennapokban csak református tanítónőképzőként hívatkoztak rá.

Az épület felavatására 1930. október 16-án került sor, ünnepélyes keretek között. Horthy Miklós vonattal érkezett Budapestről Ravasz László református püspök társaságában, az állomáson dr. Zsitvay Tibor igazságügyi miniszter és gróf Klebelsberg Kunó kultuszminiszter társa-

ságában a város és a megye előkelőségei fogadták a kormányzót, ezután előbb Fáy István főispán, majd Zimay Károly polgármester mondott üdvözlőbeszédet. Útjuk ezután a városházára vezetett leventék és katonák sorfala előtt, nagyszámú érdeklődő közönség részvételével. A megnyitási ceremónia a református templomban bemutatott istentisztelettel vette kezdetét, ahol Czeglédy Sándor ceglédi lelkész tartott igehirdetést. Fél 11-re megtelt a Kaszap utca és környéke, ekkor érkezett Horthy és kísérete a helyszínre. Az intézet főbejáratával szemben feldíszítették a házakat és díszes baldachinos pódiumot építettek, itt foglalt helyet a kormányzó és

a küldöttség többi tagja. A helyszínen dr. Hetessy Kálmán lelkész – a tanítónőképző felügyelőbizottsági tagja – mondott imát, majd Szeless László, Kecskemét felsőházi képviselője és a református egyház főgondnoka tartott beszédet. Ravasz László református püspök a nők társadalmi szerepéről beszélt ékesszólóan, a záróbeszédet pedig ismét dr. Hetessy tartotta. A tanítóképzővel párhuzamosan épült fel a ceglédi úton a Bodor Zsuzsánna Református Leányotthon, amelyet ekkor szintén Horthy avatott fel, mindkét helyszínen építési emléktáblát is elhelyeztek. Az ünnepség ezután este folytatódott, mikor is az Újkollégium dísztermében zenés mű-

sort tartottak több fellépővel, és Klebelsberg Kunó kultuszminiszter beszéde után – melyben Kecskemét kulturális fejlődését méltatta – a városi dalárda műsora zárta az ünnepséget.

Az új, önálló épületbe költöző tanítónőképző létrejöttét akkor láthatjuk elfogulatlanul jelentősnek, ha az I. világháborút elvesztő Magyarország körülményeit vesszük számba. Eleve nagy nehézségekkel indult el a háború utolsó évében az oktatás, de a hamarosan beinduló klebelsbergi iskola-reform nyilvánvalóvá tette, hogy egyre nagyobb szükség van képzett tanerőkre. A város hatalmas tanyavilágában egyre épültek a népiskolák, az egy részüket

tanítónőkkel ellátó intézetnek pedig elemi szükséglete volt a működéséhez szükséges önálló épület létrehozása. A végül szoros egyházi, városi és állami összefogásból megszületett középület a háború utáni Kecskemét egyik első nagy kulturális vállalkozása lett. A népnevelési eszme szolgálatát közvetetten is elősegítő intézmény megnyitásának jelentőségét a kormányzó és a kultuszminiszter látogatása is jelezte. Kecskemét oktatásfejlesztése tulajdonképpen ekkor vett lendületet – miközben a tanítónőképző megnyitó ünnepsége zajlott, pár utca távolságnyira már épülőben volt a piaristák új iskolalapátaja.

Bezsenyi Ádám

A tanítónőképző főépülete 1932-ben, képeslapon. Forrás: KJKM TGY

HABSELYEM KÖTÖTTÁRUGYÁR, K

A Hazai Kötszövő Ipart 1922-ben Pesterzsébeten, a Selyem- és Gyapjúgyár Rt.-t (később Habselyem Kötöttárugyár) 1923-ban Budapesten, a Váci úton alapították. A két üzemet az 1948. évi államosítást követően 1961-ben egyesítették, amely Magyarország „szovjetizálása” előtt igen nehéz körülmények között, kis létszámmal működött.

Az 1954. szeptember 1-jén alakult meg a kecskeméti, Czollner tér 5. szám alatt működő Kézműipari Vállalat, amelynek neve 1956 tavaszától Vegyesipari Vállalatra változott.

Fejlődéstörténet

1954-ben létrehozott Czollner téri üzemben leány- és női kötényeket és gyermekkabátokat készítettek, majd az Ó-Temető utca 2. szám alatt szabászatot és mérték utáni szabóságot hoztak létre. 1957-ben a vállalathoz csatolták a bajai mérték utáni szabóságot, majd Tiszaalpáron kosárfonó üzemegységet alakítottak ki.

1961 és 1963 között komoly változások álltak be a vállalat életében, ugyanis a kalocsai konfekcióüzem, a kiskunfélegyházi konfekciószalag és mérték utáni szabóság, illetve a kecskeméti mérték utáni szabóság önállósodott, így Kecskeméti Ruhaipari Vállalat néven működött tovább.

A Kecskeméti Ruhaipari Vállalat termékei:

– női felső- és alsóruházat, férfi és női nadrágok, kabátok, különböző munkaruhák, 1964-től esőkabátok, motorosnadrágok.

A Kecskeméti Ruhaipari Vállalatot 1967. január 1-jén vette át a Habselyem Kötöttárugyár Rt., így alakulhatott meg az Ótemető utca 2. sz. alatti kecskeméti gyáregység Habselyem Kötöttárugyár III. sz. Gyára néven, amely ekkor 126 hurokoltésű és 57 egyéb varrógépparkkal rendelkezett, konfekcionáló, kötszövő és kézfestő, illetve kézi paplankészítő részleggel működött. A budapesti központ egyértelmű célja volt, hogy a konfekció-termékkészítés növelése terén Kecskemét városát is bekapcsolják az országos vérkeringésbe. A döntés egyértelműen felgyorsította a Mindszenti körúton és a Kerekegyházán épülőfélben lévő üzemcsarnokok befejezését is, amelyet 1975-re valósítottak meg, varroda és készáruraktár létrehozásával.

Az 1967-ben 350 fő munkavállalóval rendelkező vállalat öt év alatt (1972) 940 főre növelte humán erőforrás-állományát, emellett 200 fő bedolgozót is alkalmazott. A gyártóegység munkaminőségét igazolta, hogy 1971-ben a kecskeméti 3. sz. vállalat megnyerte a vállalatok közötti munkaversenyt.

1975 áprilisától bekapcsolódott a termelésbe a Mathiasz János Mezőgazdasági Szakszövetkezet, a szabadszállási Aranyhomok Tsz., a soltvadkerti Vegyes- és Építőipari Szövetkezet, a Jászszentlászlói, valamint Dunapataji Új Élet Tsz. is, amely lépések a termék iránti felvevőpiac kiszélesedését igazolták.

A gyártott termékek évről évre sikeresen szerepeltek a Budapesti Nemzetközi Vásáron és a Kiváló Áruk Fórumán, illetve a kecskeméti Szivárvány Áruház kirakatában kiállított ruhadarabok, Budapestben gyártott műselyemből készült fehérnemű, kombiné, hálóing, pizsama és nylloning, amelyeknek legnagyobb része belföldi piacra készült, mind-mind a termék népszerűségét igazolták. Jelentős – szovjet és angol – exporttélételekről csak 1968. év végétől beszélhetünk.

A fejlődés íve azonban a rendszerváltozás időszakában a végéhez érkezett, ugyanis a Habselyem Kötöttárugyár Rt. – az akkori gyakorlatnak megfelelően – részvénytársasággá alakult, amely szervezeti és működési kérdések nehézségeit vetette fel, ugyanis a nyereségtermelés elmaradt az utóbbi időktől, a bérszínvonal csökkenése pedig a dolgozók elvesztését eredményezte. Ez egyenes út volt a cég működésképtelenségéhez, a felszámolás elindításához, amely mindösszesen 18 éve, 2000-ben fejeződött be.

Hajagos Csaba

EC SKEMÉT

Habselyem szoknya	67,—	60	72,—	—
Habselyem blúz	120,—	60	180,—	—
Habselyem nadrág	58,30	—	64	26,00
Nylon szoknya	118,—	60	180,—	—
Nylon blúz	230,—	60	270,—	—
Nylon nadrág	67,—	60	68,—	—

**KELLEMESEN ÉS TARTÓSA VISELŐ VISELET
A HABSELYEM ÉS NYLON KÖTÖTT FEHÉRNEMŰ**

A képek forrása: KKM Tört. gyűjt.

A KÉT VILÁGÉGÉS KÖZÖTTI ÉVE

„Jó volt vele lenni, mint a tölgyfának védő árnyéka

75 éve, 1944. július 10-én Kecskeméten hunyt el Hetessy Kálmán református lelkész.

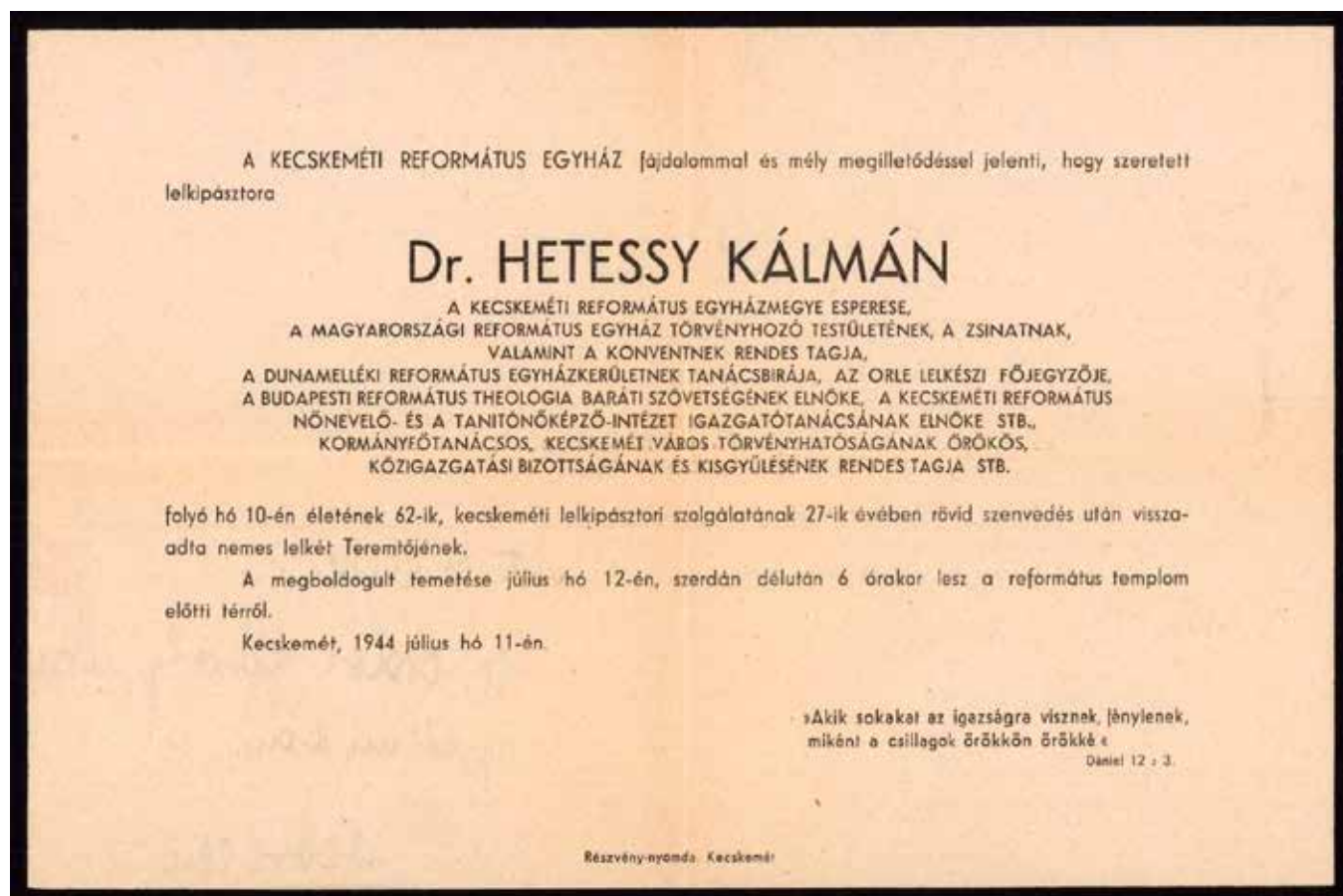
1882. december 15-én a Somogy megyei Drávafokon született. Ősi nemesi családból származott, melynek tagjai a 18. század közepétől kezdve szinte kivétel nélkül valamennyien lelkészi vagy tanítói pályát választottak. Középiskoláit Kunszentmiklóson és Kiskunhalason, a jogot a kecskeméti jogakadémián, valamint Budapesten és Kolozsváron, míg a teológiát a fővárosban végezte. Előbb Kiskunfélegyházán, majd Ókékscén volt lelkész. A kecskeméti egyházmegye 1916-ban megválasztotta jegyzőnek, 1917-ben pedig lelkészi főjegyzőnek.

Később egyházkormányzói lelkész, egyházkerületi tanácsbíró és jegyző, majd egyetemes zsinati képviselő volt.

A kecskeméti református közösség lelkipásztorának 1918 májusának utolsó vasárnapján iktatták be. Ezt követően hosszú ideig, több mint negyed évszázadon át szolgálta a híros város református híveit. Lelkészi munkája mellett számos közéleti feladatot is vállalt. Működése alatt szervezték meg a református tanítóképző intézetet, épült fel a református bérpalota, a lakiteleki és a ménteleki templom. Tagja volt az egyházkerületi közgyűlésnek, Kecskemét város törvényhatósági bizottságának, a Kálvineum országos lelkész-árvaintézet igazgatótanácsának, az Országos Lelkész Egyesület választ-

mányának, az Országos Tanítói Árvaház felügyelőbizottságának, a Madas-árvaház igazgatóságának, a Protestáns Egyesület és a Kecskeméti Kaszinó választmányának és az Első Kecskeméti Részvény-nyomda igazgatóságának.

Halála előtt fél évvel a kecskeméti református egyházmegye új esperes-elnökévé választották és 1944 márciusában be is iktatták hivatalába. Elhunytá épp ezért a híros városban életet mélyen megrendítette. A helyi napilap Ezrek kísérték utolsó útjára Kecskemét reformátusságának nagy halotyját, Hetessy Kálmánt címmel számolt be a gyászistentiszteletről, melyen az elhunyt lelkéstartára, barátja, Muraközy Gyula is felszólalt: „– *Úgy járt köztünk, mint a családfeje – mondotta – híveit úgy te-*

KEDVESEN SZOLGÁLT KECSKEMÉTEN

ában.”

kintette, mint egy nagy családot, ezért volt olyan erős jellemében, akaratában. Mert erős az a fa, melynek ágai között fészkek vannak. Lépte azért volt oly biztos és kemény, mert ő nem inoghatott. Azért volt iránya olyan határozott: nem kért más embertől tanácsot. Építő volt, mert a családnak otthont kellett építeni. Vállalt minden terhet, szembe szállt minden nehézséggel, utat talált a ködben, a bizonytalanságban. Akik egy úton haladtak vele, megtalálták a szívét. Jó volt vele lenni, mint a tölgyfának védő árnyékában.”

A kecskeméti református iskolák 1946-ban kiadott évkönyve is szép szavakkal méltatta: „A kecskeméti egyházban 26 esztendőig teljesített szolgálatot. Egész kecskeméti lelkipásztori szolgálata alatt egyik leglényegesebb munkája az iskolák megalapozása és felvirágoztatása volt. Mint régi lelkipásztori család sarja, templom és iskola szeretetében nőtt fel. Ezt a szeretetét kecskeméti szolgálata alatt tetteiben bizonyította meg. Nevéhez fűződik tanítónőképzőnk és a kollégium internátusának megépítése, továbbá a Madas-árvaház Kecskemétre telepítése. A szegénysorsú, de tehetséges gyermekek melegszívű pártfogója volt. Nagyon sok tehetséges, szegény leány jutott oklevélhez az ő támogatása révén. [...] A nagy alkotások embere az első és második világháború közötti időkből végezte el szolgálatát. Isten nagyon szerette őt, mert nem engedte meglátnia, hogy alkotásait a második világháború borzalmi megtépázták. Itthagya az intézményeket, mint szent örökséget, reánk bízva azoknak újjáépítését. Tőle vett szeretettel és áldozattal kell iskoláinkért és intézményeinkért harcolnunk és áldozatot hoznunk, hogy hivatásukat az újjáépülő magyar életben teljesíthessék.”

(Források:

*A Kecskeméti Református Nőnevelő-Intézet Leánygimnáziuma és Líceuma, a Református Tanítóképző-Intézet és a Madas Árvaház Évkönyve az 1944–45. és 1945–46. iskolai évről *Esti Ujság, 1944

*Kecskeméti Közlöny, 1944

*Kecskeméti Nagy Képes Naptár, 1922)

Hetessy Kálmán

Zsitvy Tibor

SZÜLŐFÖLDJEKÉ

50 éve, 1969. július 9-én hunyt el Zsitvy Tibor jogász, országgyűlési képviselő, miniszter, Kecskemét főispánja.

Pozsonyban született 1884. november 10-én. A budapesti királyi gimnáziumban 1902-ben érettségizett, majd a fővárosban tanult tovább, jogtudományi doktori oklevelét 1906-ban szerezte. 1909-ben ügyvédi vizsgát tett, és Budapesten mint ügyvéd, egyúttal mint a MÁV ügyésze dolgozott. 1919-től Kecskemét kormánybiztos-főispánja volt. Hivatalba lépése előtt a Kecskeméti Közlöny így méltatta: „...kinevezése városunkra határozottan nyereséget képez s közvetlen egyenes egyénisége, a helyi viszonyok megítélésében nyilvánuló kiváló és pártatlan ítélőképessége és széles látóköré élénk benyomást tett s így a legszélesebb körben bizalommal tekinthetnek működése elé. Megemlítjük azt is, hogy a kormánybiztos Kecskeméthez régebbi kötelekek fűzik. Ő ugyanis mint Zsitvy Leó, a budapesti büntetőtörvényszék nagyhirű elnökének, később kuriai tanácselnöknek fia, közeli rokoni kapcsolatban állott a Kecskeméten közszeretnek és tiszteletnek örvendett, pár éve elhalt Zsitvy Béla honvéd-huszárezredessel s mint ilyen, városunkban többször időzött.”

Zsitvy Tibor első feladataként a város közigazgatási bizottságának helyreállítását tekintette, hivatalba lépése után néhány nappal a korábban lemondó Sándor István helyére ideiglenesen Majthényi Miklóst bízta meg a polgármesteri feladatok ellátására. Ezt követően aktívan részt vett a város közéletében, szoros kapcsolatot tartott fenn a híros város civil és egyházi szervezeteinek vezetőivel.

Kormánybiztos-főispáni feladatait Zsitvy Tibor 1920-ig látta el, de a híros várostól később sem szakadt el. 1922 és 1927,

Zsitvy Tibor igazságügy-miniszter beszédet mond Budapesten, Erzsébet királyné szobrának avatásán (1932)

NT SZERETTE A HÍRÖS VÁROST

A képviselőház
elnökeként, 1927-ben

valamint 1931 és 1939 között Kecskemét nemzetgyűlési, illetve országgyűlési képviselője volt. Ezekben az években felelős politikai megbízásokat is vállalt: 1926 októberétől 1927 januárjáig az országgyűlés elnöke, majd annak kétkamarás törvényhozássá válása után, 1927 januárjától 1929 februárjáig a képviselőház elnöke, 1929 és 1932 között igazságügy-miniszter volt. A hírös város legfontosabb rendezvényein, ünnepein ezekben az években is rendszeresen megjelent, így például 1930 áprilisában ő avatta fel Katona József új síremlékét. 1938 márciusában, az Alsókerületi 48-as Kör szabadságvacsorájának egyik ünnepi szónoka is ő volt, beszédét a Kecskeméti Közlöny közzétette. Gondolatait e szavakkal kezdte: *„Haza járok ebbe a terembe, de nem mint hazajáró lélek, hanem mint hazajáró szív. Itt mondtam annak idején, hogy amióta elorozták szülőföldemet, Pozsonyt, csak e helyen érzem úgy magam, mint szülőföldemen.”*

1938-ban 63 társával együtt kilépett a kormánypártból, ezzel hozzájárult az Imrédy-kormány bukásához. 1939-ben nagy hatású beszédet mondott a zsidóságot diszkrimináló IV. törvénycikk tárgyalásakor. A náci nézeteket később is elutasította, tagja volt a Magyar Szentkereszt Egyesületnek, amely a katolikus hitre áttért, de a II. zsidótörvény értelmében zsidónak minősülő hívek érdekvédelmét képviselte. A német megszállás után az SS hajtóvadászatot indított ellene. A helybeliek segítségével sokáig bujkált a visegrádi erdőben. A világháború után a Budapesti Népbíróság háborús bűnösnek nyilvánította: első fokon kétévi, másodfokon nyolcévi fegyházbüntetésre és vagyonelkobzásra ítélték. Sikertelenül azonban Ausztrián át Svájcba emigrálnia, ott hunyt el 1969-ben.

(Források: *Az Est, 1927 *Katona József Könyvtár
*Kecskeméti Nagy Képes Naptár, 1910
*Kecskeméti Közlöny, 1919, 1938 *Népszava, 2005)

1929 és 1932 között
igazságügy-miniszter volt

A KECSKEMÉTI ZENEISKOLA MEGT

100 éve, 1919. szeptember 24-én hunyt el Szent-Gály Gyula zeneszerző, zeneiskolai igazgató-tanár.

1863. január 17-én Szegeden született. Középiskolai tanulmányait Kecskeméten, a kegyesrendi főgimnáziumban végezte, hazafias érzelmeit – melyek azután egész életét végigkísérték – itt szerezte. Már diákkorában vonzódott a művészetek iránt, 1881-ben mégis a pesti egyetem jogi fakultására iratkozott be. Egy év múlva átment a klasszika-filológia szakra, majd 1883-ban – szülei szerény anyagi helyzete miatt – belépett a jászói premontrei rendbe. 1885 januárjában azonban otthagyta a papi pályát, karmester lett, és Csóka Sándor színtársulatával, sok nélkülözés között, többek között Eperjesen, Ungváron, Máramaroszigeten és Kassán szerepelt. Közben az akkori idők legkiválóbb mestere, Koessler János növendéke lett, zeneszerzést tanult tőle és 1893-ban a Zeneakadémián diplomát szerzett.

Ugyanebben az évben vetette föl a kecskeméti zeneiskola szervezésének kérdését a híros város tanácsa, a szervezési munkálatokra a helyettes polgármester, Fekete István leányát épp akkor nőül vevő Szent-Gály Gyulát kérték fel. Jellemző az akkori kulturális viszonyokra, hogy sokan úgy vélekedtek: a „muzsika iskolára” csak

A tantestület az 1908/1909-es tanévben

*Koller Ferenc, Bereczky Jenőné, Dávid Nándorné Veress Klára,
Szent-Gály Gyula igazgató, Halmai Irén, Bordeaux Géza*

azért volt szükség, hogy Fekete vejének kenyerre legyen. Ebben az ellenséges közegben kezdte meg kecskeméti munkáját Szent-Gály Gyula. Megszervezte a zeneiskolát és 1894-től 15 éven át az igazgatói

feladatokat is ellátta. Emellett a polgári leányiskolában és a piarista gimnáziumban is tanított éneket, valamint tevékenyen részt vett a város kulturális életében. A Kecskeméti Közlöny így összegezte sokrétű tevékenységét: „A támogatásra vonatkozó ilyen auspiciumok között indította útjára Szent-Gály a kecskeméti zenei életet. Az iskola iránt mutatkozó közöny letörése céljából, a leghatékonyabb társadalmi agitációt fejtette ki, hogy a zene és dal szeretetét és komoly tanulására való hajlandóságot a közönség lelkebe plántálja. Ének-zene-kart szervezett, hangversenyeket rendezett s cseppenként öntötte a művészet italát a kecskeméti homokra, amíg nem abból életerős fának induló hajtás nem sarjadt ki. Mint a kecskeméti zeneiskola igazgatója, átvette a Zenekedvelők Egyesületének művezetését, átszervezte a Polgári Daloskört, új alapokra fektette működésüket. A Polgári Leányiskola és a Kegyesrendi főgimnázium énektanára lett, a Katona József kör választmányi tagjává, az Országos Magyar Dalosegyesület és a Zenepedagógiai Társaság igazgatóságai tagjává választotta. S Szent-Gály rendület-

EREMTŐJE

lenül dolgozott mindenütt. Iskolája kinőtt a gyermekcipőkből, elsőrangú tanerők oktatták az egyre nagyobb számban jelentkező növendékeket. Mint énektanár, az ifjuságnak nemcsak oktatója, hanem atyai gondosságu pártfogója is volt. A fiatalság művészi kísérletezéseit mindig lelkesedéssel látta, az ifjúsági ünnepélyek, színházi diákelőadások, vallásos tárgyú pástorjátékok, önképzőköri zenei szárnybontogatások nála nélkül meg nem történhettek. De nemcsak a diákságnak volt áldott kedélyű pátrónusa, hanem a társadalmi élet egyetlen hangversenye, előadása sem történhetett meg nélküle. Másfél évtizeden át rendezett, dirigált, kísért a művészi koncertektől kezdve a legényegyleti műkedvelői előadásokig mindenhol, nem vonta ki magát sehonnán, ha egy-egy porszemmel is gazdagíthatta a magyar dal és zeneművészet építő várát. [...] A zene művelése érdekében állandóan cikkezett a helyi lapokban, a Katona József kör évkönyveiben, a zeneiskolai értesítőkből s a Zenevilágban. [...] Ezenkívül mintegy 30 drb zenemű Klóckner (Budapest) kiadásában, melyek körül jelentősebbek Kada Elek Helyreaszszonyának magyaros motívumú muzsikája, mely a budapesti Népszínházban is Blaha Lujzával s Németh Józseffel többször színre került, az Egri lány gyűrűje (Prónay Antal) s a Táromató (Kada) zenéje. A Kecskeméti Polgári Daloskör az ő karnagsága alatt aratta a dalosok legrészebb diadalát, mikor

a kasai országos dalünnepéről az első díjjal, Bubits püspök ezüst lantjával tért haza. Ritka teljesítménye volt ez a kottaforgatásban nem rutinos, nagyrészt iparosokból álló dalárdának, mely egyik versenykarául Szent-Gály Fehér galamb című kitűnő műdalát választotta s vitte győzelemre.”

Szent-Gály Gyula 1909-ben elhagyta Kecskemétet, a miskolci zeneiskola igazgatója lett. Újult energiával kezdett dolgozni

és a borsodi megyeszékhely csakhamar a magyar zenei élet egyik központjává vált. A nagy múltú Miskolczi Dal- és Zeneegyesület működésének fénypontja az ő karnagsága idejére esik. Kecskeméthez hasonlóan Miskolcon is élénk közéleti szerepet vállalt: a törvényhatóság, az egyháztanács tagja, számos felvidéki zenei és dalegylet tiszteletbeli tagja volt. Túlzott munkatempója miatt szervezete egy idő után legyöngült, szíve 1919 szeptemberében megszűnt dobogni. Nekrológiájában a Kecskeméti Közöny így méltatta: „Apostola volt a magyar dal- és zenekulturának, mert mint a kecskeméti zeneiskolának megteremtője, olyan viszonyok között rakta le immár jelentős zenei életünk fundamentumait, amikor a kecskeméti társadalomnak zenei igényeit Balogh Bandi bandája jobban kielégítette, mint egy Beethoven szimfónia. S hogy az általa lerakott alapokon ma már az ország egyik legnívósabb iskolája hinti a legszelebb rétegek között el a zenei tudomány magvait, annak érdeme fonjon az ő örök álomra hanyatlott, gondterhes homlokára borostyánt.”

(Források: *Katona József Könyvtár
*Kecskeméti Nagy Képes Naptár, 1910
*Kecskeméti Közlöny, 1919)

A MAGYAR SZÍNÉSZET „PURITÁN

175 ÉVE, 1844. ÁPRILIS 1-JÉN SZÜLETETT KRECSÁNYI IGNÁC

1863-ban a Budai Népszínházban Molnár Györgynél színészként kezdte pályáját. 1868 és 1873 közt az Athenaeum Nyomdánál korrektorként és revizorként dolgozott. 1873-ban lett színigazgató. Kecskeméten kezdte meg működését. A kecskeméti színház és színészet múltja című írásában Liszka Béla így emlékezett meg róla:

„Krecsányi egyik legjobb nevű vidéki igazgató s pályáját itt kezdte Kecskeméten. Az érdeklődést folytan ébren tudta tartani az együttes játék meglepő összhangjával, a tehetségek sokoldalú kifejtésére a szereposztás által nyújtott alkalommal, a változatos műsorral. A szezon derekán akárhányszor megesett, hogy úgy kellett székeket betenni a nézőhelyre. A lapok azonban az operett s a frivol francia darabok kultuszát sokszor szemére vetették. Krecsányi Sarolta, e legfranciásabb operett-primadonnának vendégszereplése alatt csak a rövidszoknyás múzsa járta. Megpróbálkoztak Weber »Bűvös vadász«-a előadásával is, de nem sok dicsőséget arattak vele. Sűrűn játszottak, hat nap egy héten, ami még sok volt a közönségnek s az utolsó bérletre már alig akadt néző.»

Kecskemét után Krecsányi és társulata nemzetiségi és kétnyelvű városokban játszott, Pozsonytól Fiuméig, Kassától Temesvárig, Debrecentől Aradig és Budáig, főleg a Felvidéken, Erdélyben, Kárpátalján és a Délvidéken. 1883-ban az első sikeres nyári évadot tartotta Budán, a Krisztinavárosi Színkörben. Jó szemű, rátermett direktor volt, kitűnő érzékkel szervezte

meg társulatát, szerződtette a fiatal tehetségeket. Nála kezdett Somló Sándor, Beregi Oszkár, Medgyaszay Vilma, Környei Béla. Válogatott műsorán Shakespeare-től Ibsenig és Hauptmannig, klasszikus és modern szerzők egyaránt szerepeltek. Repertoárján volt nemcsak a Bánk Bán, de Az ember tragédiája is. Különösen nevezetes volt Gorkij: Éjjeli menedékhely

A Budai Színkörben 1923-ban emlékeztek meg az ötven évvel korábban kezdett színigazgatói pályafutásáról

BAJNOKA”

SZÍNÉSZ, IGAZGATÓ

című drámájának ősbemutatója a Budai Színkörben, 1903-ban. Rendszeresen tartott operaelőadásokat, Wagner műveit – Tannhäuser, Lohengrin, A bolygó hollandi – ő mutatta be először vidéken.

Krecsányi Ignác másodrangú színész, de elsőrangú igazgató és rendező volt. 1918-ban fejezte be elismert, sikeres pályáját. A Pesti Napló így méltatta: „*Puritán bajnoka*

SZINHÁZI ÉLET

Színészként csak kisebb sikereket aratott (Váradi Antal: Iskarióth – Nemzeti Színház, 1877)

volt Krecsányi Ignác a magyar színészetnek, aki nem anyagi javakért, hanem lelke ösztönét követve teljesítette kötelességét. Nem gazdagság után sóvárgott, mert ez a kitűnő férfiú ma szegényen, nélkülözve tengeti életét. De sorsa nem tölti el fájdalommal, mert emlékeiben megtalálja mindazt a gyönyörűségét, amely boldoggá teszi az életét.”

1923 decemberében hunyt el. Néhány hónappal korábban, a Budai Színkörben megtartott ünnepségen, melyen ötven évvel korábban kezdett színigazgatói pályafutásáról emlékeztek meg, e szavakkal fordult a jelenlévőkhez: „Búcsúzom tőled, óh színpad, sohasem foglak többé téged látni. Búcsúzom tőletek kartársaim, akikkel amnyi jóban és rosszban volt részem. Búcsúzom tőled, óh sajtó, aki mindig olyan

jóakarattal és szeretettel karoltál fel engem. [...] Hálás szívvel búcsúzom tőled, óh publikum, akinek mindennemű köszönhetem az életben, ami nékem örömet és boldogságot okozott. Köszönöm, hogy jók voltatok hozzám, köszönöm, hogy még egyszer eljötetek megvizsgálni engem. Isten veletek! Isten veletek!”

(Források: *Katona József Könyvtár
*Magyar Színházművészeti Lexikon *Pesti Napló, 1923 *Színházi Élet, 1923)

„A MODERN MAGYAR SZÍNME- LEGHIVATOTTABB TRAGIKÁJÁ

75 ÉVE, 1944. ÁPRILIS 11-ÉN HUNYT EL FORGÁCS RÓZSI SZÍNÉSZNŐ

Kecskeméten született 1886. június 13-án. Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte meg, majd a Színiakadémiára járt. 1904-ben a Thália Társaság művésze lett. 1907–08-ban a Népszínház–Vígopera „állandó vendége”, 1908–09-ben a Magyar Színház tagja volt. 1914-től Kolozsvárra, 1918-tól a Nemzeti Színházban játszott. 1923-ban az Írók Színházában, 1924-ben a Renaissance Színházban is vendégszerepelt.

1923-tól 1927-ig Kamaraszínház néven kísérleti színházat vezetett, ahol az egykorú konvenciókkal és modorosságokkal szemben a színjátszás és a rendezés modern elveinek megvalósítására törekedtek. Olyan régi és új színművek bemutatását szorgalmazták, amelyek nem szerepeltek a fővárosi színházak műsorán. 1926 má-

jusában a Teréz körüti Színpadon léptek fel, 1927-ben Pest vidéki munkásotthonokban játszottak. Utolsó előadásaikkal 1927 őszén Nyíregyházán szerepeltek. A vállalkozás anyagi nehézségek miatt 1927-ben csődbe ment. A drámai hősnőket egyszerű, póztalan, de erőteljesen átélő játékkal formáló színésznő végleg visszavonult a színpadtól. A német megszállás után, 1944-ben férjével, Rogoz Oszkárral öngyilkos lett.

1923-ban a Nyugatban Bánóczi László felemelő kritikát írt róla: „A Nemzeti Színház harmadik nemzedékének legnagyobb tehetsége Forgács Rózi. A Thália műsort reformáló és színpadi együtttest alkotó forradalma vetette fölszínre. Hebbel Mária Magdolnájában az öreg asztalos mester leányát, Klárát játszotta. Az első három

felvonás csak naturalista feladatot rótt a színésznőre. Ezt biztosan, izléselesen, túlzó részletezéstől menten oldotta meg. Azután jön az a jelenet, amelyben egyedül van, mielőtt elmegy meghalni. Nem afféle »nagy jelenet« ez. Alig pár szó az egész, amit a költő a szájába ad. De ahogy néhány sóhajjal, néhány gesztussal, néhány pillantással elbúcsúzik a szobától, megszőkött környezetétől, az élettől, az megrendítően nagy volt. Tökéletes komprimáltsággal éreztetted mindazt, amit ifjú életében megélnie adatott: a szigorú hétköznapokat, a boldogság néhány rövidke percét, az utolsó hetek

Forgács Rózi és Csörtös Gyula
(Forradalmi nász – Magyar Színház, 1908)

MŰVÉSZET A”

Ő, SZÍNHÁZIGAZGATÓ

A Nemzeti Színház új tagjaként, 1918-ban

Forgács Rózsi

hajsolt önmarcangolásait. E néhány pillanatban Forgács Rózsi levett magáról mindent ami földi, ami naturalizmus, túlnőtt szerepe adottságain, az a néhány pillanat az örök nőiség fájdalmas válása volt az élet szennyétől. [...] Forgács Rózsi legnagyobb művészi értéke az a hihetetlen intenzitás, amellyel a fájdalmat és szenvedélyt ki tudja fejezni. Ez az ő legsajátosabb note perszonalitása. A legfiatalabb generációban senki sincs ebben hozzá fogható. Forgács Rózsi a modern magyar színművészet leghivatottabb tragikája.”

Forgács Rózsi róla írói, költői is elismeréssel írtak. Füst Milán így jellemezte őt: „Valami van benne, amit nagyoknak kell ne-

vezni, elementárisnak... Egyetlen tomboló indulat, amely viharzik, szakít és magával szédít természetes erejével... Árad és dagad és elviselhetetlen viharra fokozódik... Fergeteg, amely félelmes, szörnyű és mégis boldogító: mert szép, mert fenséges, hatalmas!” Kosztolányi Dezső ekként méltatta: „Mindegyik szerepében ugyanaz a varázs, melyet nehéz elemezni. Éles és biztos olvatag lírizmus nélkül, s mégis bensőséges. Hangja majdnem vidor; a tragikus jelenetekben is, de tiszta szívhang. Kitéréseiben pedig hatalmas. Gazdag lélek. Igaz ember. Nagy színész.”

(Források: *Kecskeméti Életrajzi Lexikon
*Magyar Színházművészeti Lexikon *Nyugat, 1923)

MÚLT ÉS JELEN AZ ÉVFORDULÓK TÜKRÉBEN

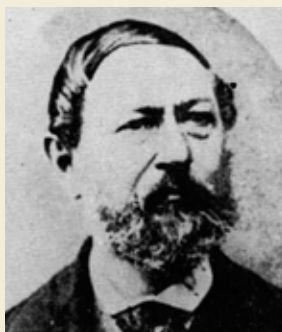
125 éve, 1894. július 30-án született Nagy György bőrgyógyász szakorvos. 1926-tól Kecskeméten dolgozott, előbb városi orvos, majd 1928 augusztusától 1951 februárjáig az általa létrehozott bőr- és nemibeteg gondozó intézet vezető főorvosa volt. Rövid ideig tanított a jogakadémián is. A második világháború után saját rendelőjében folytatta a gondozói munkát, mert az egészségházat bombatalálat érte.

1951-ben koholt vádak alapján 4 havi börtönbüntetésre ítélték. Állásából felfüggesztették, és lehetetlenné tették számára munkája itteni folytatását. 1954-ben tért vissza Kecskemétre, régi munkahelyére, a gondozó intézetbe, de már nem vezetőként, hanem beosztott szakfőorvosként. Korábbi lendülete megtört, a megaláztatás terhe élete végéig nyomasztotta. 2003-ban Kecskeméten hunyt el.

100 éve, 1919. augusztus 28-án született Bauer Ferenc növénynevelő, mezőgazdasági mérnök, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa. 1950-tól Kecskeméten élt. Előbb a Kecskeméti Kísérleti Gazdaság, azután a Duna-Tisza Közi Mezőgazdasági Kísérleti Intézet, illetve a Zöldségetermesztési Kutató Intézet munkatársa volt. Szántóföldi növények nemesítésével, elsősorban a rozs, a somkóró és a cirokfélék

nemesítésével, homoki növénytermesztéssel, talajerő-gazdálkodással foglalkozott. Nevéhez fűződik a Kecskeméti seprőcirok és a Kecskeméti édes szudáni cirokfű, valamint a Kecskeméti kétéves fehérvirágú somkóró, államilag elismert fajták nemesítése. Szakmai munkájáért Westsik Vilmos-émlékplakettel és Mathiász János-díjjal tüntették ki. 2003-ban Kecskeméten hunyt el.

200 éve, 1819. augusztus 31-én született Ács Gedeon református lelkész, emlékiratíró. A kecskeméti református kollégiumban László Károly iskolatársa volt. 1845-től apja utódként református lelkész lett Laskón. 1849-ben az osztrákok letartóztatták, megszökött és csatlakozott a Törökországba menekülőkhöz. 1851-től Amerikában élt. Kossuth Lajos táborigaznagyként ő tartotta New York városában, a

Fulton utcai kápolnában az első magyar református istentiszteletet. Kossuth saját kézzel angol nyelven írt ajánlólevelet Ács Gedeonnak, amelynek eredetijét a Washingtoni Kongresszusi Könyvtár őrzi. 1861-ben hazatért, Csúzán volt lelkész. Az amerikai emigrációról emlékiratot készített, ennek kézírata részben az OSZK-ban, részben a szegedi múzeumban található.

200 éve, 1819. szeptember 12-én Kecskeméten született Mester Mihály földbirtokos. Előkelő és vagyonos református szülőktől származott és mint gazdálkodó ember fia, maga is gazdálkodó lett. Előbb édesapja mellett segédkezett, később egyedül vitte a családi gazdaságot. Részt vett Kecskemét közéletében is, a városi törvényhatósági bizottság és a református egyháztanács tagja, a Takarékpénz-

tár-egyesület és a Gazdasági Gőzmalom igazgatósági tagja, a temetkezési társaság választmányi tagja volt. A Kecskeméti Nagy Képes Naptár 1891-ben így méltatta: „Körütekintő higgadt megfontolással végezte minden dolgát, meg is áldotta az ég bőségesen földi javakkal, mert egyszerű, gazdálkodó ember léttére olyan takaros vagyonkát gyűjtött, hogy becsületére válhatna sok mágnásnak.”

125 éve, 1894. szeptember 17-én született Erdélyi Mihály festő. Kalandos életű, optimista szemléletű művészegyeniség volt. Tizenhét éves fejjel beállt matróznak, úti élményei inspirálták a festésre. Művészeti tanulmányait a budapesti Képzőművészeti Főiskolán kezdte, majd 1920 és 1923 között a Kecskeméti Művésztelepen dolgozott Révész Imre mellett. Festészetében kezdettől fogva kiemelt szerepet

kaptak az epikus és kolorisztikus elemek. Hatással volt rá a Fauve-ok eleven színhasználata, emellett a német expresszionisták-tól is sokat tanult. Ezen az alapon hozta létre sajátos formanyelvét, amelyben a telített, mozgalmas figurális komponálás éppúgy tetten érhető, akár a játékos, komikus szemlélet. A naiv művészettel rokon képei nagy részét a szegedi múzeum őrzi.

75 éve, 1944. szeptember 26-án született Lányi Lajos karnagy, zenepedagógus. Középiskolai tanulmányait Kecskeméten, a piarista gimnáziumban végezte. Nagy műveltségét, az emberek szeretetét és a tanítás iránti elkötelezettségét családjától és szerzetes tanáraitól kapta. Később magyar-orosz-ének-zene szakos tanári diplomát szerzett és elvégezte a Felsőfokú Karnagyképzőt is. Tanári

pályáját 1967-ben Hódmezővásárhelyen kezdte, előbb a Petőfi Sándor, majd a Liszt Ferenc Ének-Zenei Általános Iskolában tanított, ez utóbbi intézményben 10 éven át az igazgatói feladatokat is ellátta. Alapítója és másodkarnagya volt a napjainkban is működő Városi Vegyeskarnak. Az önkormányzat művelődési bizottságának tagja, az igazgatói kollégium elnöke volt. 1992 áprilisában hunyt el.

JELES MAGYAROK KECSKEMÉTI KÖTŐDÉSEI

140 éve, 1879. július 2-án született Móríc Zsigmond író. A két világháború között többször megfordult Kecskeméten. A híros város vendége volt 1926-ban, a magyar gyümölcs napján, míg az első Hírös Hét előtt, 1934 júliusában rádióbeszédet mondott Kecskemétről. Neves írók és szerkesztők példáját követve 1935-ben parcellát vásárolt Kisnyírben azzal a szándékkal, hogy írótelepet hoznak létre. 1936-

ban a Katona József Társaság vendége volt, a felolvasóúlésten elmondta: *„Kecskemét már régen a magyar nép munkás életének mintaterülete előttem s minden alkalmat megragadok, hogy példaképpen hivatkozzak reá. Nem idegenül állok azért önök elé, hanem sorstárs képen, mikor azt vallo, hogy a mai világképben Kecskemétnek állócsillagul kell megjelennie a magyar horizontszelvényben.”* A híros várost írásaiban is gyakran emlegette, cikkei többek között a Pesti Naplóban, az Estben és a Magyarországon jelentek meg. A *„népi erőért aggódó, fehérhajjú, országjáró író”* 1940-ben e szavakkal méltatta a híros várost: *„Kecskemét számomra országszerete igen hasznos ütőkártya, mert itt a sivár homokon, az építés, a telepítés, az életforma kialakulása, szinte dán és finn módra történt.”*

70 éve, 1949. augusztus 3-án hunyt el Ignótus író, költő, kritikus, a Nyugat egyik alapítója, első főszerkesztője. Egy német anyanyelvű, pesti zsidó családban született, eredeti neve Veigelsberg Hugó volt. Gyermekéveit Kecskeméten töltötte. Később Budapesten jogot végzett, majd újságíró lett. 1891-től A Hét, 1902-től a Magyar Hírlap munkatársa, 1906-ban a Szerda című folyóirat megindítója, 1908-ban

Hatvany Lajossal és Fenyő Miksával a Nyugat alapítója, 1929-ig főszerkesztője volt. Versei, novellái, kritikái számos kötetben láttak napvilágot. Színházkritikát is írt, 1911-ben kinevezték a Nemzeti Színház drámabíráló bizottságának tagjává. 1912-ben látogatást tett Kecskeméten, élményeiről a Világban jelent meg cikke. 1919-ben Bécsbe emigrált az ellenforradalom elől. Előbb újságíróként dolgozott, majd bécsi és berlini színházak dramaturgjaként. Később hazatért és 1937 februárjától a polgári radikális Magyar Hírlapnál helyezkedett el. 1938-ban ismét emigrációba kényszerült, New Yorkban telepedett le. 1948-ban halálos betegen tért haza. Nyolcvanéves korában hunyt el, s ahogy kívánta, hazai földben pihenhet.

185 éve, 1834. július 7-én született Angster József orgonakészítő mester, dinasztiaalapító, Európa egyik legnevesebb orgonagyártója, a magyar iparművészet kimagasló alakja. Az általa alapított cég kecskeméti megbízásokat is kapott. Így például 90 évvel ezelőtt a katolikus és az evangélikus hívek is a pécsi hangszergyár munkájának örülhettek. A Barátok templomában az

átépített orgona felszentelési ünnepségét 1928. április 23-án tartották meg. A ferencesek első, jelentős nagyságú orgonáját Mooser Lajos készítette még 1860-ban. Ezt a hangszert építette át és látta el pneumatikus vezérléssel az Angster-gyár. Néhány héttel később, 1928 pünkösdjén az evangélikusok is ünnepeltek, új orgonájukat Raffay Sándor püspök avatta fel. Az Angster József és Fia által gyártott kétfajú hangszert – melyért a pécsi cégnek 27.800 pengőt fizetett a közösség – a püspöklátogatást megelőző napon Wehner Géza orgonaművész vette át. Az Országos Magyar Királyi Zeneművészeti Főiskola tanára írásbeli szakvéleményében így írt: *„... az orgona minden tekintetben megfelel a templomi használatnak és a méretéhez képest művészi követelményeknek. Korpusza és játékasztala egy elsőrangú magyar gyár szolid, művészi munkája.”*

100 éve, 1919. szeptember 11-én hunyt el Csáth Géza író, zenekritikus, orvos. A 20. századi magyar széppróza egyik legnagyobb alakja, a Nyugat első nemzedékének ünnepelt novellistája és zenekritikusa volt. Bár csupán csak másfél évtizedet töltött írással, vitathatatlanul maradandót alkotott. Zenekritikákat és novellákat adott közre a Budapesti Naplóban, a Világban, a

Nyugatban stb. Az elsők között fedezte fel Kodály Zoltán és Bartók Béla munkásságának jelentőségét. 1910-ben, a Nyugatban így írt a híros város neves szülöttjéről: *„Kodály Zoltán fejlődését nem ismerjük. Egyszerre mint kész, kiforrott művész jelent meg a pódiumon cello-zongoraszonátájával, vonósnevesével és zongoradarabjaival. Nem annyira forradalmi szellem mint Bartók, a formái nem olyan meglepőek, szeszélyesek és fantasztikusak mint Bartóké, de hogy úgy mondjam, szilárdabb szerkezetek. [...] Kodály a harmonizálásban sem annyira radikális. Ellenben a füle, a meghallásai, a mód ahogyan a magyar fajt ízt elkeveri a muzsikájában, óvakodva minden közönségességtől, a zenéjének előkelő, fölülnyes és komoly stílusa: közös a Bartókéval.”*

HÍRÖS KECSKEMÉTI MÚLTJA ÉS JELENE 2015. ŐSZ-TÉL

Históriák

A KECSKEMÉTI MÉDIACENTRUM HELYTÖRTÉNETI MAGAZINJA

A beszélő köntös városa
8-11. oldal

A TARTALOMBÓL:

- TÖRÖK KÚT A NAGYKÖRÖSI UTCABÓL
- AZ ELSŐ KECSKEMÉTI REPÜLŐNAP
- A SOSEMVALT VÍZTORONY TÖRTÉNETE
- A MÉLYBE MERÜLT 'SENKI SZIGET'
- A FÉKETT HALLAL UTÓLSÓ LÁTOGATÁSA
- ÉGY RETÉLYES FUTBALLMECCS 1945-BEN

HÍRÖS KECSKEMÉTI MÚLTJA ÉS JELENE 2017. TAVASZ

Históriák

A KECSKEMÉTI MÉDIACENTRUM HELYTÖRTÉNETI MAGAZINJA

A KÉZ JÓVÉNYE A TÖRÖKÖK A KECSKÉRE ÉS A HÁRKÓRAI MEGYÉRE: A SZÉNYI KÖZÖSSÉGEK

A MŰVÉSI MÉRŐKÖVÉK A MŰVÉSI MÉRŐKÖVÉK TÖRTÉNETE

KARÁNYI TÖRTÉNY: KARÁNYI TÖRTÉNY

FEHÉRTÉNY A KÖZÖSSÉGEK MŰVÉSI MÉRŐKÖVÉK

A FŐBB JAVÓ PÉNTÉK: CSIGÉNYI MŰVÉSI MÉRŐKÖVÉK

A SZÉNYI MÉRŐKÖVÉK: A SZÉNYI MÉRŐKÖVÉK TÖRTÉNETE

HÍRÖS KECSKEMÉTI MÚLTJA ÉS JELENE 2017. NYÁR

Históriák

A KECSKEMÉTI MÉDIACENTRUM HELYTÖRTÉNETI MAGAZINJA

A STEINBERG RUDOLF: CIVILKÖSSÉG KÜLSŐZAI

DEKÁNY ANDRÁS IRÓ: KECSKEMÉTI SZÖVEG

A KATONA-KULTUSZ KECSKEMÉTI

BORELIK BARBARA: A 18-19. SZÁZADI KECSKEMÉTI

A SZÉNYI MÉRŐKÖVÉK: A SZÉNYI MÉRŐKÖVÉK TÖRTÉNETE

BOZSI JÁNOS ÖNKÉRE

'A MI HÍRŐS PIKTORLINC' 150 ÉVE SZÜLETETT FÉNYES ÁDÁM

„Kedves nemzeti történelmi, az előző kiadások egyelőre eljártak, ha minden megvan, így meg új egy kiadás megvan.” (Boró Zoltán)

HÍRÖS KECSKEMÉTI MÚLTJA ÉS JELENE 2017. TÉL

Históriák

A KECSKEMÉTI MÉDIACENTRUM HELYTÖRTÉNETI MAGAZINJA

Megszállt Kecskemét 1944-1945

Avar leletek a Kiskunságból

HÍRÖS KECSKEMÉTI MÚLTJA ÉS JELENE 2018. TAVASZ

Históriák

A KECSKEMÉTI MÉDIACENTRUM HELYTÖRTÉNETI MAGAZINJA

KECSKEMÉTI 650

90 éve hunyt el az erélyes hölgy

Kecskeméti nemzetőrök 1848-ban

HÍRÖS KECSKEMÉTI MÚLTJA ÉS JELENE 2018. NYÁR

Históriák

A KECSKEMÉTI MÉDIACENTRUM HELYTÖRTÉNETI MAGAZINJA

A KIRÁLY HARMADIK ESKÜJE

A HORNÁDI FŐK HAZATÉRNEK KECSKEMÉTE

Érlelt történetek a HÍRÖS MÚLTJÁRÓL. I. RÉSZ

Árpád-kori kincsek a belvárosból

HÍRÖS KECSKEMÉTI MÚLTJA ÉS JELENE 2018. ŐSZ-TÉL

Históriák

A KECSKEMÉTI MÉDIACENTRUM HELYTÖRTÉNETI MAGAZINJA

KASZAP TÁLTOS LEGENDÁJA

AZ ELSŐ KECSKEMÉTI REPÜLŐNAP

SZENZÁCIÓS REGÉSZETI LELET: Már az avarok is malmoztak Kecskeméten?

HÍRÖS KECSKEMÉTI MÚLTJA ÉS JELENE 2019. TAVASZ

Históriák

A KECSKEMÉTI MÉDIACENTRUM HELYTÖRTÉNETI MAGAZINJA

5534 négyzetméter történelmi tér

LESTÁR ÁLMA: A VÁROSHÁZA

MÁRIA TERÉZIA KORABELI KRAJČÁR: Mit rejt a föld a városmag alatt?

HÍRÖS KECSKEMÉTI MÚLTJA ÉS JELENE 2019. NYÁR

Históriák

A KECSKEMÉTI MÉDIACENTRUM HELYTÖRTÉNETI MAGAZINJA

1848-1849. ÉVI HORNÁDI FŐK HAZATÉRNEK KECSKEMÉTE

BÉRPALOTA | KERÉKPÁRBÓLT | MÚZEUM

A Cifrapalota épületének története I.

Keresse a Kecskeméti Médiacentrum nagy érdeklődéssel kísért helytörténeti kiadványát, a Hírös Históriák magazint!

A HÍRÖS HISTÓRIÁK UTOLSÓ NÉGY LAPSZÁMA MEGVÁSÁROLHATÓ KECSKEMÉTEN:

- Kecskeméti Médiacentrumban (Szabadság tér 2.)
- Lira Könyvesboltban (Hornyik J. krt. 2.)
- Kóborló Könyvesboltban (Csongrádi u. 1.)
- Piaccsarnokban a könyvtárúrsnál és az újságárúrsnál.